

РАМКА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА

за ПРОЕКТ

“УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ”

Република Македонија

Мај 2018

Документ:

РАМКА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА за
ПРОЕКТ “УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ”

Технички број: РУЖССП-01/18

Мај 2018

РУЖССП Документ подготвен од Конзорциум

Друштво за техничко - консултантски
услуги

“ЕкоМозаик” ДООЕЛ Скопје

ул. Бриселска бр.4

Скопје

“БИОС ПРО” ДООЕЛ Скопје

“Методија Андонов Ченто” бр. 6 / 2-6

1000 Скопје

Тим на Експерти:

м-р Славјанка Пејчиновска Андонова, инженерство за животна средина

Борис Стипцаров, дипл. социолог

Тања Николовска, дипл. инж. за животна средина

Марија Николоска, дипл. инж. за животна средина

СОДРЖИНА

КРАТЕНКИ.....	8
1 КРАТКО РЕЗИМЕ	10
2 РАМКА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА за	13
„Проект за унапредување на социјалните услуги“	13
3 ВОВЕД И ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА МАКЕДОНИЈА.....	14
3.1 ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА МАКЕДОНИЈА.....	14
4 ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ.....	17
4.1 ВОДОСНАБДУВАЊЕ	17
4.2 ПРЕЧИСТУВАЊЕ НА ОТПАДНИ ВОДИ	19
4.3 УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАД.....	19
4.4 ЕМИСИИ ВО ВОЗДУХОТ И КВАЛИТЕТ НА ВОЗДУХОТ.....	22
4.5 БУЧАВА.....	24
4.6 ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА.....	25
4.7 ЗАКОНОДАВСТВО НА ЛОКАЛНО (ОПШТИНСКО) НИВО	26
4.8 НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА	27
4.9 ДЕМОГРАФИЈА.....	37
4.10 ЕКОНОМИЈА И ЖИВОТЕН СТАНДАРД.....	40
4.11 ОБРАЗОВАНИЕ	45
4.12 СОЦИЈАЛНА И ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА	48
4.13 КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО	53
5 ПРЕГЛЕД НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	54
5.1 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА - ОСНОВНИ ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ПРОЕКТОТ	54
5.2 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА - ОСНОВНИ ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ОПЕГОТ НА ПРОЕКТОТ	57
6 ПОСТАВЕНОСТ НА ИНСТИТУЦИИТЕ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	61
6.1 ОДГОВОРНОСТИ НА ЛОКАЛНО НИВО.....	62
6.2 ПОСТАВЕНОСТ НА Проект за унапредување на социјалните услуги	63
6.3 ОТКУП НА ЗЕМЈИШТЕ / ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА	65

7	НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНА СРЕДИНА ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОЕКТИ	67
7.1	НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНА СРЕДИНА (ОВЖС) И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	67
7.2	Проверка (СКРИНИНГ) ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОТРЕБАТА ОД ОВЖС	67
7.3	ОБЕМ НА ОЦЕНКАТА	68
7.4	ПОДГОТОВКА НА СТУДИЈА ЗА ОВЖС	70
7.4.1	Јавно објавување	70
7.4.2	Преглед на ОВЖС и донесување на одлуки	70
7.4.3	Вклучување на јавноста во постапката за ОВЖС	70
7.4.4	Поставеност на институциите при постапката за ОВЖС	72
7.4.5	НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА за оценка на влијанието врз животната средина За проекти од помал обем	73
8	ПРОЦЕДУРИ НА СВЕТСКА БАНКА	76
8.1	ПП/БП 4.01 ОЦЕНКА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА	76
8.2	ПП/БП 4.04 ПРИРОДНИ ЖИВЕАЛИШТА	78
8.3	ПП/БП 4.12 ПРИНУДНО РАСЕЛУВАЊЕ	79
9	ОПИС НА ПРОЕКТОТ	79
9.1	ЧЕКОРИ НА ПРОЦЕСОТ НА ПРОВЕРКА (скрининг) СОГЛАСНО барањата НА НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАВСТВО	82
9.2	ПОСТАПКА НА СВЕТСКА БАНКА за оценка на влијанието на проектите	83
9.2	РАЗВИВАЊЕ НА СООДВЕТНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	85
9.2.1	ЈАВНО ОБЈАВУВАЊЕ И КОНСУЛТАЦИИ	87
9.3	ИНСТРУМЕНТИ ЗА длабинска анализа НА СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ	89
10	МОЖНИ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	90
11	ПЛАН ЗА управување со ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	100
11.1	ПЛАН ЗА ублажување НА ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	100
12	МОНИТОРИНГ ПЛАН ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА и социјални прашања	110
13	СПРОВЕДУВАЊЕ И ПОСТАПКИ ЗА ИЗВЕСТУВАЊЕ	121
14	ПРИЛОЗИ	125

Слики

Слика 1 Начин на снабдување на домаќинствата со вода за пиење.....	18
Слика 2 Станови приклучени на системи за водоснабдување	18
Слика 3 Канализационен систем во Република Македонија	19
Слика 4 Генериран и собран комунален отпад по региони (Извор: Државен Завод за статистика)	19
Слика 5 Пропорционалниот удел на различни видови отпади генерирани на национално ниво	20
Слика 6 Преглед на постоечките општински депонии и категоризација според нивниот ризик врз животната средина.....	21
Слика 7 Мониторинг станици во Република Македонија.....	23
Слика 8 Демографска пирамида на РМ заклучно со 31.12.2016.....	38
Слика 9 Рурална и урбана миграција во Република Македонија (2016).....	40
Слика 10 Податоци за невработеноста во Република Македонија (вкупна и рурална)..	43
Слика 11 Структура на невработени во РМ, според образование и пол (31.12.2017) ...	43
Слика 12 Деца и вработени во детски градинки (2012-2017)	49
Слика 13 Додатоци за деца 2016	50
Слика 14 Стапка на сиромаштија според најчестиот статус на економска активност, по пол, 2015	51
Слика 15 Мрежа на здравствени организации во Република Македонија, 2015.....	53
Слика 16 Органограм за имплементација на Проектот за унапредување на социјалните услуги.....	64
Слика 17 Постапка за оценка на влијание на проектите врз животна средина во Република Македонија - ОВЖС постапка.....	69
Слика 18 Учество на јавноста во постапката за изработка на Студија за ОВЖС согласно националното законодавство.....	71
Слика 19 Улоги и одговорности на засегнатите страни во постапката за ОВЖС	72
Слика 20 Шема на националната постапка за ОВЖС за проекти од помал обем	75
Слика 21 Постапка за длабинска анализа на животната средина и социјални аспекти	88
Слика 22 Систем за управување со животната средина во текот на животниот циклус на проектот	91

ТАБЕЛИ

Табела 1 Клучно национално законодавство поврзано со заштита на животната средина и социјална политика.....	30
Табела 2 Клучни макроекономски индикатори (во %).....	40
Табела 3 Основни економски индикатори.....	41
Табела 4 Основни податоци за Бруто домашен производ	42
Табела 5 Главни макроекономски индикатори (во %).....	42
Табела 6 Просечна месечна плата во 2016, по квартал и сектор	44
Табела 7 Површина по категории на користење	45
Табела 8 Површина на основни земјоделски култури.....	45
Табела 9 Јавни средни училишта во Република Македонија	46
Табела 10 Медицински лица во здравствените институции во Република Македонија.	52
Табела 11 Улоги и одговорности на заинтересираните страни во постапката за ОВЖС (Елаборат за заштита на животна средина)	74
Табела 12 Оценка на влијанието - последици	92
Табела 13 Оценка на влијанието - веројатност	92
Табела 14 Нивоа на бучава на подрачја одредени според степенот на заштита.....	93
Табела 15 Национални ограничувања за изложување на бучава во заедницата.....	96
Табела 16 Образец/модел за ИЗВЕШТАЈ ЗА МОНИТОРИНГ НА ЖИВОТНА СРЕДИНА ..	123
Табела 17 Образец/модел на ИЗВЕШТАЈ ЗА МОНИТОРИНГ НА СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ	124

КРАТЕНКИ

ПУСУ	Проект за унапредување на социјалните услуги
МА	Материјал со Азбест
АППР	Акционен план за принудно раселување
ОЖС	Оценка на животната средина
ОВЖС	Оценка на влијание врз животна средина
АВРМ	Агенција за вработување на Република на Македонија
ЕБОР	Европска Банка за Обнова и Развој
УГЕДП	Услуги за грижа и едукација на деца од претшколска возраст
РУЖССП	Рамка за управување со животната средина и социјалните прашања
ПУЖССП	План за управување со животната средина и социјалните прашања
ОВЖССС	Оценка на влијанијата врз животната и социјалната средина
ПМЖС	План за мониторинг на животната средина
ССЖССА	Скенирање на состојбата со животна средина и социјални аспекти
АЗЖС	Администрација за заштита на животната средина
ЖЗБ	Животна средина, здравје и безбедност
ИФЦ	Меѓународната финансиска корпорација
БДП	Бруто Домашен Производ
ЦФЦ	Хлорофлуорокарбонати
МАЦЕФ	Македонска Асоцијација Центар за Енергетска Ефикасност
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
МИЖС	Македонски информативен центар за животна средина
МЖСПП	Министерство за Животна Средина и Просторно Планирање
МЗ	Министерство за Здравство
МТВ	Министерство за Транспорт и Врски
МТСП	Министерство за Труд и Социјална политика
ЗБР	Здравје и безбедност при работа
СДИ	Странски директни инвестиции
АПР	Акционен план за раселување
РПР	Рамка на Политика за Раселување
РМ	Република Македонија
ДИЖС	Државен Инспекторат за Животна Средина
ПВЗС	План за Вклучување на Заинтересирани Страни
СОЖССА	Стратегиска Оценка на Животна Средина и Социјални Аспекти
ДЗС	Државен Завод за Статистика
ПКМ	Паритет на Куповна Моќ

ЕЖССАС	Експерт за животна средина и социјални аспекти
УНЕСКО	Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура
ЗЖС	Закон за животна средина
ЕЛС	Единици на локална самоуправа
СВ	Службен Весник
СБ	Светска Банка
ОЕЕО	Отпад од Електрична и Електронска Опрема
ПУСУ	Проект за унапредување на социјалните услуги
ПСОВ	Пречистителна Станица за Отпадни Води
МОН	Министерство за наука и образование
МФ	Министерство за финансии
РГ	Работна група
ЕУП	Единица за управување со Проектот
КОГ	Комисии за одобрувања на грант
КОГСУ	Комисија за одобрување на грант за социјални услуги
КОГПИ	Комисија за одобрување на грантови за предучилишна инфраструктура
КГ	Консултативна група

1 КРАТКО РЕЗИМЕ

Министерството за труд и социјална политика ќе го спроведе Проектот за унапредување на социјалните услуги (ПУСУ) со цел подобрување на пристапот до услугите за образование и нега во раното детство и достапноста до социјални бенефиции и услуги, со финансиска поддршка од Меѓународната Банка за обнова и развој (IBRD).

Трите компоненти на ПУСУ вклучуваат различни видови на активности: развој на политики и системско спроведување на реформираните услуги преку проширена мрежа на даватели на социјални услуги и подобрени методи за испорака, поставување на сеопфатен систем на социјални услуги, техничка помош и обуки за поддршка и зајакнување на капацитетот на локалната власт, проширување на капацитетите за предучилишно образование подразбира комбинација на изградба на нови центри и пренамена (или надградба) на постоечката инфраструктура за предучилишни програми, за сите нови и рехабилитирани предучилишни установи. Овој проект исто така ќе финансира набавка на мебел, материјали за учење, опрема и игралишта.

Компонента 1 “Промовирање на социјалната вклученост преку подобар пристап до социјални бенефиции и услуги” и Компонента 2 “Проширување на пристапот и подобрување на квалитетот на предучилишните услуги” се очекува да предизвикаат влијанија врз животната средина и социјални аспекти поврзани со рехабилитација, реконструкција или изградба на инфраструктура за социјални услуги и поддршка на алтернативни даватели на социјални услуги. Бидејќи ќе бидат познати специфичните активности и проектните локации ќе бидат одредени за време на имплементирањето на Проектот, Рамката за управување со животна средина и социјални прашања (РУЖССП) е избрана како најсоодветена алатка за спроведување на длабинска анализа на животната средина и социјални аспекти. РУЖССП е подготвен да се обезбеди дека предложениот проект се спроведува во согласност со оперативните упатства на Светска Банка, заштитните политики и локалното законодавство за заштита на животната средина кое треба да се користи како практична алатка за време на проектирањето, спроведувањето и мониторингот на Проектните активности.

Имајќи ги во предвид типот на под - проектни активности, влијанијата врз животната средина и други социјални критериуми во рамки на Проектот за унапредување на социјалните услуги се очекува дека предложените под - проекти ќе бидат проекти од помал обем и ќе бидат категоризирани како Категорија Б (Б⁺ или Б) во согласност со оперативната процедура на Светска Банка ОП/БП 4.01 Оценка на животната средина. Категорија А проекти не се подобни за финансирање во рамки на Проектот за унапредување на социјалните услуги. Главната цел на РУЖССП е да служи како важна алатка за идентификување на можните клучни влијанија врз животната средина и социјалните аспекти кои можат да произлезат од спроведувањето на проектот и предлагање мерки за ублажување за решавање на очекуваните влијанија. РУЖССП исто така, ги дефинира спроведувањето и институционалните одговорности на различни заинтересирани страни вклучени во имплементацијата на проектот. Рамката ги анализира политиките за животна средина и правниот режим на Република Македонија и оперативните политики на Светска Банка; ја претставува проценката на капацитетот на институциите поврзана со управувањето со животната средина; и ги опишува принципите, целите и пристапот што треба да се следи при креирање на

мерки за ублажување на влијанијата специфични за локацијата. Се очекува под - проектите од Компонента 1 и Компонента 2 да бидат категоризирани како Б+, Б или Ц категорија. Потенцијалните под проекти кои според активностите ќе припаѓаат во А категорија ќе бидат одбиени како неподобни за поддршка со овој Проект.

Главни поглавја во Рамката за управување со животна средина и социјални прашања се следните:

- **ВОВЕД И ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА МАКЕДОНИЈА**

Во ова Поголавје обезбедени се основни информации за природните карактеристики на Република Македонија во однос на географските карактеристики, климата и водните ресурси, како и основни демографски и микро економски податоци, биодиверзитет и заштитени подрачја. Исто така, даден е и преглед на бројот на општини и статистички плански региони во државата.

- **ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА**

Ова Поголавје содржи податоци за квалитет на воздух, снабдување со вода за пиење, канализациони системи и третман на отпадни води, управување со отпад, бучава, заштита на природата, законодавство на локално (општинско) ниво, национална политика за животна средина, демографија, економија и животен стандард, образование, социјална и здравствена заштита и заштита на културно наследство.

- **ПРЕГЛЕД НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО МАКЕДОНИЈА**

Во ова поглавје опишани се релевантните национални политики за заштита на животната средина и социјалните аспекти, законодавство и стандарди кои се релевантни за проектот.

- **ПОСТАВЕНОСТ НА ИНСТИТУЦИИТЕ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА**

Главните улоги и одговорности на владината и администрацијата на ниво на локална самоуправа во однос на заштита на животната средина и социјалните политики се дадени во ова поглавје.

- **НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ**

Во Поголавјето е опишана националната постапка за оценка на влијанието врз животната средина и социјални аспекти (вклучувајќи првична проверка за определување на потреба од спроведување на ОВЖС, утврдување на обемот, подготовка на Студија за оценка на влијанието врз животната средина, јавни расправи и објавување) и институционална поставеност во рамките на постапката за оценка на влијанието врз животната средина. Поголавјето содржи краток опис и шемата со чекори согласно националната постапка за оценка на влијанието врз животната средина на проекти од помал обем и потребата од подготовка на Елаборати за заштита на животна средина за проекти од помал обем.

- **ПРОЦЕДУРИ НА СВЕТСКА БАНКА**

Во ова поглавје даден е краток преглед на процедурите за заштита на Светска Банка (ОП/БП 4.01 Оценка на животната средина, ОП/БП 4.04 Природни живеалишта и

ОП/БП 4.12 Присилно раселување) кои се развиени и се имплементираат низ целиот свет, а се применуваат и во овој проект, со главна цел да се обезбеди спречување, намалување и компензација во случај на негативни влијанија на проектот врз животната средина и социјални аспекти.

- **ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ**

Ова Поглавје ги објаснува инструментите за длабинска анализа на животната средина и социјалните аспекти во националното законодавство и во согласност со процедурите на Светска Банка ОП/БП вклучувајќи ги и категориите за проверка (скенирање) на животната средина, со цел да се потврди дека спроведувањето на проектот ги почитува и еколошките и социјалните политики на Банката и националното законодавство. Во ова поглавје исто така се опишани инструментите за длабинска анализа вклучувајќи ја јавната објава и консултациите со јавноста.

- **ОПИС НА ПРОЕКТОТ**

ПУСУ го сочинуваат три компоненти:

Компонента 1: “Промовирање на социјалната вклученост преку подобар пристап до социјални бенефиции и услуги”

Компонента 2: “Проширување на пристапот и подобрување на квалитетот на предучилишните услуги”

Компонента 3: “Управување со проектот, следење и оценка со соодветни под - компоненти”

- **МОЖНИ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ**

Во ова Поглавје опишан е Системот за управување со животната средина кој треба да се воспостави и одржува во текот на времетраењето на целиот проектен циклус и критериумите (последници и веројатност) кои треба да се применуваат при оценката на влијанието врз животната средина и социјалното влијание за секој конкретен проект од помал обем во рамки на Проектот. Рамката ги разгледува потенцијалните и најтипичните влијанија врз животната средина кои можат да бидат предизвикани од активностите на под-проектот и ги наведува водечките принципи за скрининг, проценка, преглед, управување и мониторинг на проектните активности.

- **ПРИМЕР НА ПЛАН ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА (ПУЖССП)**

Пример на Планови за управување со животната средина и социјални прашања (ПУЖССП) се дадени во ова Поглавје за типично очекувани под - проекти и активности. Овие предлог планови содржат План за ублажување на влијанијата и Мониторинг План. Планот за ублажување на влијанијата содржи тип на проектни активности, потенцијално влијание, скала за оценка на влијанија; предложени мерки за ублажување кои треба да се применуваат од страна на Изведувачот и ги идентификува институциите одговорни за нивната имплементација и потребните трошоци. Мониторинг Планот ги содржи параметрите кои е потребно да бидат следени, причина заради која тие параметри е потребно да бидат следени, одговорно тело за следење, фреквенција на следење и потребни финансии. Потребно е да се

развије специфичен План за управување со животната средина и социјалните прашања за секој под - проект врз основа на специфичната локација, чувствителни рецептори и близината со заштитени подрачја.

- **ИНСТРУМЕНТИ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ И ИЗВЕСТУВАЊЕ**

Ова Поглавје ја содржи целокупната постапка за подготовка, спроведување и мониторинг на спроведувањето на мерките за ублажување пропишани во специфичниот План за управување со животната средина и социјални прашања и ги идентификува специфичните одговорности за мониторинг и известување. (Образецот на Извештајот за мониторинг на животна средина и Извештајот за мониторинг на социјални аспекти е даден во ова поглавје).

- **ПРИЛОЗИ**

ПРИЛОГ 1 Образец на Скрининг листа за проверка (скенирање) на животната средина и социјалните прашања (СЛП)

ПРИЛОГ 2 Образец на содржина на првичната ограничена оцена на влијание со ПУЖССП (“категоријата Б” проекти) со образец на План за управување со животна средина и социјални аспекти (ПУЖССА).

ПРИЛОГ 3 Образец на Листа за проверка со План за управување со животната средина и социјалните прашања (за категоријата Б).

ПРИЛОГ 4 Образец за објавување на јавната достапност и консултации во однос на подготвените документи.

ПРИЛОГ 5 Образец на содржината на План за вклучување на заинтересираните страни.

2 РАМКА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА ЗА „ПРОЕКТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ“

Со цел да го унапреди пристапот до услугите за образование и нега во раното детство и достапноста до социјални бенефиции и услуги Министерството за труд и социјална политика на Република Македонија доби заем од Меѓународната Банка за обновa и развој (IBRD) за спроведување на Проект за унапредување на социјални услуги.

Компонента 1 од Проектот поддржува подобрување на постоечката инфраструктура во објектите за претшколска возраст и изградба на нови градинки, како и подобрување на пристапите за дизајнирање и изградба на објектите на детските градинки. Со цел да се идентификуваат потенцијалните влијанија од проектот врз животната средина и социјалните аспекти и согласно барањата на оперативните политики на Светска Банка ОП/БП 4.01 Оценка на животната средина и ОП/БП 4.12 Принудно раселување, Министерството за труд и социјална политика како носител на проектот и одговорен за негово спроведување ја подготви Рамката за управување со животна средина и социјални прашања (РУЖССП). РУЖССП е избран како најсоодветен инструмент за длабинска анализа, бидејќи конкретните локации и под-проектотните активности не се однапред определени и ќе бидат идентификувани во текот на имплементацијата на проектот. За подготовка на РУЖССП, Министерството за труд и социјална политика потпиша Договор со Конзорциумот “ЕкоМозаик“ ДООЕЛ и Биос Про” ДООЕЛ Скопје за подготовка на Рамка за управување со животна средина и социјални прашања (РУЖССП). Рамката на Политика за раселување е подготвена како посебен документ.

Во согласност со постојното национално законодавство, целта на Рамката за управување со животната средина и социјалниот живот е да се осигура дека активностите во рамките на предложените активности за реконструкција ќе обезбедат:

- Заштита на човеково здравје;
- Спречат или компензираат секаква загуба на средства за живот;
- Спречат деградација на животната средина како резултат на поединечни под - проекти или нивните кумулативни ефекти;
- Подобрат позитивните еколошки и социјални резултати; и,
- Обезбедат усогласеност со политиките за заштита на Светската Банка.

Документот ги дефинира чекорите, процесите и процедурите кои е потребно да се следат од Министерство за труд и социјална политика/ПК, апликантите и заедниците корисници (општините), за проверка и категоризација на предложените под / проекти и оценка на влијанијата врз животната средина и социјални аспекти, следење и управување со прашањата поврзани со животната средина. Покрај тоа, РУЖССП ги анализира политиките за животна средина и правниот режим на Република Македонија и заштитните политики на Светска Банка; дава проценка на институционалниот капацитет потребен за да обезбеди соодветно управување со животната средина; и ги опишува принципите, целите и пристапот што треба да се следи при дизајнирање на мерки за ублажување на животната средина специфични за локацијата. РУЖССП треба да се користи како практична алатка за време на дизајнирањето, спроведувањето и мониторингот на под - проектите во рамките на Проектот.

3 ВОВЕД И ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА МАКЕДОНИЈА

3.1 ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија се наоѓа во Југоисточна Европа, како централна балканска земја која се граничи со четири земји, на исток со Бугарија, на север со Србија, на запад со Албанија и на југ со Грција.

Република Македонија опфаќа површина од 25.713 km² и 2.022.547 жители, според Пописот од 2002 година.

Главен град на државата е Скопје со 506.926 жители. според Пописот од 2002 година. Просечната густина на населеност изнесува 83,2 жители на km².

Позицијата на земјата е многу повољна и претставува значајна

крстосница на Балканот, поврзувајќи неколку земји и Југоисточна Европа. Меѓународниот автопат Е-75, магистралниот пат М5 и меѓународната железница, како и коридорите 8 и 10 се најважниот сообраќаен коридор низ целата земја.

Република Македонија има разновидна топографија со високи планини и длабоки долини опкружени со планини, живописни реки, големи и мали природни езера и бањи. Највисока точка е врвот на планината Кораб со висина од 2,764 м. Локалитетите со културно наследство и ресурси во Македонија заземаат значајно место во светското културно наследство.

Вардар е најголемата река, со вкупна должина од 388 km (од кои 301 km се во Република Македонија) и главно тече низ централниот дел на земјата. Три големи езера - Охридското Езеро, Преспанското Езеро и Дојранското Езеро - лежат на јужните граници на Републиката, кои се на самата граница со државите Албанија и Грција. Охридското Езеро се смета за едно од најстарите езера и биотопи во светот и најдлабоко езеро на Балканот (286 m).

Во Република Македонија доминира суб медитеранската клима со карактеристични топли и суви лета и ладни и влажни зими. Средните годишни температури се намалуваат од север до југ од земјата.

Република Македонија е една од ретките земји во Европа со богатство на природни вредности во однос на природните услови. Богатството и хетерогеноста на видовите и екосистемите, како и високиот степен на реликти и ендеми се главните карактеристики на биолошката разновидност во Република Македонија. Мрежата на заштитени подрачја во Република Македонија опфаќа 86 објекти со вкупна површина од 226 809,65 ha, што е околу 8,82% од вкупната територија на земјата. Повеќето од нив спаѓаат во категоријата национални паркови со околу 4,5% (3 национални паркови: Маврово, Галичица и Пелистер), природни споменици со 2,74% и повеќенаменското подрачје Јасен со 1,05% од националната територија.

Земјоделското земјиште составено од обработливо земјиште и пасишта, зазема околу 56,2% од вкупната површина. Шумите се протегаат на околу 43,8% од вкупната територија на земјата.

Република Македонија се смета за богата со водни ресурси и има евидентирано и мапирано вкупно 4.414 извори со вкупен годишен капацитет од најмногу 6,63 милијарди м³ вода. Од хидролошка гледна точка, земјата припаѓа на три водни сливови, и тоа: Јадранско море (15% од територијата) со тоа што главниот влезен водотек е реката Црн Дрим; Егејското море (85% од територијата) со главните водотеци реките Вардар и Струмица; Црното море, чиј басен има незначителна територија.

Република Македонија има прекрасни езера, недопрени планини, голема историја и богато културно наследство како основа за развој на туризмот. Главниот град Скопје и Охрид како заштитен од УНЕСКО се клучните туристички дестинации, како и Преспанското и Дојранското Езеро, Националните паркови: Пелистер, Галичица и Маврово и други подрачја со културно и историско значење.

Во 2006 година започна процесот на децентрализација со тоа што се изврши префрлување на голем број од правата и одговорностите на локалната самоуправа. Во моментот има 80 општини и Град Скопје, којшто претставува посебна единица на локалната самоуправа со вклучени 10 општини (Аеродром, Карпош, Чаир, Гази Баба, Ѓорче Петров, Сарај, Шuto Оризари, Кисела Вода, Центар и Бутел) под чија надлежност се различни обврски со кои треба да им обезбедат одржлив и здрав живот на своите граѓани.

Во државата има 43 урбани и 37 рурални општини, со вкупно 1767 населени места и 34 градови во Република Македонија.

Главните надлежности на општините се однесуваат на следните области: а) урбанистичко планирање, б) заштита на животната средина, в) комунални дејности, г) образование - основни и средни училишта, д) социјална и здравствена заштита - примарна здравствена заштита и детски градинки и домови за стари лица, е) спорт и рекреација - локални спортски објекти, ж) култура и други.

За подобар економски развој и статистички цели, Република Македонија е поделена на 8 не административни единици - статистички региони кои се формираат со групирање на општините како административни единици на пониско ниво.

Демографските показатели на регионално ниво покажуваат значителни разлики што упатуваат на голема диспропорција во територијалната дистрибуција на населението. Скопскиот регион, како најгусто населен, има речиси десет пати поголема густина од регионот на Вардар, кој е најмалку густо населен.

4 ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

Еколошките и социјалните прашања во земјата се слични на оние на многу други земји во регионот.

Квалитетот на воздухот е проблем во текот на целата година, особено во зимскиот период за поголемите градови во некои од регионите како резултат на старата опрема во индустрискиот сектор и инсталациите за производство на енергија, начинот на загревање на домаќинствата, стариот возен парк и недостатокот на најсовремени технолошки решенија, како и слаба регулаторна рамка, мониторинг и спроведување.

Како резултат на испуштањето на нетретирани комунални отпадни води од повеќето градови во земјата и мали населени места, водите од индустрискиот сектор и земјоделството, квалитетот на водата е лош. Исто така, квалитетот на водата може да се влоши како резултат на градежните активности во близина на изворите на вода или како резултат на неправилно управување со отпадот (отстранување на отпад близу /или во самите водни ресурси).

Постои и т.н. историско загадување на почвата, водата и воздухот од отстранувањето на индустрискиот опасен отпад од индустријата и рударските операции кои се потенцијални ризици за здравјето на луѓето и влијаат на биолошката разновидност.

Бучавата во животната средина е сериозен проблем за здравјето на луѓето и животната средина, особено сериозна закана за здравјето на децата, односно за нивниот слух, учење и нивното однесување. Бучавата може да спречува ментални активности кои бараат внимание, меморија и способност за справување со комплексни аналитички проблеми. Во смисла, Особено ранливите групи на изложеност на зголемено ниво на бучава се деца кои се во фаза на развој, постарите лица и лицата со оштетен слух.

Главните податоци за животната средина за секој елемент се опишани во следните под - поглавја.

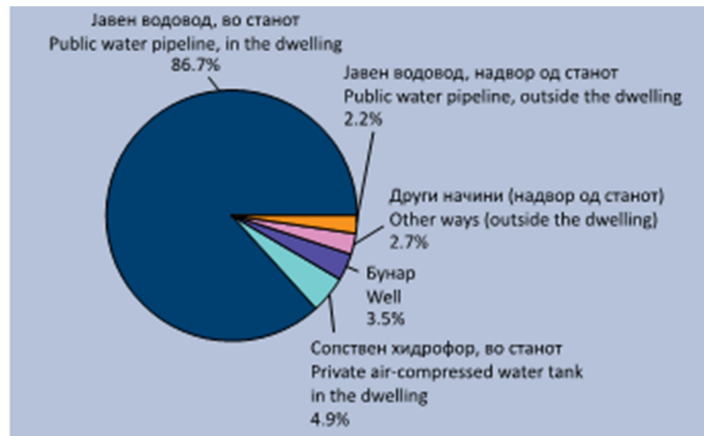
4.1 ВОДОСНАБДУВАЊЕ

Во многу урбани општини за водоснабдување се користат комбинирани извори, додека руралните населени места главно се снабдуваат од извори и подземни води. Домаќинствата во РМ се снабдуваат со вода за пиење од: јавен водовод (во и надвор од живеалиштето), на други начини (надвор од живеалиштето), приватен резервоар за вода, бунар (според пописот на населението, домаќинствата и становите од 2002 година). Бројот на населението поврзано со системот за јавно водоснабдување е 1.200.000 жители.

Податоците покажуваат дека 88,9% од вкупниот број на поединечни домаќинства (564,296) и 597,014 станови (или 86,7% од вкупниот број на станови 698,143) се снабдуваат со вода за пиење од јавен водовод..

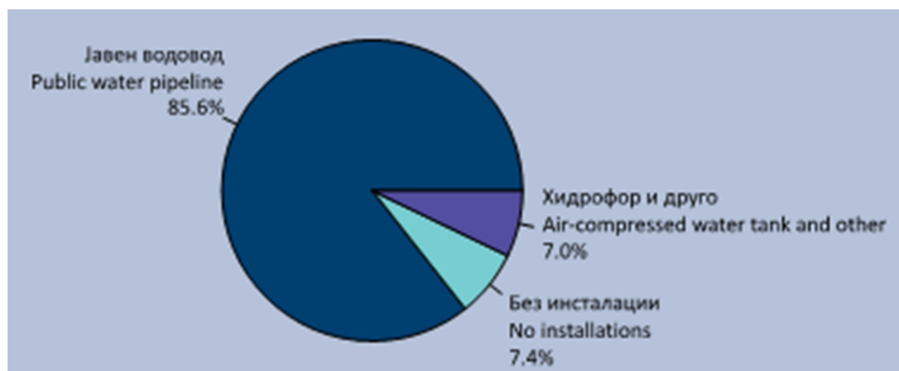

Слика 1 Начин на снабдување на домаќинствата со вода за пиење

Поголемиот број од домаќинствата што не се снабдуваат со вода за пиење од јавен водовод се концентрирани претежно во ретко населени рурални населби.

Слика 2 Станови приклучени на системи за водоснабдување

Санитарно - хигиенската состојба на водата за пиење е во рамките на очекуваниот квалитет (91,5% - 95% од примероците се безбедни), како и физичко - хемиски (само 2,6% до 5,6% од примероците се небезбедни) и микробиолошки услови (само 0,8% до 3,0% од примероците се небезбедни).

Според податоците од "Студијата за тарифирање на вода за Република Македонија", покриеноста со водоснабдувањето во речиси секоја општина е над 90%. Некои од постоечките системи за снабдување со вода за пиење во земјата се стари и често има загуби на вода.

Проблеми со водоснабдување постојат во неурбанизираните населени места, места / објекти кои поради технички причини кои произлегуваат од нивната локација не можат да се поврзат, како и некои од селата. Малите населби најчесто имаат проблеми со недостаток на систем за снабдување со вода за пиење, или има потреба од реконструкција на постоечкиот систем или негово проширување.

Недостатокот на безбедна вода за пиење предизвикува потенцијални ризици за здравјето на луѓето поради заболувањата предизвикани од водата, зголемување на медицинските трошоци, отсуство на работа итн.

Вкупните апстракции за јавно снабдување со вода од извори на свежа површина и подземна вода (кубни метри по жител) варираат од 102 m³ / жител (2002) до 133 m³ / жител (2009).

4.2 ПРЕЧИСТУВАЊЕ НА ОТПАДНИ ВОДИ

Во однос на третманот на отпадните води, собраните податоци од Пописот во 2002 година покажуваат дека 40,1% од вкупниот број на станови немаат одвод за отпадни води кој може правилно да се поврзе со системот на јавната канализација.

Слика 3 Канализационен систем во Република Македонија

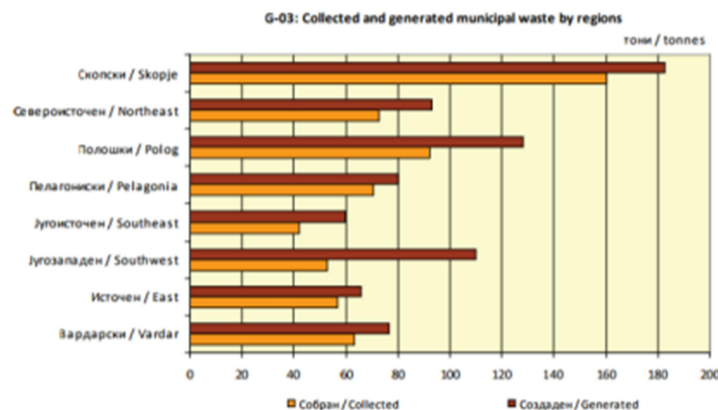

Најголем дел од становите (59.9%) се поврзани на јавните канализационски системи и приближно 20.6% од становите имаат сопствени септички јами кои периодично се чистат. Без инсталации се 7.4% додека 12.2% слободно ги испуштаат отпадните води.

4.3 УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАД

Според официјалните статистички податоци вкупната количина на собран отпад од општините во Република Македонија во 2016 година изнесува 610 227 t. Споредено со 2015 година, вкупните количини на собран комунален отпад се намалени за 1,6%. Најголем дел од собраниот комунален отпад е регистриран во Скопскиот регион - 160 290 t, или 26,2% од вкупно собраните количини во Република Македонија.

Слика 4 Генериран и собран комунален отпад по региони (Извор: Државен Завод за статистика)

Вкупниот преработен отпад за 2016 година изнесува 0,85% во однос на вкупно пријавените собрани и транспортирани комунални и други видови неопасен отпад. Од пријавените количини на преработен отпад, 2260,7 t се рециклирана хартија, картон, пластика, стакло и метали, а 2,238,85 t се компостиран отпад.

Од вкупната количина на собран комунален отпад, 512 657 t или 84% се од домаќинства, а останатите 16% од правни и физички лица (комерцијален отпад). Системот за собирање на комунален отпад покрива 75% од населението во земјата.

Според видот на отпадот, најголем дел од собраниот отпад е мешан комунален отпад, 543 644 t или 89%, а најмала количина е отпад од гуми, 656 t или 0,1% од вкупните количини на собран отпад.

Вкупната количина на создаден комунален отпад во Република Македонија во 2016 година изнесува 796 585 t. Годишниот износ на создаден комунален отпад по лице во 2016 година изнесува 376 kg по лице, што е за 1,1% повеќе во однос на претходната година. Најголем дел од собраниот комунален отпад (99,4%) се отстранува на депонии. Според Годишниот извештај за животна средина за 2016 година, вкупните количини на генериран опасен отпад се 23 417,43 t или 4 325,2 m³.

Пропорционалниот удел на различни видови отпади генерирани на национално ниво е прикажан на Слика 4.

Слика 5 Пропорционалниот удел на различни видови отпади генерирани на национално ниво

Генерираниот цврст отпад во Македонија најчесто се одложува. Само Скопската депонија "Дрисла" - Скопје ДОО ги исполнува минималните критериуми пропишани со националните и критериумите на ЕУ за депонии. Сите други не се во согласност со било какви технички и / или еколошки стандарди; депониите претставуваат ризик за загадувањето на воздухот, почвата, површинските води и подземните води, како и потенцијални ризици за биолошката разновидност, земјоделското земјиште и здравјето на луѓето поради одлагање на мешан опасен и неопасен отпад.

Постојат 4 компании специјализирани за собирање на отпадот од пакување главно од шишиња за вода за пиење и пијалаци, пакувања од прехранбени производи, пакувања на козметички и фармацевтски производи.

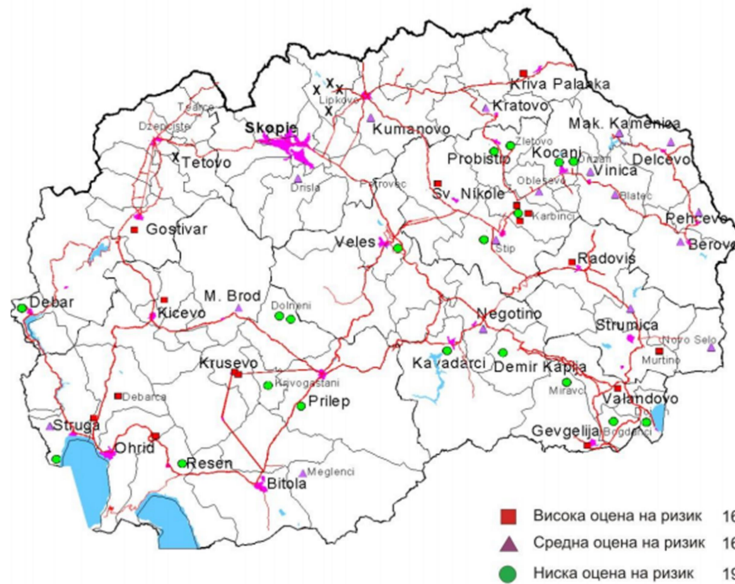
Дополнителен еколошки проблем претставува традиционалното палење на отворено на комуналниот отпад, биоразградлив отпад и пластика од оранжери. Поголемиот

дел од постојните комунални депонии треба да се затворат, бидејќи условите на локацијата и влијанието врз животната средина не дозволуваат тие да се надградуваат економски и да бидат усогласени со стандардите на ЕУ.

Активни депонии за комунален отпад (54) се категоризирани според проценката на нивниот еколошки ризик. 16 депонии се рангирани со висок ризик, 16 со среден ризик и 19 со мал ризик за животната средина. Постоечките депонии за комунален отпад категоризирани според нивниот ризик за животната средина се прикажани на Слика 5. Четири високо ризични депонии се класифицирани како посебни случаи и треба веднаш да се затворат и / или да се санираат.

Слика 6 Преглед на постоечките општински депонии и категоризација според нивниот ризик врз животната средина

Во Националната стратегија за управување со отпад (2008 - 2020) предложен е регионален пристап кон управувањето со цврстиот отпад во општините и во периодот од 2011 година до сега се направени неколку практични чекори кон регионално управување со отпадот. Неколку регионални јавни претпријатија за управување со комунален отпад (Регионален орган за управување со отпад) се основани во неколку региони.

Република Македонија имплементира проекти со цел да се воспостави интегриран само одржлив систем за управување со отпад во Пелагонискиот, Југозападниот, Вардарскиот и Скопскиот плански регион, како и за Источниот и Североисточниот плански регион. Исто така, со поддршка на ЕУ ИПА проектите за финансирање, ќе се подготви техничка документација за затворање на дивите депонии во Источниот и Североисточниот плански регион и ќе се дефинира техничка спецификација за набавка на опрема за собирање и транспорт на отпад.

Главни проблеми во врска со управувањето со отпадот во Република Македонија се следните: само една депонија (“Дрисла” Скопје) ги исполнува стандардите за одложување на отпадот на национално ниво, најголем дел од руралните населени места не се опфатени комуналните услуги, нема примарна селекција на изворот на

создавање отпад, не постојат формални системи за собирање за отпад од градење и рушење, дел од постоечките камиони за отпад не можат да се возат низ малите улици во населените места, некои општини немаат посебна депонија за депонирање на инертен отпад, недостаток на јавна свест кај населението за потенцијалните ризици по здравјето на луѓето и ризиците по животната средина при несоодветното отстранување на различните текови на отпад (во близина на реки, патишта, на земјоделско земјиште, во близина на бунари и сл.).

4.4 ЕМИСИИ ВО ВОЗДУХОТ И КВАЛИТЕТ НА ВОЗДУХОТ

Емисиите во воздухот се последица на неколку фактори кои поради нивната комплексност се тешки за ублажување/елиминирање, како и за решавање на последиците од таквата состојба. Главните фактори кои придонесуваат за загадувањето на воздухот се: индустрискиот сектор, енергетскиот сектор, транспортниот сектор, земјоделскиот сектор, управувањето со отпадот, климатските услови и конфигурацијата на теренот како движечки сили кои се причина за влијанието врз животната средина / притисокот врз животната средина и квалитетот на воздухот.

Хоризонталната дисперзија на загадувачите зависи од турбуленцијата на атмосферата и топографијата на теренот, но пред сè од ветровите, односно интензитетот и насоката на движење на воздушните маси.

Промената на температурата со промена на надморската височина е еден од најважните фактори кои влијаат на вертикалната дисперзија на загадувачките супстанции. Кога издувните гасови се емитираат вертикално нагоре, во повеќето случаи се зголемува нивниот волумен. Состојбата на атмосферата, изразена преку нејзината стабилност, покажува дали надворешниот воздух ја поддржува или ограничува дисперзијата на загадувачите во вертикална насока.

Министерството за животна средина и просторно планирање преку Секторот Македонски Информативен Центар за Животна Средина (МЕИЦ) континуирано го следи квалитетот на амбиентниот воздух во Република Македонија и известува за квалитетот на истиот.

Инвентарот на загадувачи на воздухот е подготвен според барањата на Конвенцијата за преку гранично пренесување на загадувањето на воздухот и протоколите кои Република Македонија ги ратификуваше во 2010 година.

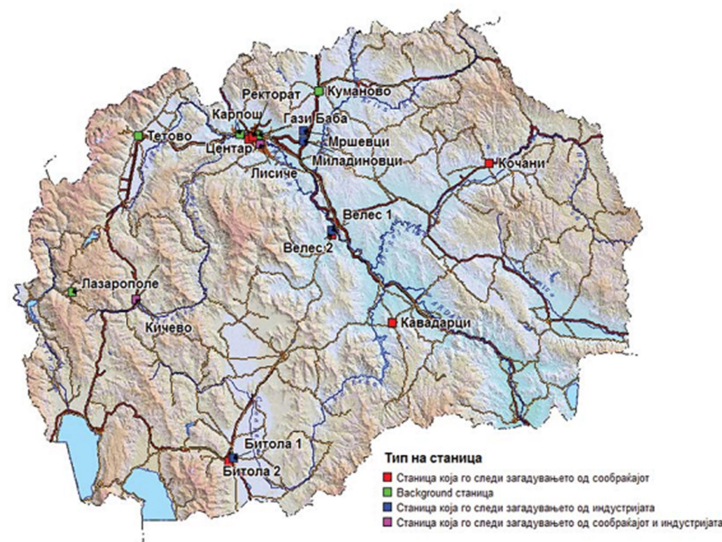
Емисиите на загадувачки материји од извори на загадување како што се транспортот, индустријата, земјоделството се пренесуваат на долги растојанија, значително влијаат на квалитетот на воздухот и имаат значително влијание врз вегетацијата, животните и населението. Затоа е неопходно да се контролираат нивните емисии и да се намалат количините на нивните емисии во воздухот.

Загадувањето на воздухот е многу голем проблем во поголемите градови во земјата. Овој проблем е особено нагласен во зимскиот период кога загадениот воздух е присутен во подолг временски период и проценетите штети од ваквата ситуација се многу значителни. Сообраќајниот метеж ги зголемува емисиите од возилата и го деградира квалитетот на амбиентниот воздух, а неодамнешните студии покажаа зголемен морбидитет и морталитет во главниот град Скопје како резултат на загадениот воздух.

Квалитетот на амбиентниот воздух во Македонија варира во зависност од локацијата на мерната точка при што најголемо влијание врз квалитетот на амбиентниот воздух има концентрацијата на населението, близината на индустриски капацитети, видот на производство и видот на произведените производи, производството на енергија, превоз на стоки и луѓе. Има воспоставена мрежа за набљудување на квалитетот на воздухот на државно ниво која се состои од 17 автоматски мерни станици (кои вршат мерење на концентрациите на SO_2 [$\mu g/m^3$], NO_2 , NO_x , NO [$\mu g/m^3$], CO [mg/m^3], O_3 - озон [$\mu g/m^3$], SPM - суспендирани честички ($PM_{10}/opt.$ $PM_{2.5}$) изразени во $\mu g/m^3$. Исто така се следи и концентрацијата на тешки метали (арсен, никел, кадмиум).

Мониторинг станиците се поставени на следниот начин: 5 мерни станици во Скопје, 2 мерни станици во Битола, 2 мерни станици во Велес, 2 мерни станици во Илинден (инсталирани во село Миладиновци и село Мршевци кај рафинеријата ОКТА) и една мерна станица во Кичево, Куманово, Кочани, Тетово, Кавадарци и селото Лазарополе (Слика 6).

Слика 7 Мониторинг станици во Република Македонија

Квалитетот на воздухот не покажува зголемување над граничните вредности за концентрација и прагови за алармирање за SO_2 , NO и CO . Надминуването на дневните гранични вредности PM_{10} резултира со надминување на годишната просечна гранична вредност. $PM_{2.5}$ го следи трендот на PM_{10} и останува предизвик за во иднина. Просечните годишни концентрации на PM_{10} ја надминуваат годишната гранична вредност ($40 \mu g / m^3$) на сите мониторинг станици лоцирани во урбаните области во сите години од 2005 до денес.

Според анкетата направена во 2015 година (Државен завод за статистика, 2015) од вкупниот број домаќинства, 62% користат дрво како примарен извор на топлина, 29% користат електрична енергија, 8% се поврзани со централното греење, додека останатите 1% користат други видови на извори на топлина.

Суспендираните честички се најкритичните загадувачки супстанции во нашата земја, кои влијаат врз здравјето на луѓето. Концентрациите на суспендирани честички во земјата се високи, особено во зимските месеци, кога значително ги надминуваат граничните вредности дефинирани во националното законодавство. Главен извор на

суспендирани честички се загревањето на домаќинствата. Индустијата и сообраќајот се исто така важни извори на суспендирани честички.

4.5 БУЧАВА

Транспортот е главен извор на зголемено ниво на бучава и патниот сообраќај како главна причина за изложеност на населението на бучава, освен за луѓето кои живеат во близина на аеродромите и железничките пруги. Потребно е мерење и следење на бучавата за постигнување и одржување на нивоата на бучава во животната средина во рамките на граничните вредности дефинирани во четири области според степенот на заштита од бучава, со крајна цел за заштита на здравјето и благосостојбата на населението.

Овие области се:

- *Подрачје со прв степен на заштита од бучава* е подрачје наменето за туризам и рекреација, подрачје во непосредна близина на здравствени установи за болничко лекување и подрачје на национални паркови или природни резервати;
- *Подрачје со втор степен на заштита од бучава* е подрачје кое е примарно наменето за престој, односно станбен реон, подрачје во околина на објекти наменети за воспитна и образовна дејност, објекти за социјална заштита наменети за сместување на деца и стари лица;
- *Подрачје со трет степен на заштита од бучава* е подрачје каде е дозволен зафат во околината во кое помалку ќе смета предизвикувањето на бучава, односно трговско деловно подрачје станбено подрачје, кое истовремено е наменето за престој, односно во кое има објекти во кои има заштитени простории, занаетчиски и слични дејности на производството (мешано подрачје),
- *Подрачје со четврт степен на заштита од бучава* е подрачје каде се дозволени зафати во околината, кои можат да предизвикаат пречење со бучава, подрачје без станови, наменето за индустриски или занаетчиски или други слични дејности.

Вредностите на нивото на бучава за секоја од овие области се наведени во националното законодавство.

Надлежен орган за собирање на податоци за индикатори за изложеност на бучава и процент на население изложено на бучава е МЖСПП. Овластените и акредитирани лаборатории за оценка на изложеност на бучава добиваат податоци за индикаторите за изложеност на бучава во соработка со надлежните органи, како МЖСПП - за големи патишта, главни железници и главни аеродроми, локална власт - за агломерација и населени места. Лабораториите за мерење на бучавата се распределени во центрите за јавно здравје и консултантските компании за оценка на ризикот по животната средина. Некои од нив се веќе акредитирани од националниот Институт за акредитација.

Во Република Македонија сè уште не се изготвени стратешки карти за бучава за агломерации, главни патишта, главни железници, главни аеродроми, населени места и области од посебен интерес, така што нема достапни податоци за населението

изложено на бучава и јавноста не е информирана за моменталниот статус на изложеност на бучава. Националните гранични вредности за спречување на негативните ефекти поврзани со бучавата се утврдени во согласност со препораките на СЗО од страна на Министерството за здравство и МЖСПП.

Податоците засновани на стратешки карти за бучава (број и процент на луѓе изложени на 55 dB (A) и повеќе во големи агломерации, околу главните патишта, главни железници и главни аеродроми) не се достапни. Достапни се податоци за нивоата на бучава во урбаните центри како што се Скопје, Битола и Куманово врз основа на локално следење на бучава, но податоците за процентот на изложеност на населението не се достапни. Центрите за јавно здравје во Битола, Кичево и Куманово го оценуваат влијанието на комуналната бучава врз изложената популација во градовите.

Интензитетот на бучавата се прикажува преку основните показатели за бучава преку ден -L_d, вечер-L_e и преку ноќ-L_n, изразени во dB (A), дефинирани во Правилникот за индикатори за бучава, дополнителни индикатори за бучава, метод на мерење на бучава и методи за оценување со индикатори за бучава во животната средина. Според регистрираните нивоа на бучава измерени во градските подрачја на Битола, Куманово и Кичево, може да се заклучи дека нивото на бучава ги надминува дефинираните гранични вредности, особено во текот на ноќта.

4.6 ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА

Република Македонија поседува богата и уникатна биолошка разновидност како резултат на комплексната географија и комбинацијата на континентална и медитеранска клима. Биолошката разновидност е претставена со речиси 22.000 видови од кои над 1.000 видови се ендемични. Покрај тоа, земјата има бројни реликтни и ендемични видови за кои претставува “европско жариште”. Моментно, на територијата на Македонија се идентификувани над 2.000 видови алги и габи, 3.200 васкуларни растенија, 500 видови мов, 13.000 безрбетници, 85 видови риби, 14 водоземци, 32 влекачи, 335 птици и 89 цицачи. Од особена важност се ендемичните видови од кои 150 се ендемични алги, 120 ендемични васкуларни растенија, над 700 безрбетници и 27 ендемични видови риби.

Територијата на Македонија поседува 120 типови живеалишта и 28 видови екосистеми, од кои Охридското и Преспанското Езеро се од национално и глобално значење. Најголем број на ендемични видови алги се наоѓаат на Охридското и Преспанското Езеро, а помалку во Дојранското Езеро и Шар Планина.

Растенијата се претставени со бројни ендемични видови на Балканот и Јужен Балкан, како и голем број локални ендемични видови и суб ендемични видови. Вкупниот број на идентификувани локални ендемични растителни видови изнесува 120. Некои од овие видови потекнуваат од терциерниот период и се дефинирани како палео ендемични видови (реликтни видови), како што се: *Thymus oehmianus*, *Viola kosaninii*, *Crocus cvijici*, *Crocus scardicus*, *Colchicum macedonicum*, *Narthecium scardicum* и други. Редок вид кој расте само на неколку места во близина на Пехчево е *Drosera rotundifolia*. Несоодветната заштита е една од главните причини за фрагментација на некои ретки и / или ендемични растителни видови: *Nuphar lutea* (Охридско Езеро, во с. Калишта), *Thymus oehmianus* и *Viola kosaninii* (акумулација Козјак) и *Phyllitis scolopendrium* (акумулација Света Петка).

Фауната е претставена со над 550 ендемични видови. Сунѓерите се претставени со 6 ендемични видови, полжави 92, ендемични видови од Annelida 49, Pseudoscorpiones 16 ендемични видови и други.

Три (3) видови на водоземци претставуваат Балкански ендемични видови (*Triturus macedonicus*, *Rana graeca* и *Pelophylax kurtmuelleri*). Неколку видови на водоземци претставуваат видови со ограничен ареал на распространување на Балканот: *Lissotriton vulgaris graecus*, *Pelobates syriacus balcanicus* и *Bombina variegata scabra*. Три (3) се заштитени со Директивата за живеалишта: *Triturus carnifex*, *Triturus karelinii* и *Bombina variegata*.

Главната закана за биолошката разновидност е сушењето на мочуриштата, што предизвикува намалување на површините населени со реликтна мочуришна вегетација. Земјоделскиот сектор, напуштајќи ја традиционалната употреба на ливади и пасишта, предизвикува пејзажни промени, како сукцесија и промена во структурата на биодиверзитетот. Индустрискиот сектор ги деградира големите површини преку одложување на руднички отпад, технолошки отпад, индустриски депонии со неопасен и опасен отпад и недостаток на рекултивирање на напуштените јами и депонии, што предизвикува губење на живеалишта значајни за голем дел биолошка разновидност. Урбанизацијата претставува дополнителен стрес за биолошката разновидност поради директна конверзија на природното земјиште во урбани области, како и поради вознемирување на видовите предизвикано обично од неконтролирана урбанизација и нетретирани отпадни води. Туристичкиот сектор, исто така, може негативно да влијае на биодиверзитетот, особено со непланираната изградба на туристички објекти кои можат да ги деградираат екосистемите и нивниот биодиверзитет. Изградбата на хидроенергетските системи во клисурите на реките предизвикува поплавување на важни рефугијални живеалишта за значителен реликт и ендемична флора. Интензивниот развој на транспортниот сектор често предизвикува фрагментација на живеалиштата и ова негативно влијае на биодиверзитетот.

Во Република Македонија има три национални паркови: Маврово (731 km²), Галичица (227 km²) и Пелистер (125 km²). Сите три паркови се природно и културно наследство. Националните паркови нудат одлични можности за развој на туризмот, зачувување и научни истражувања.

Во изминатите пет децении на организирана заштита на природните површини во земјата, 86 заштитени подрачја се класифицирани со вкупна површина од 230.083 хектари, или 8,9% од националната територија. Најголем дел од заштитеното земјиште е Категорија II - Национални паркови (4,47%), Категорија III - Споменик на природата (3,07%) и Категорија VI - Повеќенаменска област - Јасен (0,97%).

4.7 ЗАКОНОДАВСТВО НА ЛОКАЛНО (ОПШТИНСКО) НИВО

На локално (општинско) ниво нема специфична релевантна регулатива издадена за квалитет на воздух, заштита на водите, нарушувањето на нивото на бучава или посебна регулатива за управување со отпад.

Сите релевантни инспектори (за животна средина, комунални, сообраќајни, градежни) го следат националното законодавство за животна средина.

Други закони поврзани со локалната самоуправа се следните:

- Закон за локална самоуправа (Службен весник на РМ бр.5/2002);
- Закон за Државниот инспекторат за локална самоуправа (Службен весник на РМ бр. 158/10)
- Закон за Град Скопје (“Службен весник на Република Македонија” бр.55/04)
- Закон за меѓу општинска соработка (Службен весник на Република Македонија бр. 79/09)
- Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија (“Службен весник на Република Македонија” бр.55/04);
- Закон за рамномерен регионален развој (“Службен весник на Република Македонија” бр. 63/07)

4.8 НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА

Државните институции во Република Македонија усвоија бројни документи на политики за заштита на животната средина, одржување и унапредување на животната средина. Главните планови и стратешки документи на национално ниво се следните:

ПОЛИТИКА ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА
Национална стратегија за апроксимација на животната средина 2008-2014, усвоена во 2008 година од страна на Владата на РМ (ажурирана во 2014)
Национална стратегија за инвестиции во животната средина, 2009-2013, усвоена од страна на Владата на РМ во 2009 година
Втор национален еколошки акционен план 2006-2012, усвоен во 2006 година
Стратегија за мониторинг на животната средина, донесен во 2005 година од страна на МЖСПП;
Програма за инвестирање во животната средина (на годишна основа), МЖСПП;
ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ
Национална Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009 - 2019
Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија 2010-2030, усвоена од страна на Владата на РМ во 2010 година
План за институционален развој на капацитетот на национално и локално ниво за управување со животната средина 2009 - 2014, одобрен од Владата на РМ во февруари 2009 година
КОМУНИКАЦИИ И ЈАВНА СВЕСТ
Стратегија за комуникација во животната средина, усвоена во 2004 година од страна на МЖСПП
Стратегија за подигање на јавната свест за животна средина, усвоена во 2004 година од страна на МЖСПП;

Стратегија за управување со податоци за животна средина, усвоена во 2004 година од страна на МЖСПП
ПОПс хемикалии
Ажурирање на Националниот имплементационен план за намалување и елиминирање на постојните органски загадувачи во Република Македонија - ажурирање на НИП, усвоен од Владата на РМ во 2014 година
Национален имплементационен план за намалување и елиминирање на постојните органски загадувачи во Република Македонија, усвоен од Владата на РМ во 2004 година
ВОДИ
Национална стратегија за води (2012 - 2042), усвоена од страна на Владата на РМ
ВОЗДУХ
Национален план за заштита на амбиенталниот воздух во Република Македонија за период од 2013 до 2018 година (2012)
Програма за постепено намалување на емисиите на одредени загадувачки супстанции на ниво на Република Македонија со проекции за намалување од 2010 до 2020 година
ПРИРОДА
Национална стратегија за заштита на природата (2017-2027), усвоена во 2018 година
Национална стратегија за биолошка разновидност (2019 - 2023)
Петти национален извештај кон Конвенцијата за биолошка разновидност на Република Македонија, Министерство за животна средина и просторно планирање, Скопје, 2014;
КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ
Национална Стратегија за животна средина и климатски промени (2014-2020) (2014-2020);
Трет национален план за климатски промени (2013)
ОТПАД
Стратегија за управување со отпад 2008-2020, усвоена од страна на Владата на РМ во 2008 година
Национален план за управување со отпад 2009-2015, усвоен од страна на МЖСПП во 2009 година;
План за управување со отпад од електрична и електронска опрема во Република Македонија (2013-2020)

Програма за управување со отпад од пакување, усвоена во 2011 година од страна на МЖСПП;
План за затворање на нестандартни депонии во Република Македонија
ЕНЕРГИЈА
Стратегијата за развој на енергетиката во Република Македонија за периодот 2008-2020 година, со визија до 2030 година
Стратегија за унапредување на енергетската ефикасност во Република Македонија до 2020 година
Трет акционен план за енергетска ефикасност на Република Македонија за периодот 2018-2020 (2016)

Со цел проценка на влијанијата врз животната средина и социјалните аспекти, Апликантите на под - проектите треба да ја земат во предвид изменета верзија на секој национален документ за животна средина и социјална политика и ажурираното национално законодавство.

Табела 1 Клучно национално законодавство поврзано со заштита на животната средина и социјална политика

Релевантни прашања за животната средина/ социјални поврзани со проектот	Релевантно национално законодавство за животна средина и социјална политика
Води	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за животна средина (Службен Весник на РМ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 146/15); - Закон за води (Службен весник на РМ бр. 87/08, 6 / 09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 163/13, 180/14, 146/15); - Закон за снабдување со вода за пиење и одведување на урбани отпадни води (Службен Весник на РМ бр. 68/04, 28/06, 103/08, 17/11, 54/11, 163/13, 10/15 and 147/15) - Закон за водни заедници (Службен Весник на РМ бр. 51/03, 95/05 113/07); - Уредба за класификација на води (Службен Весник на РМ бр. 18/99); - Уредба за категоризација на водотеците, езерата, акумулациите и подземните води (Службен Весник на РМ бр. 18/99, 71/99) ; - Правилник за начинот на воспоставување и одржување на зони на заштита околу изворите за вода за пиење (Службен Весник на РМ бр. 17/83 и 15/89); - Правилник за следење на седиментот во резервоарите (Службен Весник на РМ бр. 4 / 99); - Правилник за информирање за условите за нивото и количините на акумулираната вода во акумулациите, како и за количеството на испуштена вода од таму (Службен Весник на РМ бр. 8/99); - Правилник за содржината и начинот на подготовка на планови за управување со речните сливови (Службен Весник на РМ бр. 148/09); - Уредба за методологија за проценка на речните сливови (Службен Весник на РМ бр. 148/09); - Правилник за содржината и начинот на подготовка на програма со мерки (Службен Весник на РМ бр.148/09); - Правила за посебни услови за безбедност на природната минерална вода (Службен Весник на РМ бр. 32/06); - Правила за безбедност на водата (Службен Весник на РМ бр.46/08); - Правилник за опасните и штетните материји и супстанции нивните емисиони стандарди што можат да се испуштат во канализација или во систем за одводнување, во површински или подземни водни тела и како и во крајбрежни земјишта и водни живеалишта (Службен Весник на РМ бр.108/11); - Правилник за условите, начинот и граничните вредности на емисија за испуштањето на отпадните води по нивно прочистување, начинот на нивно пресметување, имајќи ги во предвид посебните барања за заштита на заштитните зони (Службен Весник на РМ бр. 81/11) - Уредба за технички и санитарни услови за испуштање на отпадните води во канализацијата на Град Скопје (ЈП Водовод и канализација)

Релевантни прашања за животната средина/ социјални поврзани со проектот	Релевантно национално законодавство за животна средина и социјална политика
<p>Квалитет на воздух</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Законот за квалитет на амбиентен воздух (Службен Весник на РМ бр. 67/04 со амандмани бр. 92/07, 35/10, 47/11, 59/12, 163/13, 10/15, 146/15); - Уредба за гранични вредности за нивоа и видови на загадувачки супстанции во амбиенталниот воздух и прагови на алармирање, рокови за постигнување на граничните вредности, маргини на толеранција за гранична вредност, целни вредности и долгорочни цели (Службен Весник на РМ бр. 19/05); - Македонија ја ратификува Конвенцијата за климатски промени на 28 јануари 1998 година, а стапи во сила на 28 април 1998 година; - Македонија го ратификуваше Протоколот од Кјото на 18 ноември 2004 година, а стапи во сила на 16 февруари 2005 година; - Уредба за гранични вредности за нивоа и видови на загадувачки супстанции во амбиенталниот воздух и прагови на алармирање, рокови за постигнување на граничните вредности, маргини на толеранција за гранична вредност, целни вредности и долгорочни цели (Службен Весник на РМ бр. 50/05); - Правилник за критериумите, методите и постапките за оценување на квалитетот на амбиенталниот воздух (Службен Весник на РМ бр. 82/06); - Листа на зони и агломерации за квалитет на амбиенталниот воздух (Службен Весник на РМ бр. 23/2009); - Правилник за методологијата за инвентаризација и утврдување на нивото на емисии на загадувачките супстанции во атмосферата во тони годишно за сите видови дејности, како и други податоци за доставување на Програмата за мониторинг на воздухот на Европа (ЕМЕР) (Службен Весник на РМ бр. 142/07); - Правилник за утврдување на горните граници на емисиите на национално ниво (Службен Весник на РМ бр. 10/90); - Правилник за граничните вредности на емисиите од стационарните извори (Службен Весник на РМ бр. 141/10); - Спецификациите за дизел гориво се пропишани со Правилникот за квалитет на течни горива (Службен Весник на РМ бр. 88/2007, 91/2007, 97/2007, 105/2007, 157/2007, 15/2008, 78/2008, 156/2008, 81/2009);
<p>Заштитени природни области и биодиверзитет</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за заштита на природата (Службен Весник на РМ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15) и подзаконски акти за Натура 2000 и Емералд мрежата; - Закон за шуми (Службен Весник на РМ бр. 64/09, 24/11, 54/11, 25/13, 79/13, 147/13, 43/14, 160/14 and 44/15); - Закон за заштита на растенија (Службен Весник на РМ бр. 25/98 and 06/00); - Листа за одредување на строго заштитени и заштитени диви видови (Службен Весник на РМ бр. 139/11); - (Мрежа Емералд. Основана во 1998 година од страна на Советот на Европа, во којшто е членка и Република Македонија, како дел од работите согласно конвенцијата од Берн за заштита на дивиот свет и природните живеалишта. Оваа еколошка

Релевантни прашања за животната средина/ социјални поврзани со проектот	Релевантно национално законодавство за животна средина и социјална политика
	<p>мрежа се базира врз истиот принцип, како и Натура 2000 и претставува нејзино продолжување во земјите кои не се членки на ЕУ. Националната Емералд мрежа во Република Македонија беше имплементирана во периодот помеѓу 2002 и 2008 година);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Македонија ја ратификуваше Конвенцијата од Рио во 1997 година; - Македонија ја ратификуваше Конвенцијата од Бон во 1999 година; - Македонија ја ратификуваше Рамсарската конвенција во 1977 година;; - Македонија ја ратификуваше Конвенцијата од Берн во 1997 година; - Македонија ја ратификуваше Конвенцијата CITES во 2000 година; - Македонија го ратификуваше Договорот за заштита на лилјациите во Европа (Лондон) во 1999 година, изменет и дополнет во 2002 година
Управување со отпад	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за отпад (Службен Весник на РМ бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 124/10, 51/11, 123/12, 147/13, 163/13, 51/15, 146/15); - Листа на видови отпади (Службен Весник на РМ бр. 100/05); - Закон за управување со пакување и отпад од пакување (Службен Весник на РМ бр. 161/09, 06/09, 17/11, 47/11, 136/11, 6/12, 39/12, 163/13, 146/15); - Закон за отпадна електрична и електронска опрема (Службен Весник на РМ бр. 06/12, 163/13, 146/15); - Закон за батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори (Службен Весник на РМ бр. 140/10, 47/11, 148/11, 163/13 and 146/15); - Закон за ратификација на конвенцијата од Базел за контрола на прекуграничното движење на опасниот отпад и негово депонирање (Службен Весник на РМ бр. 48/97); - Уредба за определување на активностите на инсталациите (депониите) за кои е потребна интегрирана еколошка дозвола (Службен Весник на РМ бр. 89/05); - Правилник за начинот и условите за складирање на отпад и за условите што треба да се исполнети на локациите каде што се врши складирање на отпад (Службен Весник на РМ бр. 29/07); - Правилник за условите што треба да ги исполнат депониите (Службен Весник на РМ бр. 78/09); - Правилник за начинот на работа, следење и контрола на депонијата за време на работење, во фаза на затворање и натамошна грижа за депонијата по затворање (Службен Весник на РМ бр. 156/07); - Правилник за критериумите и постапките за прифаќање на отпадот во депониите од секоја класа, подготовителните постапки за прифаќање на отпадот, општите постапки за тестирање и земање мостри и прифаќање на отпадот (Службен

Релевантни прашања за животната средина/ социјални поврзани со проектот	Релевантно национално законодавство за животна средина и социјална политика
	<p>Весник на РМ бр. 8/08);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Правилник за начинот и условите за постапување со ПХБ, условите кои треба да ги исполнат објектите за отстранување и деконтаминација на ПХБ, со искористените ПХБ и начинот на означување на опремата која содржи ПХБ (Службен Весник на РМ бр. 48/07, 130/09) ; - Правилник за постапките и начинот за собирање, транспорт, преработка, складирање, третман и отстранување на отпадните масла, начинот на одење евиденција и доставување на податоци (Службен Весник на РМ бр. 156/07); - Правилник за општи правила за постапување со комунален и друг неопасен отпад (Службен Весник на РМ бр. 147/07); - Правилник со детални услови за постапување со опасен отпад, негово пакување и обележување (Службен Весник на РМ бр. 15/08); - Правилник за начинот на постапување со отпад од азбест и со отпад од производи кои содржат азбест (Службен Весник на РМ бр. 89/06); - Правилник за формата и содржината на барањето за добивање на дозвола како и формата и содржината на дозволата за операторот на депонија (Службен Весник на РМ бр. 140/07);
Бучава и вибрации	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за заштита од бучава (Службен Весник на РМ бр. 79/07, 124/10, 47/11, 163/13, 146/15) - Правилник за индикатори за бучава и области каде може да се користат дополнителни индикатори за бучава (Службен Весник на РМ бр. 107/08); - Правилникот за дозволено ниво на бучава во животната средина (Службен Весник на РМ бр. 147/08); - Правилник за локации на мерни станици и мерни места (Службен Весник на РМ бр. 120/08); - Правилник за детали за содржината на стратешките карти за бучава и акциони планови за бучава, начинот на подготовка и начинот на прибирање на податоци за изготвување на стратешки карти за бучава и акциони планови за бучава, како и начинот на собирање, складирање и евидентирање (Службен Весник на РМ бр. 133/10); - Правилник за начинот, условите и постапката за воспоставување и работење на мрежи, методологија за мониторинг, услови, методи и постапки за поднесување на информации и податоци од следењето на бучавата (Службен Весник на РМ бр. 1/09);
Културно наследство и археологија	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за култура (Службен Весник на РМ бр. 31/98, 49/2003, 82/2005, 24/2007, 116/10, 47/11, 51/11, 136/12, 23/13, 187/13, 44/14, 61/15, 154/15, 39/16) - Закон за заштита на културно наследство (Службен Весник на РМ бр. 20/04, 71/04, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14, 154/15, 192/15, 39/16); - Закон за музеи (Службен Весник на РМ бр. 66/04, 89/08, 116/10, 51/11, 88/15, 152/15, 39/16)

Релевантни прашања за животната средина/ социјални поврзани со проектот	Релевантно национално законодавство за животна средина и социјална политика
	<ul style="list-style-type: none"> - Правилник за национален регистар на културно наследство (Службен Весник на РМ бр. 25/05); - Македонија ја ратификуваше Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство во 1991 година.
Хемикалии	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за хемикалии (Службен Весник на РМ бр. 145/10, 53/11, 164/13, 116/15, 149/15) - Правилник за транспорт на опасни супстанции (Службен Весник на РМ бр. 113/07) - Листа на забранети хемикалии (Службен Весник на РМ бр. 57/11) - Правилник за начинот на класификација и означување на опасни супстанции (Службен Весник на РМ бр. 145/10, 53/11)
Здравје и безбедност на заедницата	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за здравствена заштита (Службен Весник на РМ бр. 43/12, 145/12, 87/13, 164/13, 39/14, 43/14, 132/14, 188/14, 10/15, 61/15, и 154/15); - Закон за јавно здравје (Службен Весник на РМ бр. 22/10, 136/11, 144/14, 149/15) - Закон за превоз на опасни материјали и амандмани (Службен Весник на РМ бр. 92/2007, 17/2011, 54/2011, 13/13, 163/13, 38/14, 166/14 и 116/15); - Закон за заштита на населението од заразни болести (Службен Весник на РМ бр. 66/2004, 139/08, 99/09 и 149/14 and 150/15); - Закон за плати (Службен Весник на РМ бр. 70/94, 62/95, 33/97, 50/2001, 26/2002, 46/2002, 37/2005, 121/2007, 161/2008, 92/2009, 97/ 2010, 11/12, 145/12, 170/13, 139/14, 147/15); - Закон за еднакви можности на жените и мажите, и Национален акциски план за родова еднаквост (Службен Весник на РМ бр. 06/12, 166/14 и 150/15); - Закон за социјална заштита (Службен Весник на РМ бр. 79/09, 36/11, 51/11, 166/12, 15/13, 79/13, 164/13, 187/13, 38/14, 44/14, 116/14, 180/14, 33/15, 72/15, 104/15, 150/15); - Закон за заштита на децата (Службен Весник на РМ бр. 170/10, 23/13, 12/14, 44/14, 144/14, 10/15, 25/15, 150/15); - План за кризни состојби, јуни 2009 година (за абнормални работни услови како што се високи температури, поплави и слично);
Работа и услови за работа	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за работни односи (Службен Весник на РМ бр. 62/05, 106/08, 161/08, 114/09,130/09, 50/10, 52/10, 124/10, 47/11, 11/12,39/12, 13/13, 25/13, 170/13, 187/13, 113/14, 20/15, 33/15, 72/15, 129/15, 27/16); - Закон за здравје и безбедност при работа (Службен Весник на РМ бр. 92/07, 136/11, 23/13, 25/13, 137/13, 164/13, 158/14, 15/15 и 129/15); - Закон за плати (Службен Весник на РМ бр. 70/94, 62/95, 33/97, 50/2001, 26/2002, 46/2002, 37/2005, 121/2007, 161/2008, 92/2009, 97/ 2010, 11/12, 145/12, 170/13 и 139/14 и 147/15) и Подзаконски акти;

Релевантни прашања за животната средина/ социјални поврзани со проектот	Релевантно национално законодавство за животна средина и социјална политика
	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за еднакви можности на жените и мажите, и Национален акциски план за родова еднаквост (Службен Весник на РМ бр. 06/12, 166/14 и 150/15); - Правилник за минимални барања за безбедност и здравје при работа на работно место (Службен Весник на РМ бр. 154/2008); - Правилник за личната заштитна опрема која вработените ја употребуваат при работата (Службен Весник на РМ бр. 92/07); - Правилник за безбедност и здравје при работа на вработените изложени на ризик од бучава (Службен Весник на РМ бр. 21/2008); - Закон за вработување и работа на странци (Службен Весник на РМ бр. 5/2009, 35/10, 148/11, 84/12, 148/13, 38/14 и 150/15); - Закон за инспекција за спроведување на законите за работа и работни услови (Службен Весник на РМ бр. 35/97, 29/2002, 36/11, 164/13, 44/14, 33/15 и 147/15); - Колективен договор во градежната индустрија; - Во 1991 година Македонија ратификуваше голем број на конвенции на Меѓународната организација на трудот (ILO);
Откуп/ Експропријација на земјиште	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за експропријација (Службен Весник на РМ бр. 95/12, 131/12, 24/13, 27/14, 104/15, 192/15, 23/16, 178/16); - Закон за катастар на недвижности (Службен Весник на РМ бр. 55/13, 41/14, 115/14, 116/15, 153/15, 192/15, 61/16); - Закон за сопственост и други стварни права (Службен Весник на РМ бр. 18/01, 92/08, 139/09, 35/10); - Закон за градба (Службен Весник на РМ бр. 130/09, 124/10, 18/11, 36/11, 54/11, 13/12, 144/12, 25/13, 79/13, 137/13, 163/13, 27/14, 28/14, 42/14, 115/14, 149/14, 187/14, 44/15, 129/15, 217/15, 226/15, 30/16, 31/16, 39/16, 71/16, 132/16). - Закон за процена (Службен Весник на РМ бр. 115/10, 158/11, 185/11, 64/12, 188/14, 104/15, 153/15, 192/15, 30/16) - Закон за пристап до јавни информации (Службен Весник на РМ бр. 13/06, 86/08, 06/10, 42/14, 148/15, 55/16) - Методологија за проценка на пазарната вредност на недвижниот имот (Службен Весник на РМ бр. 54/12) - Правилник за начинот на катастарска класификација и утврдување и регистрација на промената на катастарската култура и класа на земјиште (Службен Весник на РМ бр. 144/13, 95/15) - Закон за постапување по бесправно изградени објекти (Службен Весник на РМ бр. 23/11, 54/11, 155/12, 53/13, 72/13, 44/14, 115/14, 199/14, 124/15, 129/15, 217/15, 31/16) - Закон за постапување по претставки и предлози (Службен Весник на РМ бр. 82/2008, 13/13, 156/15, 193/15);

ОВЖС постапка

- Закон за животна средина (Службен Весник на РМ бр.53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 39/16);
- Правилник за содржината на барањата што треба да ги исполнува Студијата за ОВЖС (Службен Весник на РМ бр.33/06);
- Правилник за формата, содржината, постапката и начинот за изработка на извештајот за соодветноста на Студијата за ОВЖС, како и постапката за овластување на лицата од Листата на експерти за оценка на влијанието врз животната средина кои ќе го изготват извештајот (Службен Весник на РМ бр. 33/06, 44/13);
- Уредба за определување на проектите и критериумите врз основа на кои се утврдува потребата за спроведување на постапката за ОВЖС (Службен Весник на РМ бр. 74 / 05, 109/09, 164/12);
- Правилник за информациите што треба да ги содржи известувањето за намерата за изведување на проектот и постапката за утврдување на потребата од ОВЖС на проектот (Службен Весник на РМ бр.33/06);
- Правилник со листа на проекти за кои е потребно да се изготви извештај - елаборат со ОВЖС од страна на Апликантот и извештајот треба да биде усвоен од Министерството за животна средина и просторно планирање (Службен Весник на РМ бр. 80/09, 36/12);
- Правилник со листа на проекти за кои е потребно да се изготви извештај - елаборат со ОВЖС од страна на Апликантот и извештајот треба да биде усвоен од Градоначалникот на општината или градоначалникот на Град Скопје (Службен Весник на РМ бр. 80/09, 32/12)
- Правилник за формата и содржината на Елаборатот за заштита на животната средина, постапката за нивно одобрување и начинот на водење на регистарот на одобрени Елаборати (Службен Весник на РМ бр. 50/09, 44/13)

Пристап до информации за животната средина и учество на јавноста во процесот на донесување одлуки поврзани со животната средина

- Закон за животна средина (Поглавјето за ОВЖС, прекугранична соработка и пристап до информации, учество на јавноста) - (Службен весник на РМ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 163/13, 42/14, 44/15, 129/15, 39/16);
- Конвенција за пристап до информации, учество на јавноста во процесот на донесување одлуки поврзани со животната средина (Архуска) (“Службен весник на РМ бр. 40/99);
- Конвенцијата за проценка на влијанието врз животната средина при прекугранични проекти (Еспо Конвенција, Фебруари 1991) (Службен весник на РМ бр.44/99);

СОЖС постапка

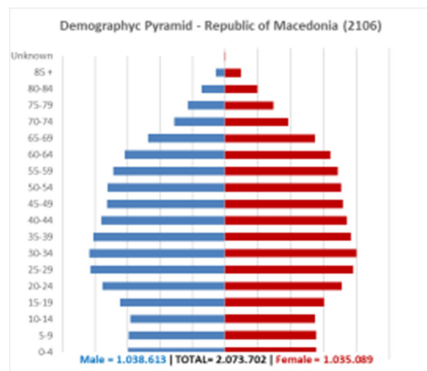
- Закон за животна средина (Службен Весник на РМ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 39/16);
- Уредба за стратегиите, плановите и програмите, вклучувајќи ги и промените на тие стратегии, планови и програми, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето (Службен Весник на РМ бр. 153/07 and 45/11);
- Уредба за критериумите врз основа на кои се донесуваат одлуките дали определени плански документи би можеле да имаат значително влијание врз животната средина и здравјето на луѓето (Службен Весник на РМ бр. 144/07)
- Уредба за содржината на извештајот за стратегиската оцена на животната средина (Службен Весник на РМ бр. 153/2007);
- Уредба за учество на јавноста во текот на изработката на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина (Службен Весник на РМ бр. 147/08 и 45/11);
- Уредба за формата, содржината и примената на одлуката за спроведување или не - спроведување на стратегиска оцена на животната средина и на формуларите за аплицирање за потребата од спроведување и не спроведување на стратегиска оцена на животната средина (Службен Весник на РМ бр. 122/11).

4.9 ДЕМОГРАФИЈА

Општата демографска состојба во Република Македонија ја следи општата тренд линија како и во повеќето земји на ЕУ, каде што процесот на стареење на населението е во својот врв. Иако постои евидентен раст на бројот на населението, постои низок суров наталитет, што на долг рок може да предизвика намалување на населението.

Процесот на раст/намалување на населението може да се илустрира преку таканаречената “Пирамида на население”. Пирамидата на население, (пирамида на возраст), претставува графичка илустрација која ја покажува распределбата на петгодишните возрасни групи на население во Република Македонија. На следнава слика се наведува дистрибуцијата на населението во Република Македонија на 31 декември 2016 година, по групи од пет години и пол.

Слика 8 Демографска пирамида на РМ заклучно со 31.12.2016

(Извор: Интернет страница на Завод за статистика)

Оваа пирамида на население ја покажува распределбата на мажи и жени од различни старосни групи. Обликот може да се опише како "старосно - полова пирамида", која е типична за развиените општества со ниска стапка на фертилитет и морталитет и со релативно постари популации. Населението на возраст од 15 до 65 години е 70%, додека речиси 13% од вкупното население е постаро од 65 години. Постојат 343.319 деца на возраст од 0-15 години. Соодносот машки / женски во РМ е 1.003 (49,9% женски), што се разликува од односот на првата година од животот, што е 1,07.

Република Македонија од последниот успешно одржан Попис во 2002 година, забележа зголемување на бројот на населението за 51.155 лица (2,5%), со што се зголеми густината на населението за уште две лица по м2 (од 79 во 2002 година, на 81 во 2016 година).

Преглед на природната промена на населението за 2016 година, според официјалните бројки на Државниот завод за статистика, покажува дека природниот прираст на 1000 жители изнесува 1,2 лица (живородени на 1000 жители = 11,1 минус смртни случаи на 1000 жители = 9,9). За истиот период има 23002 живородени и 20.421 смртни случаи (273 бебиња), што природно се зголемува за 2581 луѓе. Стапката на смртност на новороденчиња на 1.000 живородени деца изнесува 11,9 (273/23002) што е три пати поголема од просечната вредност во Европската унија. Во 2016 година имало 13.199 бракови и 1.985 разводи.

Вкупната стапка на фертилитет за 2016 година изнесува 1,5 деца по жена, каде што Скопскиот регион води со 1,9 деца по жена, по што следи Вардарскиот регион со 1,6 деца на жени и во југоисточни региони со 1,5 деца по жена. Најниската стапка на фертилитет е забележана во региони Полог и Југозапад, со 1,2 деца по жена.

Најнизок просечен животен век при раѓање во 2015 година, во Република Македонија изнесува 75,5 години (женски 77,4 години)

Според пописот во Република Македонија имало 2.022.547 граѓани, од кои 64,18% се со македонско етничко потекло, 25,17% од албанско етничко потекло, 3,85% Турците, 2,66% од ромско етничко потекло, околу 1,78% од српски етничката припадност и др. Од 2002 година овие бројки доживеале одредени промени, но очекуваната успешна реализација на Пописот на населението и живеалиштето ќе ги исцрта точните контури на населението што живее во Република Македонија.

Високо чувствителна и најчесто избегната социјална тема за дискусија во јавноста е процесот на миграција на домашните граѓани, особено на надворешната миграција.

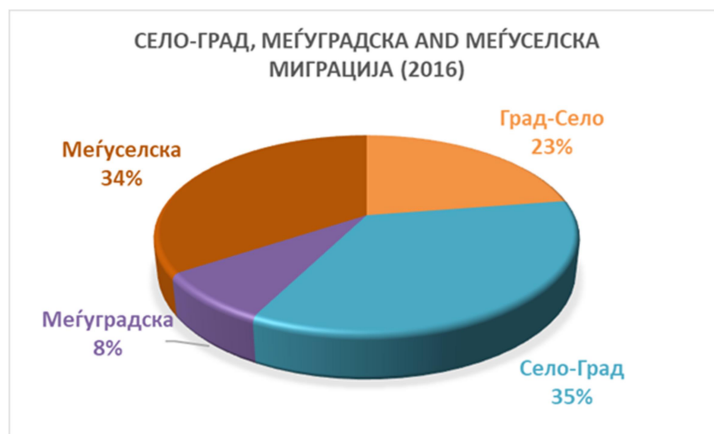
Надворешна миграција, за период од пет години (2012/16), бележи значително намалување на бројките. Имено, бројот на емигранти се намалил од 1330 во 2012 година, на 440 во 2016 година. Ова е многу посакуван тренд на опаѓање на бројките, особено по интензивниот период од две децении пораст на бројот на емигранти од Македонија. Исто така, се намалува и бројот на вратените граѓани на Република Македонија, но бројот на странци со привремен престој, како и странци со продолжен престој е во пораст. Вкупниот број на надворешни миграции на граѓаните е во пораст во текот на периодот 2012-2016 година.

Внатрешна миграција на населението во Република Македонија е доминантен начин на миграција на граѓаните. Околу 77,3% од сите (8887) внатрешно мигрирани лица ја менуваат општината на живеење, додека останатите 22,7% се преселуваат во нивната општина. Додека бројките за миграција меѓу општините во 2016 година се соочуваат со слични бројки во изминатите 5 години, бројките за миграција во рамките на истата општина се зголемија за околу 34% во споредба со 2012 година. Ова значи дека внатрешната миграција регистрира промена на местото на живеење.

Во 2016 година, Државниот завод за статистика регистрира 4565 внатрешни миграции. Овие миграции се поделени во четири категории: урбано - рурални, рурално - урбани, меѓу - урбани и меѓу - рурални. Руралната урбана миграција во 2016 година има најголем број во вкупните бројки за внатрешна миграција со 1597 случаи, проследено со меѓу - рурална миграција со 1567 случаи. Рурално - урбаната миграција е присутна во сите осум региони со 10-16%, а најзагрозените региони се Источен и Североисточен регион. Меѓурегионалните миграции се најочигледни во Полошкиот регион, каде што се случуваат околу 30% од вкупните случаи. Југоисточниот регион има 19% од сите случаи на меѓу рурална миграција. Во регионите, секој регион има различни модели на внатрешна миграција. Во регионот на Вардар, најзастапена шема на внатрешна миграција е рурално - урбани (42%), по што следи урбано - рурална миграција со 28% од сите случаи во регионот. Во Источниот регион, населението е повеќе склоно кон рурално - урбани типови на миграција, што вклучува речиси половина (47%) од случаите во регионот. Во југозападниот регион, меѓу - руралната миграција води со 35% од случаите на миграција, по што следи рурално - урбаната миграција. Речиси половина од случаите на миграција (47,5%) во Југоисточниот регион се спроведуваат меѓу рурални, проследено со рурално - урбана миграција со 30% од сите случаи во регионот. Во Пелагонискиот регион урбано - руралниот модел на внатрешна миграција води со 39%. Полошкиот регион има највисоки бројки во внатрешната меѓу - рурална миграција со 58% од сите случаи во регионот. Моделот на внатрешна миграција на североисточниот регион се базира на значајни бројки (44%) од рурално - урбаните миграции, проследено со меѓу рурални миграции (31%)

Следната слика дава преглед на целокупната дистрибуција на случаи на внатрешна миграција во земјата.

Слика 9 Рурална и урбана миграција во Република Македонија (2016)

(Извор: Завод за статистика на Република Македонија)

4.10 ЕКОНОМИЈА И ЖИВОТЕН СТАНДАРД

Република Македонија ги има фокусирано сите свои сили и потенцијали во економскиот развој и создавање на повољно деловно опкружување. Меѓутоа, политичката неизвесност предизвика пад врз растот во 2016 и почетокот на 2017 година, а закрепнувањето се очекува со обновување на довербата. Растот падна на 2,4% во 2016 година (од 3,8% во 2015 година), поддржан главно од потрошувачката на домаќинствата поврзана со зголемувањето на вработеноста, платите, пензиите и кредитните кредити. Загриженоста за политичката ситуација почна да влијае на инвестициите, кои одзедоа 1,3 процентни поени (п.п.) од растот во 2016 година. Нето-извозот додаде 0,7 процентни поени (п.п.), поддржан од странските директиви за инвестиции (СДИ) и извозот на услуги поттикнати од обновувањето на еврозоната¹.

Погодени од политичката несигурност во првата половина од годината, се очекува растот да се намали на 1,5% во 2017 година, но да порасне во 2018 година, соодветно. Главните двигатели се очекува да бидат потрошувачката (поттикната од растечката вработеност) и инвестиции, како јавни (проекти за патна инфраструктура), така и приватни (што се очекува да се подигне како доверба се враќа). Јавните инвестиции во инфраструктурата треба да го поддржат создавањето на работни места.

Резултатот за економска слобода на Македонија, според фондацијата Херитиџ, изнесува 71,3, што ја прави својата економија 33-тата најслободна според Индексот за 2018 година. Нејзината вкупна оценка е зголемена за 0,6 поени, со подобрување на резултатите за показателите за фискално здравје и инвестиции, кои го попречуваат намалувањето на интегритетот на владата и ефикасноста на судството. Македонија е рангирана на 18-то место меѓу 44-те земји во регионот на Европа, а нејзината вкупна оценка е над регионалните и светските просеци.

Табела 2 Клучни макроекономски индикатори (во %)

Клучни макроекономски индикатори	2013	2014	2015	2016	2017 проекција
----------------------------------	------	------	------	------	----------------

¹ Светска Банка во РМ. Состојба на земјата – Октомври 2017

Клучни макроекономски индикатори	2013	2014	2015	2016	2017 проекција
Раст на БДП	2.9	3.6	3.8	2.4	1.5
Инфлација (просечно)	2.8	-0.3	-0.3	-0.2	0.3
Буџетски биланс /БДП	-3.8	-4.2	-3.5	-2.6	-3.5
Салдо на тековната сметка /БДП	-1.6	-0.5	-2.1	-3.1	-2.3
Директни инвестиции - нето [нег. знак = приливи]	-2.8	-2.3	-2.2	-3.6	-2.8
Надворешен долг/БДП	66.1	64.9	68.1	70.0	б.п.
Бруто резерви/БДП	25.2	26.4	26.4	21.8	б.п.
Кредити на приватен сектор /БДП	46.1	48.2	49.9	46.3	б.п.

(Извор: Извештај за транзиција 2017-18. Земја за оценка: Р. Македонија, EBRD)

Растот се забави во 2016 година. Огромните економски резултати во 2014 и 2015 година, кога годишниот раст беше помеѓу 3,5 и 4,0 %, завршија во 2016 година, со оглед на тоа што економијата порасна за само 2,4 %. Продолжената политичка криза имаше мерливо негативно влијание врз довербата и на тој начин врз економските перформанси, при што голем број градежни проекти беа одложени. Инфлацијата останува негативна во 2016 година трета година по ред, во просек -0,2 %. Економијата се намали за 0,9 % за период од една година во првата половина од 2017 година, додека нивоата на јавни и приватни инвестиции останаа депресивни. Решавањето на политичката криза се очекува да го отвори патот за враќање на довербата.

Основните економски показатели во споредба со период од пет години, во изминатата деценија, се прикажани на следната табела.

Табела 3 Основни економски индикатори

Основни економски индикатори	2006	2011	2016
Население (31 декември)	2 041 941	2 059 794	2 073 702
Годишна стапка на раст на трошоците на живот, во %	3,2	3,9	-0,2
Индекс на индустриското производство	105,9	106,9	103,4
Стапка на невработеност	36,0	31,4	23,7
Бруто-домашен производ по тековни цени (во милиони денари)	334 840	464 186	607 452 ²
Стапка на реален раст на БДП, во %	5,1	2,3	2,4 ³

(Извор: Македонија во бројки, 2017. ЗСРМ)

Во структурата на БДП во 2014 и 2015 година доминирал одделот услуги со 53,8% и 54,2%, соодветно. Секторите рударство и вадење на камен; производство; снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација; снабдување со вода; канализација, управување со отпад и активности за санација; и градежништво учествувале со 22,8% и 23,2% во 2014 и 2015 година, соодветно. земјоделството,

² Процена

³ Процена

шумарството и рибарството имале удел во структурата на БДП од 10,2% во 2014 година и 10,0% во 2015 година.

Табела 4 Основни податоци за Бруто домашен производ

Бруто домашен производ	2014	2015 ⁴
Бруто домашен производ по пазарни цени, во тековни вредности (во милиони денари)	527 631	558 240
• Реална стапка на раст (во %)	3,6	3,8
• Во милиони во евра (по девизен курс)	8 562	9 061
• По жител во евра (по девизен курс)	4 141	4 377
БДП според ПКМ, во милиони	20 598	21 749
БДП по глава на жител според ПКМ	10 000	10 500

(Извор: Македонија во бројки, 2017. SSO)

Скопскиот плански регион, во 2015 година учествувал со 42,9% од вкупниот БДП, а најмало учество во вкупниот БДП е придонесот на североисточниот плански регион.

Невработеноста продолжи да опаѓа, со помош на фискални интервенции за поттикнување на отворањето нови работни места. Вработеноста порасна за 2,5% во текот на годината во 2016 година и 2,7% во првата половина од 2017 година

Учеството на работната сила изнесува околу 57% во 2016 и почетокот на 2017 година, што е најниска стапка од 2012 година.

Стапката на невработеност падна на 22,8% во првата половина од 2017 година, историски минимум. И покрај владините напори, невработеноста кај младите и долгорочната невработеност остануваат високи на 46 и 81%, соодветно.⁵

Состојбата со расположлива работна сила, заедно со стапката на невработеност, во период од пет години, во изминатата деценија е прикажана на следната табела.

Работна сила и стапки на невработеност.

Табела 5 Главни макроекономски индикатори (во %)

Главни макроекономски индикатори (во %)	2006	2011	2016
Активно население	891 679	940 048	948 599
Мажи	543 830	569 987	581 295
Жени	347 849	370 061	367 304
Стапка на невработеност	36.0	31.4	23.7
Мажи	35.3	31.8	24.4
Жени	37.2	30.8	22.7

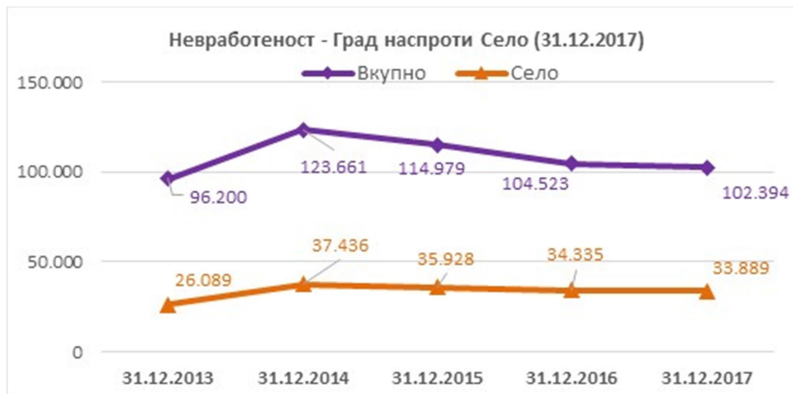
(Извор: Македонија во бројки, 2017. ЗСРМ)

⁴ Процена

⁵ Светска Банка во РМ. Состојба на земјата - Октомври 2017

Следните податоци ги прикажуваат бројките за невработеност регистрирани во Агенцијата за вработување на Република Македонија за период од последните пет години.

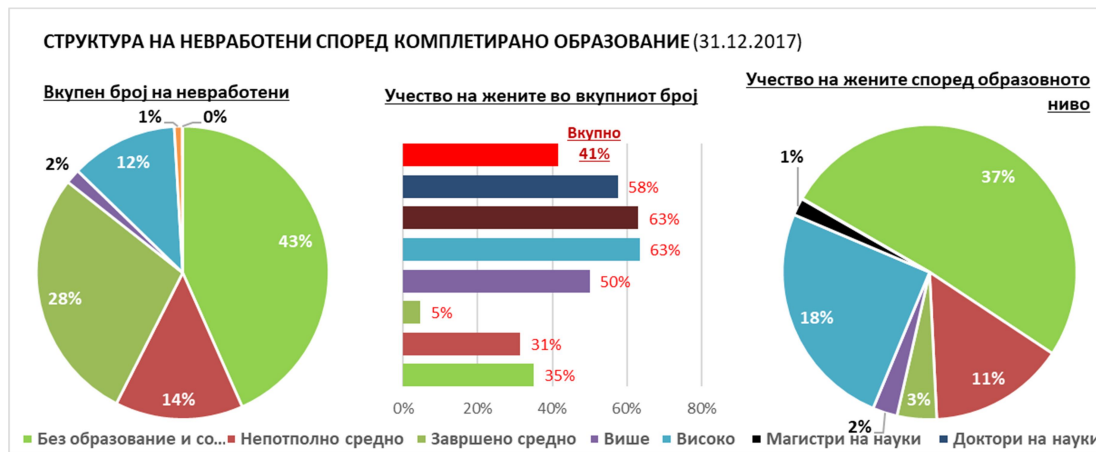
Слика 10 Податоци за невработеноста во Република Македонија (вкупна и рурална)

(Извор: Веб сајт на АВРМ website)

Структурата на регистрирани невработени лица кои бараат работа, според образовната структура, е прикажана на следната слика.

Слика 11 Структура на невработени во РМ, според образование и пол (31.12.2017)

(Извор: АВРМ Веб сајт)

Вкупниот број на вработени пораснал во 2016 година за 33 362 работници, споредено со 2014 година (69.0188). Во двете години, бројот на работници во производството е највисоко (2014 = 19,2%, 2016 = 19,0%), по што следи бројот на вработени во секторот земјоделство, шумарство и рибарство (2014 = 18,5% , 2016 = 16,6%) и секторот трговија на големо и мало, поправка на моторни возила и мотоцикли (2014 = 13,5%, 2016 = 14,4%).

Табела 6 Просечна месечна плата во 2016, по квартал и сектор

	I	II	III	IV
Вкупно	22 040	22 289	22 273	22 765
Земјоделство, шумарство и рибарство	16 578	16 791	17 249	16 857
Рударство и вадење на камен	25 714	25 779	26 020	27 469
Преработувачка индустрија	16 666	16 784	17 183	17 750
Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	37 211	37 303	37 281	37 109
Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпадни дејности за санација на околината	19 678	19 824	19 905	20 004
Градежништво	20 606	21 404	21 398	21 398
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли	20 283	20 128	20 271	20 567
Транспорт и складирање	22 548	22 858	22 886	23 329
Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	15 570	15 259	15 267	15 604
Информации и комуникации	35 410	36 204	36 079	38 313
Финансиски дејност и дејности на осигурување	39 406	39 882	39 223	40 290
Дејности во врска со недвижен имот	24 132	23 949	23 864	23 932
Стручни, научни и технички дејности	28 915	29 150	27 860	29 655
Административни и помошни услужни дејности	16 763	16 448	16 234	16 706
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување	26 331	26 885	26 781	26 937
Образование	22 151	22 169	22 170	22 268
Дејности на здравствена и социјална заштита	24 212	24 604	24 766	24 698
Уметност, забава и рекреација	19 529	21 590	19 533	23 829
Други услужни дејности	25 671	26 489	25 944	26 410

(Извор: Македонија во бројки, 2017. ЗСРМ)

Се проценува дека сиромаштијата е намалена во 2016 година. Користејќи ја линијата на сиромаштијата за земјите со повисок среден приход (5,5 американски долари / ден во паритет на куповната моќ во 2011 година), се предвидува дека сиромаштијата ќе падне на 22,8% во 2016 година, продолжувајќи да опаѓа тренд присутен од 2009 година. Растот на вработувањето и зголемувањето на платите, особено во трудо интензивните сектори, се очекува да придонесат за намалување на сиромаштијата во 2016 и почетокот на 2017 година.⁶

Државниот завод за статистика во 2017 година, врз основа на Анкетата за приходите и условите за живот, која се спроведува во согласност со препораките на Европската унија, ги пресметала индикаторите на Индикатори за *Лаекен индикатори за*

⁶ Светска Банка во РМ. Состојба на земјата - Октомври 2017

сиромаштија за 2016 година. Изворот на пресметки на сиромаштијата е приход, а прагот на сиромаштија е дефиниран на 60% од просечниот изедначен приход.

Според последните податоци, стапката на ризик од сиромаштија во Република Македонија во 2016 година изнесувал 21,9%. Анализирани според видови на домаќинства, стапката на ризик од сиромаштија во домаќинствата на две возрасни лица со две зависни деца во 2016 година изнесувала 20,2%. Според најчестиот статус на активност, стапката на ризик од сиромаштија кај вработените лица изнесувала 9,0%, додека за пензионерите изнесува 7,1%. Коефициентот Џини (мерка на нееднаквост во распределбата на приходот) изнесува 33,6%.

Земјоделството има значајна улога во обезбедувањето на средства за живот на македонските граѓани. Постојат 4705 хектари земјоделско земјиште, од кои 77% е обработливо земјиште.

Следнава табела дава преглед на површината под главната култура.

Табела 7 Површина по категории на користење

Република Македонија (во ha)	2014	2015	2016
ВКУПНО Земјоделско земјиште	4706	4706	4705
ВКУПНО Обработлива површина	3530	3530	3625
<i>Ораници и бавчи</i>	3159	3159	3254
<i>Овоштарници</i>	117	117	117
<i>Лозја</i>	1	1	1
<i>Ливади</i>	253	253	253
ВКУПНО Пасишта	1176	1176	1080

(Извор: Македонија во бројки, 2017. ЗСРМ)

Растителното производство во периодот од 2006 до 2016 година се карактеризира со намалување на површината под житарици и домати, додека мало зголемување е забележано кај бројот на јаболкници со овошје.

Табела 8 Површина на основни земјоделски култури

Површина на основни земјоделски култури	2006	2011	2016
Пченица	97 458	76 545	79 832
Јачмен	47 881	41 096	41 297
Тутун	17 438	19 679	16 376
Домати	5 642	5 632	5 604
Јаболка (број на родни стебла во илјади)	3 803	4 281	3 856
Грозје (број на родни пенушки во илјади)	86 300	76 176	85 950

(Извор: Македонија во бројки, 2017. ЗСРМ)

4.11 ОБРАЗОВАНИЕ

Македонскиот Устав пропишува задолжително и бесплатно образование од задолжителни 9 години (обично на возраст од 6 до 15 години). Таа го следи процесот на три нивоа, со елементарни, секундарни, а потоа и со терцијарни нивоа.

Основно (основно) образование трае девет години што води до сертификат за завршено основно образование. Средното (високо) училишно образование го обезбедуваат средни училишта, технички и други стручни училишта и средни училишта за уметност.

Според податоците на Државниот завод за статистика, добиени врз основа на добиените извештаи во Пописот на училишните простории на основните и средните училишта во Република Македонија во 2016 година, вкупниот број на основни и средни училишта изнесувал 1205.

Околу 89,5% од вкупниот број на училишта се за основно (основно) и ниско средно образование, а 10,5% за средно образование. Најголем дел од овие училишта се редовните училишта (93,2% од основните и средните училишта и 95,3% од средните училишта).

Училиштата ја вршат својата образовна дејност во 1342 училишни згради. Според годината на изградба / последна реконструкција, адаптација или рехабилитација, повеќето од нив или 984 училишни објекти се од периодот помеѓу 1998 и 2016 година.

Во Република Македонија има 1078 основни училишта, од кои 1005 се редовни, 45 се посебни, 16 се уметнички школи и 12 се училишта за возрасни. Сите овие училишта користат вкупно 1311 згради / училишни објекти, од кои 861 објекти се изградени во периодот 1998-2016, 115 се изградени во периодот 1981-1997 година, околу 74 училишта се изградени помеѓу 1964 и 1980 година, од 45 училишта 1946-1963 година, во периодот 1930-1945 се изградени 15 училишни објекти, а 4 училишни објекти датираат од 1912 до 1929 година. Изградбата на околу 45 училишни објекти е непозната.

За време на пописот на просториите на училиштата во основните и средните училишта во Република Македонија во 2016 година беа забележани 678 предмети во добра состојба, некои од нив 91 бараат поголеми поправки, на 346 објекти им е потребна реконструкција, адаптација или рехабилитација, околу 50 објекти се трошни и 1 е во тек на изградба.

Во учебната година 2016/2017 имало вкупно 192715 ученици од основно училиште, од кои 93334 (48,4%) биле женски. Овие деца ги учеле 17887 наставници од кои 12363 (69%) биле женски.

Следната табела дава преглед на распределбата на средните училишта според населбите.

Табела 9 Јавни средни училишта во Република Македонија

Број на средни училишта	Населени места
1	Берово, Богданци, Валандово, Врапчиште, Гевгелија, Дебар, Делчево, Демир Хисар, Долнени, Илинден, Кратово, Крива Паланка, Крушево, Липково, Маврово и Ростуше, Македонска Каменица, Неготино, Пробиштип, Радовиш, Свети Николе, Центар Жупа
2	Кичево, Кочани, Македонски Брод, Струга
3	Кавадарци, Струмица

Број на средни училишта	Населени места
4	Велес, Гостивар, Охрид
5	Куманово, Прилеп
6	Штип
7	Битола, Тетово
30	Град Скопје

(Извор: Попис на училишта, 2016. ЗСРМ)

Како што се очекува, Градот Скопје има најголем број средни училишта во Република Македонија. Вкупно, во Република Македонија има 128 средни училишта, од кои 121 се редовни, 4 се специјални и 2 се верски училишта. Сите овие училишта користат вкупно 179 згради / училишта, од кои 123 објекти се изградени во периодот 1998-2016 година, 17 се изградени во периодот 1981-1997 година, околу 15 училишта се изградени помеѓу 1964 и 1980 година и 5 училишта датираат од период 1946-1963. Изградбата на околу 16 училишни објекти е непозната.

За време на Пописот на просториите во основните и средните училишта во Република Македонија во 2016 година, околу 113 објекти биле во добра состојба, некои 13 бараат поголеми поправки, 42 објекти имаат потреба од реконструкција, адаптација или рехабилитација, а околу 8 објекти се трошни.

Во учебната година 2016/2017 имало вкупно 76394 средношколци, од кои околу 36038 (47,2%) биле жени. Овие деца учеле од 7420 наставници, од кои 4407 (59,4%) биле женски лица.

Во Република Македонија има 13 приватни средни училишта.

Високото образование го обезбедуваат колеџи и педагошки академии кои нудат двегодишни курсеви, како и два универзитети кои нудат четири до шестгодишни курсеви во низа дисциплини. По успешното завршување на курсевите за високо образование на универзитетските факултети / институти, на студентите им се доделува диплома со професионална титула, на пр. инженер, адвокат, наставник, на пониско ниво (колеџ); дипломиран инженер, дипломиран правник, додипломски наставник на повисоко (факултет / институт) ниво.

Во Република Македонија има 20 високообразовни институции. Околу 13 високообразовни институции се регистрирани во Скопје, 2 во Тетово и 1 во секој од следните шест градови: Битола, Штип, Охрид, Струга, Свети Николе и Куманово. Шест универзитети (два во Скопје, Битола, Тетово, Штип и Охрид) се финансирани од Владата на Република Македонија. Останатите институции се приватни.

Постојат два други религиозни високообразовни институции Православен факултет и Факултет за исламски науки.

На сите високообразовни институции во Република Македонија има вкупно 58083 студенти, од кои 32297 (55,6%) се жени. Повеќето од овие студенти (86,6%) се запишани на високообразовните институции кои ги финансира Владата на Република Македонија. Околу 58% од сите студенти запишани на високо образовни институции

финансирани од Владата на Република Македонија се женски. Религиозните високообразовни институции имаат 236 студенти од кои 88 се женски. Приватните високообразовни институции запишаа околу 7535 студенти, од кои 40,5% се жени.

Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на наставници и помошен персонал во високообразовните установи во учебната 2016/2017 година изнесувал 4114. Околу 2923 (71,1%) од вкупниот број наставен кадар и придружен персонал се наставници, додека 1191 лица или 28,9% се помошен персонал. Бројот на женски наставници и помошен персонал во учебната 2016/2017 година изнесувал 1910 или 46,4%.

4.12 СОЦИЈАЛНА И ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

Република Македонија користи значителни ресурси за подобрување на социјалната и здравствената заштита на своите граѓани.

Системот на социјална заштита во Република Македонија е организиран во два модалитета: со придонеси и без придонеси.

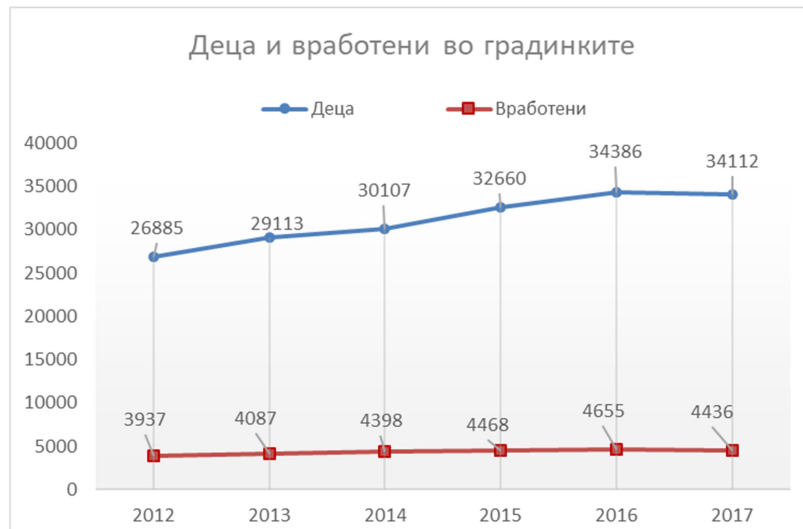
Соодветен дел од системот на социјална заштита во Република Македонија се нарекува социјално осигурување: пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и осигурување при невработеност. Дел од системот кој не се однесува на придонеси или даноци, се нарекува социјална заштита: социјална превенција, социјална помош (СП), згрижување во домаќинства, не-резиденцијална нега и детска заштита.

Државниот завод за статистика, во текот на редовните годишни истражувања, собира статистички податоци за социјалната заштита на децата, младите и возрасните и грижата за деца.

Според податоците на Државниот завод за статистика, во 2017 година (референтен датум 30 септември) вкупниот број на деца запишани во установи за детска заштита и образование - детски градинки / центри за ран детски развој изнесува 35 286, што претставува зголемување од 2,6% во споредба со 2016 година. Годишните извештаи опфатија 99 институции за згрижување и воспитание на деца во 2017 година, што е за 3,1% повеќе отколку во 2016 година.

Институциите за детска заштита и образование - детски градинки / центри за ран детски развој обезбедуваат здравствена заштита, храна и дневен престој за деца во согласност со нивните развојни потреби до возраст од 6 години, организирани во неколку видови групи (групи за деца во развој фаза до 2 години, групи за деца во фаза на развој помеѓу две години и училишна возраст, комбинирани групи, групи за деца со посебни потреби, групи за деца - центри за ран детски развој во рамките на детските градинки и групи за вонституционални форми на активност).

Слика 12 Деца и вработени во детски градинки (2012-2017)

(Извор: Веб сајт на Завод за статистика на РМ)

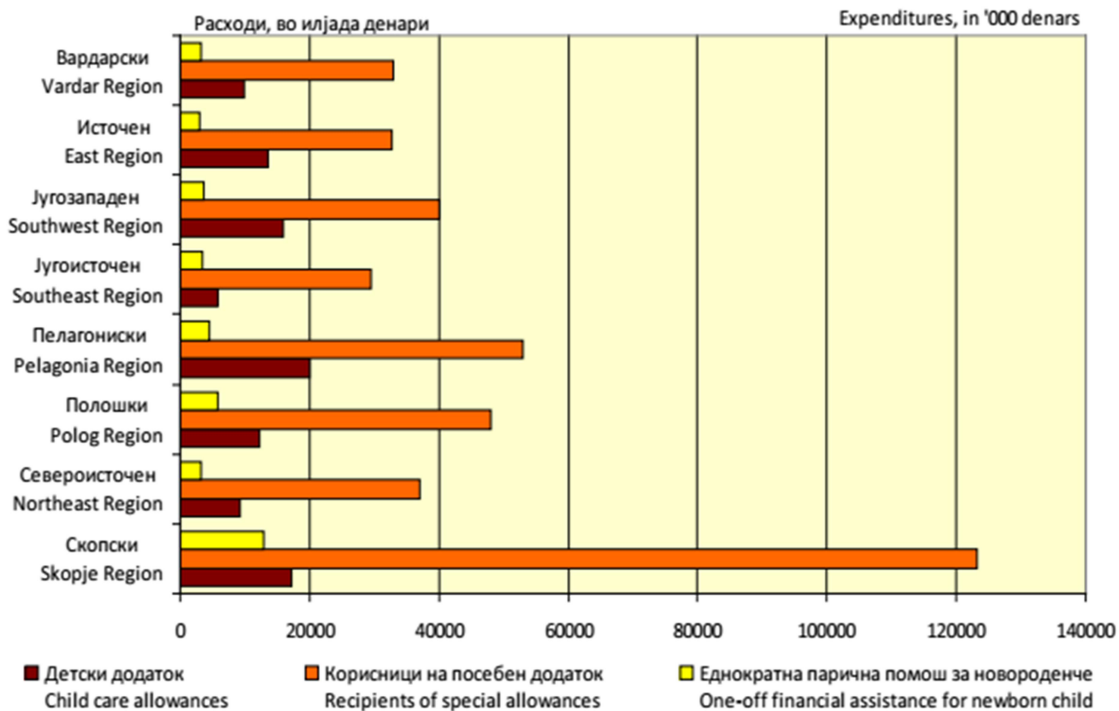
Вкупно во Република Македонија има 99 институции за детска заштита и образование - детски градинки / центри за ран детски развој, од кои 64 се јавни детски градинки, 22 се приватни детски градинки, 4 се детски градинки во приватни училишта, 2 се Центри за ран детски развој како јавни правни лица, 5 се Центри за ран детски развој како приватни правни лица, 1 е јавна детска градинка кај правно лица за потребите на вработените, а 1 е детска градинка во приватна сопственост кај правно лице за потребите на вработените.

Социјалната заштита на општо ниво ја спроведуваат институциите наречени меѓуопштински центри за социјална работа. Тоа се институции преку кои се обезбедува социјална помош, вклучувајќи социјална работа во една или повеќе општини. Локацијата на повеќето меѓуопштински центри за социјална работа е организирана во согласност со типологијата на населбите. Имено секој урбан центар ги опфаќа руралните делови и руралните општини. Значи, постојат 30 меѓуопштински центри за социјална работа, со вкупно 1116 вработени, од кои 731 се женски лица.

Според професијата (образование) на вработените во сите 30 меѓуопштински центри за социјална работа низ целата земја, мнозинството (452 = 41,4%) од вработените имаат друго образование. Останатиот дел од вработените во меѓуопштинските центри за социјална работа се состои од 260 социјални работници, 260 социјални работници, 80 психолози, 55 педагози, 49 социолози, 37 наставници за специјална едукација, 5 говорни јазични патолози, 31 медицински работници, 93 адвокати и 54 економисти.

Во 2016 година имало 10382 малолетни корисници кои користеле услуги за социјална заштита. Следната слика ја претставува распределбата на детски додатоци по региони, во 2016 година.

Слика 13 Додатоци за деца 2016

(Извор: Социјална заштита на деца, млади и возрасни лица во Република Македонија, 2016)

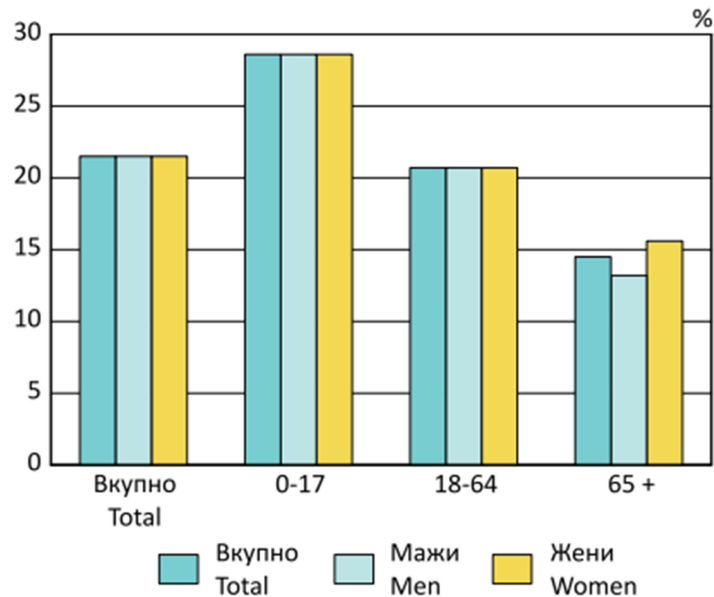
Социјалното вклучување како предизвик за одржлив развој има за цел да создаде општествено инклузивно општество земајќи ја предвид солидарноста помеѓу и во рамките на генерациите и да обезбеди и да го зголеми квалитетот на животот на граѓаните како предуслов за долготрајна индивидуална благосостојба. Социјално вклучување значи пристап до пазарот на труд, образование, здравствена и социјална заштита.

Социјалното вклучување и сиромаштијата исто така се тесно поврзани со социо - економскиот развој, бидејќи слабата економија создава огромна и долгорочна невработеност. Сиромаштијата ја оптоварува економијата, додека зголемениот број на лица со ниско ниво на образование ја намалува способноста на економијата да ги ангажира своите човечки ресурси за подобрување на економската благосостојба и за генерирање раст на БДП. Социјалната исклученост е поврзана и со демографските промени. Зголемувањето на социјалните трансфери насочени кон социјална кохезија на постарите лица како ранлива група, негативно ќе влијае на одржливоста на јавните средства. Сиромаштијата е тесно поврзана со моделите за одржлива потрошувачка и производство.

Стапката на **ризик на сиромаштија или показателот за социјално исклучување** претставува процент на лица кои се: изложени на ризик од сиромаштија, тешко материјално лишени или живеат во домаќинства со низок интензитет на економска активност. Според агрегатниот индикатор, во 2015 година, околу 41,6% од населението е изложено на ризик од сиромаштија или социјална исклученост. Достапните податоци за ЕУ покажуваат слична ситуација во Србија и Бугарија (41.3%), Романија 37.4%, Грција 35.7%, додека во Турција таа изнесува 51.2% во 2013 година.

Индикаторот стапката на ризик од сиромаштија пред и по социјалните трансфери е дефинирана како процент од лицата со еквивалентен расположлив доход под прагот на ризик од сиромаштија, кој е поставен на 60% од националниот среден еквивалентен расположлив доход (ред или по социјалните трансфери). Следната слика ги споредува различните возрасни групи и нивниот пол.

Слика 14 Стапка на сиромаштија според најчестиот статус на економска активност, по пол, 2015

(Извор: Одржлив развој, 2017)

Стапката на ризик од сиромаштија пред социјалните трансфери се намали за 1,2% во 2015 година, додека стапката на ризик од сиромаштија мерена по социјалните трансфери, како значајна мерка на сиромаштија, се намали за 0,6%. Генерално, родот не ја намали стапката на сиромаштија во 2015 година. Најниската стапка на сиромаштија е забележана кај лица на возраст од 65 години, кои првенствено се потпираат на пензиите и социјалните трансфери, а особено кај мажите (13,2%).

Системот на здравствена заштита се состои од три сегменти: примарна, секундарна и терцијарна здравствена заштита. Примарната здравствена заштита во Македонија се обезбедува преку мрежа на приватни и јавни здравствени услуги: прошетки во клиника и здравствени центри. Системот на примарна здравствена заштита опфаќа превентивни, промотивни и куративни услуги преку различни профили на здравствени работници и здружени професионалци: лекари, Експерти за општа пракса стоматолози и педијатри, Експерти за училишна медицина, гинеколози и Експерти по медицина на трудот. Средното здравствено осигурување се обезбедува преку систем на Експертски советодавни услуги, општи и специјализирани болници, канцеларии и институти. Терцијарната здравствена заштита се практикува во клиничките болници и Универзитетскиот клинички центар во Скопје. Овие две нивоа се одговорни за обезбедување на превентивни, куративни и рехабилитациони здравствени услуги од страна на разни Експерти и субЕксперти. Македонија има сеопфатен систем на здравствена заштита, географски и финансиски пристап, контрола на заразни болести и речиси целосна национална покриеност со вакцини.

Системот на здравствена заштита главно е финансиран од задолжително здравствено осигурување, што создава можности за сите граѓани да имаат здравствено осигурување. Задолжителното здравствено осигурување се финансира со одбитоци од плата, наменети за здравствено осигурување, чиј износ го утврдува Собранието на РМ. Понатаму, државниот буџет на Република Македонија обезбедува средства за покривање на здравствените трошоци за оние граѓани кои немаат право на здравствено осигурување според кој било од горенаведените причини, вклучувајќи групи како што се деца под 18 години (и 26 ако студираат); бремени жени, доилки; луѓе постари од 65 години, итн.

Пристапноста на здравствените услуги, надминувајќи го само физичкиот пристап и вклучително и економската, социјалната и културната пристапност и прифатливоста, е од фундаментално значење за одразување на напредокот во здравствениот систем, еднаквоста и одржливиот развој. Во 2016 година, 90,2% од населението во Република Македонија имало пристап до примарни здравствени установи, што е за 1,6% повеќе од претходната година. Последните бројки објавени од страна на Фондот за здравствено осигурување на Македонија велат дека во 2016 година имало 1872466 (од 2073702) граѓани со здравствено осигурување.

Следната мапа дава преглед на состојбата на здравствената заштита од страна на одговорните институции.

Табела 10 Медицински лица во здравствените институции во Република Македонија

2015 \ ЗДРАВСТВЕН РЕГИОН	РМ
БРОЈ НА ЛЕКАРИ ПО ЗДРАВСТВЕНИ РЕГИОНИ ВО РМ	
Број на жители на 1 лекар	346,5
Вкупен број на лекари	5975
Општа медицина	1875
Општа медицина (% од вкупниот број лекари)	31,4%
На специјализација	565
На специјализација (% од вкупниот број лекари)	9,5%
Специјалисти	3704
Специјалисти (% од вкупниот број лекари)	62,0%
Број на стоматолози	1824
Број на жители на 1 стоматолог	1135,0
Број на фармацевти	1029
Број на жители на 1 фармацевт	2011,9
КАДАР ВО МЕДИЦИНСКИ ЕДИНИЦИ НА СЕЛО ПО ЗДРАВСТВЕНИ РЕГИОНИ ВО РМ	
Лекари постојан	310
Лекари повремени	4
Здравствени работници со Виша СС и ССС	342
Места пунктови	231

(Извор: Здравствена карта на Република Македонија, 2015)

Најголемиот дел од здравствениот персонал има квалификации од повисоко ниво (3170 лица), поддржани од здравствениот персонал со квалификација од средно ниво (161 лице). Постојат вкупно 9084 болнички кревети, што претставува 4 болнички кревети на 1.000 жители.

Следната мапа ја покажува територијалната покриеност на здравствените потреби на населението од страна на здравствените организации во 2015 година.

Слика 15 Мрежа на здравствени организации во Република Македонија, 2015

(Извор: Здравствена карта на Република Македонија, 2015)

Во 2015 година, имало 5 здравствени станици, 34 здравствени центри и 7 стационарни единици надвор од болницата во здравствените центри во рамките на здравствените установи во примарната здравствена заштита во Република Македонија.

Исто така, 931 општи медицински услуги, 17 здравствени служби, 110 здравствени услуги за деца на возраст од 0-6, 38 здравствени услуги за училишни деца и млади и 131 здравствени услуги за жени ја претставуваат мрежата на медицински организациони единици - локации во примарна и превентивна здравствена заштита во Република Македонија, во 2015 година.

Мрежата на здравствени установи во секундарната здравствена заштита во Република Македонија во 2015 година се состоела од: 14 општи болници, 4 клинички болници, 10 установи за здравствена заштита, 6 центри за рехабилитација и третман, 2 специјални болници за пулмонални заболувања и туберкулоза, 2 специјални болници за психијатриски болести и 6 други специјални болници. Бројот на легла во болничките установи на средно ниво во Република Македонија во 2015 година изнесувало 5936, или 2,9 на 1000 жители.

4.13 КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Позицијата на Република Македонија отсекогаш била важна територија, каде што се среќавале различни цивилизации. Сите овие цивилизации кои владееле со овој дел влијаеле на областа со својата култура и обичаи. Овие цивилизации ги оставија своите траги на оваа територија во форма на различни културни и историски споменици. Многу од нив беа уништени од војни и земјотреси, но многу од нив беа обновени и се сведоци на богатата историја на Македонија. Културното наследство на Македонија

вклучува археолошки локалитети, византиски цркви, манастири и фрески, стари тврдини, стари пазарни места, џамии итн. Секој град, населба во Македонија има нешто специфично да понуди.

Постојат многубројни археолошки локалитети низ целата земја. Како извонредни археолошки локалитети од класичниот антички период се градовите Стоби (во близина на Неготино), Хераклеја Линкестис (кај Битола), Скупи (во близина на Скопје) и Баргала (кај Штип), Стибера (кај Прилеп).

Постојат и други значајни локации за културно наследство, но не сите се заштитени - некои веќе аплицираат за станување културно наследство на УНЕСКО, некои чекаат подобри времиња кога ќе бидат распределени соодветни ресурси за да се осветлат со сета своја убавина и вистина. Охрид и Охридското Езеро се признати како локалитети на УНЕСКО за природно и културно наследство.

До сега, во Македонија, само четири подрачја се регистрирани како национални паркови: Галичица, Маврово, Пелистер и Јасен, кои покриваат површина од околу 110.000 хектари. Во следната деценија се очекува уште три да бидат регистрирани како национални паркови.

Управата за заштита на културното наследство на Република Македонија, во рамките на Министерството за култура, има регистар на сето заштитено материјално и нематеријално културно наследство на Република Македонија.

Според податоците на Државниот завод за статистика, во Република Македонија има 28 музеи, од кои 19 се јавни (национални) музеи, 8 се јавни (локални) музеи и еден е приватен музеј. Во однос на содржината што ја нуди, 18 се општи и 10 се специјализирани музеи.

Во 2015 година, овие музеи организираа 102 сопствени изложби, од кои 85 изложби беа организирани од општи музеи и 17 од специјализирани музеи. Во 2015 година беа прикажани околу 36980 од 224779 инвентаризирани експонати во музеите.

Во 2016 година имало 19 професионални театри кои свиреле 1372 претстави. Исто така, мал број на 14 кина играле 16295 филмски проекти.

5 ПРЕГЛЕД НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

5.1 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА - ОСНОВНИ ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ПРОЕКТОТ

Уставот на државата содржи одредби во врска со заштитата на животната средина (членови 8 и 43). Најголем дел од прашањата за заштита на животната средина се децентрализирани. Амандманот XVII од Уставот на Република Македонија пропишува "во единиците на локалната самоуправа, граѓаните учествуваат директно и преку претставници во донесувањето одлуки за прашања од локално значење, особено во областите на јавните услуги, урбаното и руралното планирање и заштитата на животната средина".

Транспонирањето на ЕУ законодавството во националното законодавство е спроведено речиси 80%.

1. Закон за животна средина (ЗЖС) (Сл. Весник на РМ бр.53/05,81/05,24/07,159/08, 83/2009, 124/2010, 51/2011, 123/12, 93/13, 187/13 42/14, 44/15 129/15, 192/15 и 39/16);

Законот за животна средина (ЗЖС) беше усвоен во јули 2005 година и беше предмет на неколку измени во наредните години. Законот за животна средина е основа за политиката и управувањето со животната средина, со што се обезбедуваат и водечките принципи и инструменти на политиката. Овој закон ги содржи основните принципи за заштита на животната средина, кои се основа за утврдување на постапките за управување со животната средина и кои се вообичаени за сите закони кои ги регулираат посебните медиуми на животната средина.

Согласно член 77 од Законот за животна средина, се уредува постапката за проценка на влијанието врз животната средина на проекти кои можат да предизвикаат влијание врз медиумите на животната средина. Апликантот е должен да достави Известување за намерата за изведување на проект до органот на државната управа надлежен за работите од областа на животната средина (во согласност со член 80).

Правилник за содржината на барањата кои треба да ги исполнува Студијата за ОВЖС (Службен весник на РМ бр.33/06) - Правилникот ја дефинира содржината на Студијата за оцена на влијание врз животната средина.

Уредба за утврдување на проекти за кои треба да се спроведе постапката за ОВЖС (Службен весник бр.74/05, 109/09, 164/12) - Оваа Уредба ги дефинира проектите за кои е задолжителна постапка за ОВЖС, генерално назначени проекти кои би можеле да имаат значително влијание врз животната средина за која е утврдена потребата за спроведување на постапка за ОВЖС, критериуми врз основа на кои се утврдува потребата за спроведување на постапката за утврдување на нови генерално дефинирани проекти и критериуми врз основа на кои се утврдува потребата за спроведување на постапка при промена на постојните објекти.

Правилник за информациите содржани во Известувањето за намера за спроведување на проект и постапка за утврдување на потребата од спроведување на постапката за оцена на влијание на проект врз животната средина (Службен весник на РМ бр.33/06) - Правилникот ја дефинира содржината на Известувањето за намерата за извршување на проектот. Апликантот го известува надлежниот орган за намерата за спроведување на проектот со цел да се утврди потребата за спроведување на постапка за ОВЖС.

Правилник со листа на проекти за кои Апликантот треба да подготви Елаборат за заштита на животна средина, којшто треба да биде усвоен од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање (Службен Весник на РМ бр. 36/12) - Овој Правилник ги вклучува категориите на проекти за кои Апликантот подготвува Елаборат за заштита на животната средина кој го одобрува Министерството за животна средина и просторно планирање.

Правилник со листа на проекти за кои Апликантот треба да подготви Елаборат за заштита на животна средина, којшто треба да биде усвоен од страна на градоначалникот на општината (Службен Весник на РМ бр. 32/12) или Градоначалникот на Скопје - Овој Правилник ги вклучува категориите на проекти за кои Апликантот подготвува Елаборат за заштита на животната средина кој го одобрува Градоначалникот на Град Скопје.

Правилникот за формата и содржината на Елаборатот за заштита на животна средина и постапката за негово одобрување, како и начинот на водење на регистарот на усвоени Елаборати (Службен Весник на РМ бр. 50/09, 44/13) - Овој Правилник ја пропишува формата и содржината Елаборатот, која е постапката за негово одобрување, како и како и начинот на чување на нивниот регистар.

2. Закон за квалитет на амбиенталниот воздух (Службен Весник на РМ бр. 67/04 92/07, 35/10, 47/11, 59/12, 163/13, 10/15, 146/15)

Усвоениот закон во 2004 година го поставува системот за управување со квалитетот на амбиенталниот воздух. Во него се вклучени активности насочени кон избегнување, спречување или ублажување на опасните ефекти од загадувањето на воздухот преку: проценка на квалитетот на амбиенталниот воздух, одредување на гранични вредности за емисија и вредности за квалитет, планирање на заштита на амбиенталниот воздух, воспоставување мониторинг на амбиенталниот воздух и информациски системи, како и заштита на квалитетот на амбиентниот воздух во насока на контрола на емисиите од стационарни или дифузни извори на загадување.

3. Закон за води (Службен Весник на РМ бр. 87/08, 6 / 09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 23/13, 163/13, 180/14, 146/15);

Законот ги вклучува сите аспекти на управувањето со водите: користење и распределба на водните ресурси; заштита и контрола на загадувањето; заштита од штетни ефекти врз водите и планирање на одржливо управување со водите.

4. Закон за отпад (Службен Весник на РМ бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 124/10, 51/11, 123/12, 147/13, 163/13, 51/15, 146/15, 192/15);

Законот ги вклучува основните принципи на управувањето со отпадот (принципот на заштита на животната средина во управувањето со отпадот - минимизирање на отпадот, принцип на претпазливост, блискост, универзалност на услугите, принцип загадувачот плаќа, систем на депозити итн.). Управувањето со отпадот, како јавна услуга, се заснова на принципот на универзалност на услугите (недискриминација, одржливост, квалитет и ефикасност, транспарентност, достапна цена и целосна покриеност на територијата).

- Листа на видови отпад (Службен Весник на РМ бр. 100/05);

Листата пропишува видови на отпад кои се класифицирани според изворот на негово создавање и неговите карактеристики,

- Правилник за начинот на постапување со отпад од азбест и со отпад од производи кои содржат азбест (Службен весник на РМ Бр. 89/06);

Овој Правилник го пропишува начинот на постапување со азбестниот отпад и отпадот од производи што содржат азбест.

- Закон за управување со пакување и отпад од пакување (Службен Весник на РМ бр.161/09, 17/11, 47/11, 136/11, 6/12, 39/12, 163/13 и 146/15);

Со овој закон се уредуваат барањата за заштита на животната средина кои мора да ги исполнува амбалажата во текот на нејзиното производство, пуштање во промет, пуштање во употреба и ракување со отпадот од пакување, вклучувајќи ги и обврските на економските оператори.

- Закон за отпадна електрична и електронска опрема (Службен Весник на РМ бр. 06/12, 163/13, 146/15, 39/16);

Со овој Закон се уредуваат барањата за заштита на животната средина што мора да ги исполнуваат правните и физичките лица кои произведуваат и пуштаат на пазарот електрична и електронска опрема во Република Македонија и кои ракуваат со отпадна електрична и електронска опрема.

- Закон за батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори (Службен Весник на РМ бр. 140/10, 47/11, 148/11, 163/13, 146/15, 39/16);

Со овој Закон се уредуваат барањата за заштита на животната средина кои батериите и акумулаторите е потребно да ги исполнуваат при нивното производство и пласирање на пазарот во Република Македонија и ракување со отпадни батерии и акумулатори.

5. Закон за заштита од бучава (“Службен Весник на РМ бр. 79/07, 124/10, 47/11, 163/13, 146/15);

Усвоеното законодавство во 2007 година му поставува на МЖСПП генерална надлежност да го намали нивото на бучавата во животната средина, но исто така утврдува дека некои активности ќе се спроведуваат заеднички, во соработка и консултации со или преку некој плански документ кој ќе се донесува во согласност со другите органи, други министерства, Град Скопје и единиците на локалната самоуправа.

6. Закон за заштита на природата (Службен Весник на РМ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14 и 146/15);

Заштитата на природата се врши преку заштита на биолошката и пределската разновидност и заштита на природното наследство, во и надвор од заштитените подрачја. Во однос на видовите, Законот ги уредува прашањата за воведување на алохтони видови во природата и повторно воведување на изумрени автохтони видови; трговија со загрозуени и заштитени диви видови растенија, габи и животни; заштита на видови кои уживаат заштита според меѓународни договори; чување и одгледување на диви животински видови во заробеништво, како и означување на загрозуени диви видови вклучени во Црвените Листи и Црвената Книга за Евиденција.

7. Закон за хемикалии (Службен Весник на РМ бр. 145/10, 53/11, 164/13, 116/15 и 149/15)

Законот го регулира управувањето со хемикалиите, нивната класификација, правилното складирање, означувањето, ракувањето и правилната употреба на хемикалиите, безбедносниот транспорт и финалното депонирање на хемискиот отпад.

5.2 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА - ОСНОВНИ ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ОПСЕГОТ НА ПРОЕКТОТ

1. Безбедност и здравје

Законите за безбедност и здравје кои се од особен интерес во врска со овој проект се:

- **Закон за Социјална заштита** (Службен Весник на РМ бр. 79/09, 148/13, 164/13, 187/13, 38/14, 44/14, 116/14, 180/14, 33/15, 72/15, 104/15, 150/15, 173/15, 192/18, 30/16, 163/17, 51/18). Социјалната заштита во Македонија се состои од услуги и придобивки од системот за социјална заштита финансиран од даноци

(социјална превенција - во согласност со Законот за социјална заштита - воспитно - советодавна работа, развој на формите за самопомош, волонтерска работа итн. институционална грижа, неинституционална грижа и парична помош) и систем за социјално осигурување базирано на придонеси (пензии и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и осигурување од невработеност).

- **Закон за здравствена заштита** (Службен Весник на РМ бр. 43/12, 145/12, 87/13, 164/13, 39/14, 43/14, 132/14, 188/14, 10/15, 61/15, 154/15, 132/15, 154/15, 192/15, 37/16). Законот за здравствена заштита ги уредува прашањата поврзани со системот и организацијата на здравствената заштита и вршењето на здравствената дејност, загарантираните права и утврдените потреби и интереси на земјата во обезбедувањето здравствена заштита, здравствените установи, вработувањето, правата и должности, одговорност, проценка, престанок на вработување, заштита и одлучување по правата и обврските на здравствените работници и здравствените соработници, квалитетот и безбедноста на здравствената дејност, коморите и професионалните здруженија, маркетинг и рекламирање на активноста за здравствена заштита, вршењето на здравствената дејност во случај на вонредна состојба и надзорот над вршењето на здравствената дејност.
- **Закон за јавно здравје** (Службен Весник на РМ бр. 22/10, 136/11, 144/14, 149/15, 37/16). Законот за јавно здравје го регулира спроведувањето на основните функции и задачи на јавното здравство, јавниот здравствен систем, итни случаи во јавното здравство и финансирање на јавното здравство. Целта на овој закон е: да се зачува и промовира здравјето на населението; да овозможи спроведување на основните функции и задачи на јавното здравје преку организирани мерки и активности преземени од државните органи, установи, единиците на локалната самоуправа и други правни и физички лица во соработка со здравствените установи; да се промовира и зајакне меѓусекторска соработка во спроведувањето на основните функции на јавното здравство; да ја промовира и зајакне соработката помеѓу надлежните министерства и единиците на локалната самоуправа и јавниот и приватниот сектор и граѓаните во зачувувањето и унапредувањето на здравјето на населението; да обезбедат соодветен одговор во случај на потреба од јавно здравје и итност и појава на јавна здравствена вонредна состојба; да се обезбеди спроведување на меѓународните здравствени правила и да се регулираат специфични прашања од јавното здравје кои не се регулирани со друг закон.

Други закони кои го покриваат секторот за Безбедност и здравје се:

- 🇲🇩 Закон за санитарна и здравствена инспекција (Службен Весник на РМ бр. 71/06, 139/08, 88/10, 18/11, 53/11, 164/13, 43/14, 144/14, 51/15, 150/15, 37/16)
- 🇲🇩 Закон за безбедност во сообраќајот (Службен Весник на РМ бр. 169/15, 55/16)
- 🇲🇩 Закон за заштита и спасување (Службен Весник на РМ бр. 93/12, 41/14, 71/16, 106/16)

- 📄 Закон за јавни дејности (Службен Весник на РМ бр. 95/212, 163/13, 42/14, 44/15, 147/15, 31/16)
- 📄 И останати подзаконски акти

2. Труд и работна сила

Главни закони кои ги покриваат прашањата за правата на работниците и условите на работа се:

- Закон за работни односи на Република Македонија (Службен Весник на РМ бр. 62/05; 106/08; 161/08; 114/09; 130/09; 149/09; 50/10; 52/10; 124/10; 47/2011; 11/12; 39/12; 13/13; 25/2013; 170/2013; 187/13; 113/14; 20/15; 33/15; 72/15; 129/15, 27/16), управува со односите меѓу страните вклучени во процесот на вработување. Го штити и се однесува на секое физичко лице кое има склучено договор за вработување со работодавач.
- Закон за пензиско и инвалидско осигурување (Службен Весник на РМ бр. 53/13, 170/13, 43/14, 44/14, 97/14, 113/14, 160/14, 188/14, 20/15, 61/15, 97/15, 129/15, 147/15, 154/15, 173/15, 217/15, 27/16, 120/16, 132/16) го дефинира задолжителното пензиско осигурување на работниците според договорот за работа и физичките лица кои вршат дејност, основите на капитално финансираното пензиско осигурување, како и посебните услови како одредени категории осигуреници добиваат право на пензија и уживаат инвалидско осигурување. Правата кои произлегуваат од пензиското и инвалидското осигурување се: право на старосна пензија, право на инвалидска пензија, право на прераспределба на друго соодветно работно место, право на соодветно вработување, право на преквалификација или повисока квалификација право на соодветни парични надоместоци, право на семејна пензија, право на месечен надоместок за физичка штета и право на минимална пензија

Други закони поврзани со работничките права и условите на работно место се:

- 📄 Закон за вработување и осигурување од невработеност
- 📄 Закон за трудова инспекција;
- 📄 Законот за евиденции во областа на трудот;
- 📄 Закон за вработување на лица со инвалидитет;
- 📄 Закон за празници на Република Македонија;
- 📄 Закон за Агенции за привремено вработување;
- 📄 Закон за волонтирање;
- 📄 Закон за мирно решавање на работните спорови
- 📄 Закон за вработување и работа на странци;
- 📄 Закон за минимална плата;
- 📄 Закон за заштита од вознемирување на работното место
- 📄 И останати подзаконски акти.

3. Стекнување на земјиште / Експропријација

Македонското законодавство се занимава со присилно раселување и поврат на средствата за живеење во рамките на својата законска рамка за експропријација, со основна идеја дека сопствениците на имотите треба да бидат компензирани за нивните загуби, најчесто во монетарни услови.

Во Република Македонија, законските акти дадени подолу ги регулираат прашањата за добивање права на државна сопственост на парцелите во приватна сопственост врз основа на јавните потребни како резултат на строго дефинирани развојни проекти од јавен интерес:

- **Закон за експропријација** (Службен Весник на РМ бр. 95/12, 131/12, 24/13, 27/14, 104/15, 192/15, 23/16, 178/16) ја уредува постапката за експропријација на имот за проекти од јавен интерес и поврзаните права на недвижностите (недвижни ствари).
- **Закон за сопственост и други стварни права** (Службен Весник на РМ бр. 18/01, 92/08, 139/09, 35/10) ги регулира правата и обврските на сопствениците на имотот. Правото на сопственост може да го стекнат сите домашни и странски физички и правни лица, вклучувајќи ја и државата и единиците на локалната самоуправа, под услови и на начин утврдени со овој и друг закон.
- **Закон за домување** (Службен Весник на РМ бр. 99/09, 57/10, 36/11, 54/11, 13/12, 55/13, 163/13, 42/14, 199/14, 146/15, 31/16). Клучната точка од социјалната перспектива релевантна за овој проект во Законот за домување е дека таа предвидува можност за изнајмување на станови во државна сопственост на социјално загрозуени и бездомници во согласност со Законот за социјална заштита. Овој закон се занимава, меѓу другото, со прашањето на социјално домување и домување на ранливите групи (деца без родители или без родителска грижа, корисници на социјална и постојана парична помош, лица погодени од природни непогоди, лица со посебни потреби и лица на кои им треба помош и грижа од други лица, социјално загрозуени лица кои припаѓаат на ромската заедница, самохрани родители со малолетни деца).
- Други подзаконски акти кои го дефинираат односот меѓу погодените страни во процесот на откуп / експропријација на земјиште се:
  - ✚ Закон за градење (Службен Весник на РМ бр. 130/09, 124/10, 18/11, 36/11, 54/11, 13/12, 144/12, 25/13, 79/13, 137/13, 163/13, 27/14, 28/14, 42/14, 115/14, 149/14, 187/14, 44/15, 129/15, 217/15, 226/15, 30/16, 31/16, 39/16, 71/16, 132/16).
  - ✚ Закон за проценка (Службен Весник на РМ бр. 115/10, 158/11, 185/11, 64/12, 188/14, 104/15, 153/15, 192/15, 30/16)
  - ✚ Закон за пристап до информации од јавен карактер (OG of РМ no. 13/06, 86/08, 06/10, 42/14, 148/15, 55/16)
  - ✚ Методологија за проценка на пазарната вредност на недвижниот имот (Службен Весник на РМ бр. 54/12)
  - ✚ Правилник за начинот на катастарска класификација и утврдување и регистрација на промена на катастарската култура и класа на земјиште (Службен Весник на РМ бр. 144/13, 95/15)

- Закон за постапување по бесправно изградени објекти (Службен Весник на РМ бр. 23/11, 54/11, 155/12, 53/13, 72/13, 44/14, 115/14, 199/14, 124/15, 129/15, 217/15, 31/16)
- Закон за постапување по претставки и предлози (Службен Весник на РМ бр.82/2008, 13/13, 156/15, 193/15);
- Закон за катастар на недвижности (Службен Весник на РМ бр. 55/13, 41/14, 115/14, 116/15, 153/15, 192/15, 61/16);

6 ПОСТАВЕНОСТ НА ИНСТИТУЦИИТЕ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) е надлежна државна институција во однос на развојот и спроведувањето на политиките од областа на заштитата и унапредувањето на животната средина за различни медиуми и области: воздух, вода, почва, цврст отпад, биолошка разновидност и други природни ресурси и заштита на озонската обвивка.

Владините институции главно се одговорни за поставување на прописи, подготовка на политики и плански документи, финансиски планови и предлагање економски инструменти, подготовка на насоки и методологии, обезбедување на обуки и дисеминација на информации за животната средина. Нивните посебни технички тела се одговорни за мониторинг, регистрација, лиценцирање и постапки за издавање дозволи, информирање и консултирање на јавноста, собирање на податоци и известување.

МЖСПП не е единственото министерство во чија надлежност е животната средина. Органи во рамките на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ), Министерството за здравство (МЗ), Министерството за транспорт и врски (МТВ) и Министерството за наука (МН) исто така имаат надлежности во областа на животната средина.

Согласно Законот за локална самоуправа, единиците на локалната самоуправа (ЕЛС) се надлежни за регулирање и вршење работи од јавен интерес од локално значење, утврдени со закон. Законот, исто така, ја наведува и листата на ексклузивни надлежности на единиците на локалната самоуправа, вклучувајќи ја заштита на животната средина и природата, заштита од влијанија на бучава и нејонизирачко зрачење, канализација и третман на комуналните отпадни води и собирање, транспорт и третман на комунален цврст отпад и опасен отпад.

Активностите за следење на животната средина не се централизирани, бидејќи надлежностите се фрагментирани според видот на мониторингот. Општо земено, МЖСПП Управата за заштита на животната средина (УЗЖС) и телата опфатени од други министерства, како што се Министерството за здравство и МЗШВ, се одговорни за следење на активностите за квалитет на вода и воздух и непријатност од бучава. Други мониторинг активности ги спроведува Управата за хидрометеоролошки работи (HydroMet) на МЗШВ, Институт за јавно здравје на Министерството за здравство, Институтите за јавно здравје по градовите низ државата, Хидробиолошкиот институт и други јавни тела. Државниот инспекторат за животна средина при МЖСПП е централен надлежен орган за инспекција и надзор над спроведувањето на законите и прописите

од областа на животната средина. Сепак, функции на инспекторатот постојат и во други министерства и во локалната самоуправа.

Во моментот МЖСПП е организирана во девет одделенија или сектори, понатаму организирани во единици, како и три конститутивни тела во рамките на МЖСПП, односно Управата за животна средина, Државниот инспекторат за животна средина и Канцеларијата за просторен информативен систем. Овие тела функционираат како посебни субјекти во рамките на и под надзор на Министерството за животна средина и просторно планирање во согласност со законската регулатива и другите правни акти со кои се уредуваат прашања од областа на животната средина. Во извршувањето на своите должности, на Министерот дополнително му помагаат заменик министерот, државен секретар и тематски државни советници. Од мај 2014 година Државниот инспекторат за животна средина има добиено правен статус, како посебно тело во рамките на МЖСПП.

Министерството за транспорт и врски (МТВ) е одговорно за надзор на комуналната инфраструктура на општините, главно во водоводните и канализационите мрежи. Како резултат на тоа, МТВ во голема мера е вклучено во изградбата на водоводните и канализационите мрежи, со што се поддржуваат одредени општини во руралните или помалку развиените области. Поддршката на проектите за снабдување со вода и канализациона мрежа се обезбедува преку доделување државни субвенции за општините кои аплицираат за таква помош. Министерството исто така управува со неколку програми за водоснабдување поддржани од меѓународни донатори.

Министерството за здравство е одговорно за вршење на контрола на квалитетот на водата за пиење преку Републичкиот Институт за јавно здравје, кој е орган во рамките на ова министерство.

Улогата на професионалните здруженија (пр. Стопанска комора на Македонија, Здружение на пакувачи, Здружение на оператори со секундарни сировини, здруженија на фармери, Македонско здружение за енергетска ефикасност (МАЦЕФ), Здружение на дилери на автомобили, Здружение на комунални претпријатија итн.) е да обезбеди технички придонес за процесот на информирање и консултирање на јавноста, да го поддржи процесот на изготвување на регулативите со совети за практично спроведување на законодавството и во текот на процесот на поставување на техничките стандарди.

6.1 ОДГОВОРНОСТИ НА ЛОКАЛНО НИВО

По процесот на децентрализација, општинската администрација игра важна улога во спроведувањето на политиката за животна средина во секторот за вода и отпад. Нивните основни задачи главно се однесуваат на:

- I. Развој на локални програми за заштита на животна средина;
- II. Изградба, одржување и функционирање на системите за водоснабдување, канализациони системи, пречистителни станици за отпадни води, собирање и отстранување на комуналниот отпад;
- III. Обезбедување на информации од јавен карактер во врска со состојбата на животната средина.

Во моментот, целата инфраструктура за водоснабдување и отпад е во сопственост и управувана од општините.

Единиците на локалната самоуправа се надлежни (врз основа на член 24 од Законот за животна средина) за проценка на Извештајот за оценка на влијанието врз животната средина (Извештај) подготвен од Апликантот / предлагачот за одредени помали активности и проекти (во споредба со оние утврдени со секундарното законодавство како оние во надлежност на министерството). ЕЛС имаат обврски за издавање на ИСКЗ Б еколошки дозволи за производствени инсталации. Локалните инспектори за животна средина назначени од единиците на локалната самоуправа вршат редовна инспекција во врска со спроведувањето на законодавството за животна средина и мерките за ублажување од инсталациите со ИСКЗ Б еколошки дозволи и компаниите кои се обврзани да го подготват Елаборатот за влијание врз животната средина.

6.2 ПОСТАВЕНОСТ НА ПРОЕКТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ

Проектот за подобрување на социјалните услуги ќе го спроведе Министерството за труд и социјална политика на Република Македонија како главна одговорна институција во соработка со Министерството за образование и наука (МоН) и Министерството за финансии (МФ). Имплементацијата на проектот ќе се спроведува преку воспоставената структура составена од: Работна група (РГ) - МТСП и нејзините агенции, Единица за управување со Проектот МТСП (ЕУП), Комисии за одобрувања на грант (КОГ), Консултативна група (КГ).

Главната улога на Работната група (РГ) е да обезбеди техничка експертиза и поддршка во текот на имплементацијата на проектот за тимот на Светска банка. Работната група ќе функционира во текот на имплементацијата на проектот за да обезбеди техничка експертиза и поддршка.

Единицата за управување со Проектот на МТСП ќе биде лоцирана во просториите на Министерството за труд и социјална политика, кадар од МТСП ќе биде дел од Единицата за управување со проектот: градежни инженери, експерти за заштита кои ќе обезбедат помош во врска со заштитата на животната средина и социјалните прашања, персонал (набавки и финансиски експерти), координатор за доделување на грантот, координатор за трите компоненти на проектот. Единицата за управување со проектот ќе има главни одговорности во врска со имплементацијата на Проектот, координацијата на проектот, активностите за мониторинг и известувањето.

Независен Експерт/и за животна средина и социјални аспекти (ЕЖССАи) ќе биде/ат ангажиран/и од Канцеларијата за управување со Проектот со полно работно време или повремено за целиот период на спроведување на проектот. Експертот за животна средина и социјални аспекти (ЕЖССАс) ќе биде одговорен за обезбедување на правилно управување со животната средина за сите активности на проектот, спроведување на надзор на животната средина преку преглед на документи, посети на локации и интервјуа со Изведувач, надзорни инженери за градба (доколку ги има) и вработените во општината. Експертот за животна средина и социјални аспекти (ЕЖССА) ќе биде одговорен за разгледување на целокупната документација поврзана со животна средина (План за управување со животна средина и социјални аспекти за одреден под - проект) поднесен од Апликантот, давање на препораки по однос на категоризација на под - проектот, средување на документацијата поврзана со животна средина во име на Единицата за управување со проектот.

Во зависност од бројот на под-проекти кои се спроведуваат во ист временски период, се препорачува ЕЖССА да ги надгледува усогласеноста на Изведувачите со

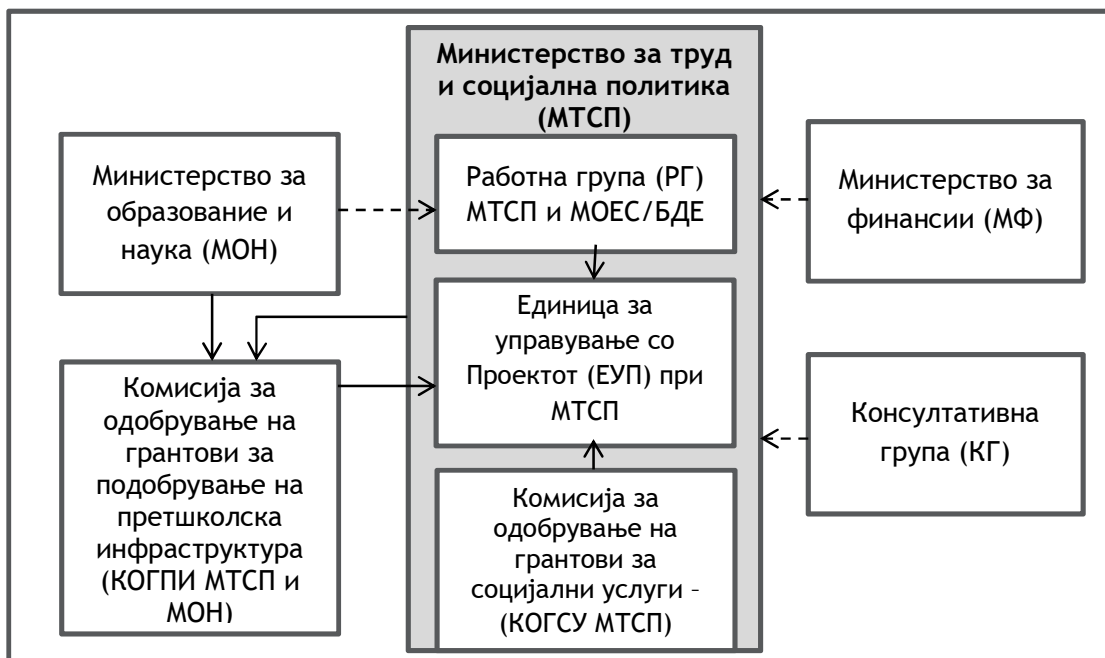
специфичниот ПУЖССП за локацијата и да го посетува секој под-проект најмалку еднаш месечно.

Две комисији за одобрување на грантови (КОГи) ќе се основаат:

1. Комисија за одобрување на грант за социјални услуги (КОГСУ МТСП) и
2. Комисија за одобрување на грантови за предучилишна инфраструктура (КОГПИ МТСП и МОН).

Евалуацијата и изборот на предлози за грантови за двете грантови шеми е главната задача за која се формирани комисиите за одобрување на грантови. Комисиите за одобрување на грантови ги води МТСП во координација со Единицата за управување со проектот и се состои од персонал од МТСП и Министерството за образование и наука. ЕЖССАи ЕУП на ќе ги советува двете Комисии во однос на квалитетот и комплетноста на оценката на влијание врз животната средина и под - проектната документација за животна средина поднесена од Апликантите за под - проектите - која треба да биде вклучена во критериуми за евалуација на предлог под - проектите за доделување на грант.

Консултативната група (КГ) ја раководи МТСП и е формирана за советодавна намена, размена на информации, знаење и искуство со имплементација на слични проекти. Оваа група вклучува претставници на професионални и граѓански организации, членови на академијата итн. Специфичните улоги на Консултативната група се да врши советувања за политиката за инклузивно образование и да обезбеди тесна координација и размена на информации во клучните сектори и заинтересирани страни; да биде извор на совети, информации, знаење, увид и искуство во спроведувањето на програмите на предшколска нега и образование и други активности на локално и национално ниво; и да учествува во настани и ширење на информации.

Слика 16 Органограм за имплементација на Проектот за унапредување на социјалните услуги

6.3 ОТКУП НА ЗЕМЈИШТЕ / ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА

Со Законот за откуп на земјиште/експропријација се уредува постапката за откуп на земјиште/експропријација на имот за проекти од јавен интерес и поврзаните права на недвижностите (недвижни ствари). Правното оправдување зошто се верува дека проектот е во јавен интерес се доставува заедно со барањето за експропријација (како дел од истиот процес) до државниот правобранител од страна на корисникот на експропријацијата. Државниот правобранител на Република Македонија, исто така, претставува јавни претпријатија, фондови, агенции, оддели, јавни институции, трговски друштва и други институции основани од Владата. За овој проект, Владата на Република Македонија ја прифаќа иницијативата за експропријација, ја спроведува Државниот правобранител.

Органот за експропријација, по предлог за експропријација, закажува дебата каде се поканува сопственик на имот или носители на други имотни права на имотот што е предмет на експропријација и предлагач на експропријацијата. На сослушувањето се утврдува постоење на јавен интерес, потоа правото на сопственост и други имотни права, како и видот и висината на надоместокот и други факти и околности релевантни за процесот на експропријација.

Органот мора, по поднесувањето на предлогот за експропријација на сопственикот на имотот или на сопствениците на други имотни права на имотот, да закаже и одржи расправа за предлогот во рок од 15 дена од поднесувањето на предлогот до сопственикот на имот или носители на други имотни права на имотот.

Јавната расправа може да заврши со Договор за обесштетување (плаќање во пари или обезбедување друга соодветна сопственост), како и за висината на надоместокот ако се утврди во пари, како и временските рамки за плаќање. Со овој Договор како извршен документ и со негово потпишување се смета дека процесот на експропријација и постапка за утврдување на компензацијата е завршен и конечен.

Доколку не дојде до Договор, органот за експропријација, потпирајќи се на фактите утврдени во постапката, ќе донесе решение за експропријација. На Одлуката за експропријација може да се поднесе жалба до Управниот суд во рок од 15 дена од приемот на Решението.

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство го донираше земјоделското земјиште во државна сопственост на станарите. Ова министерство го раскинува постојниот Договор со закупецот и потпишува нов со исти услови како и претходно, но без износот на земјиште кое ќе се стекне. Институцијата која бара активирање на постапката за експропријација ќе им ги надомести овие станари, со користење на истата методологија за надоместување како за сопствениците на земјиштето, но без надомест за земјиште.

Други клучни аспекти од Законот за експропријација се прикажани подолу:

Надомест - Член 18 "за експроприраниот имот постои праведен надомест кој не може да биде понизок од пазарната вредност на имотот. Пазарната вредност на имотот се утврдува под услови утврдени со овој закон, според методологијата, правилата и стандардите согласно со Законот за оценување. Правото да бара надомест за експроприраниот имот не може да застари ". Во членот 37 се наведува дека пазарната вредност на експроприраниот имот и на имотот што се дава како надоместок ја

одредува квалификуван проценител, согласно со Законот за оценување. Надоместокот за експроприраниот имот обично се утврдува со финансиски средства ако поранешниот сопственик или сопственикот на други имотни права и предлагачот на експропријација се согласуваат поинаку.

Сопственикот на експроприраната сопственост исто така има право на надоместок за земјоделски култури, семиња, шумско земјиште и земјиште со овошки, доколку тие не биле вклучени во пазарната вредност на земјиштето. Сопственикот на имотот нема право на надомест за инвестиции направени по датумот на поднесување на предлогот за експропријација.

Ако економската активност се врши во имот што треба да се експроприра, треба да се земе предвид ефектот на прекин на оваа активност при утврдување на надоместокот што треба да се исплати за експропријација. Овој износ го утврдува експерт, согласно со Законот за проценка.

Предлогот за експропријација, посебно за секој поединечен имот, содржи информации за:

- Предлагачот на експропријацијата;
- Имотот за кој се предлага експропријација;
- Сопственик на имотот (лично име или наслов, живеалиште, седиште);
- Носители на други права на недвижности (лично име или назив, живеалиште, седиште);
- Вид на објект или изведување работи за кои се предлага експропријација.

Предлогот за експропријација е придружен со следната документација:

- Извадок од актот за просторно планирање или одобрен проект за инфраструктура;
- Геодетски извештај со нумерички податоци за имотот што се предлага за експропријација;
- Понуда на компензација еквивалентна на пазарната вредност на имотот утврден од страна на квалификуван проценител во согласност со Законот за проценка;
- Листа на имот на предлог за експропријација;
- Доказ дека средствата за надомест на штета се достапни.

Освен Законот за експропријација, одредбите од Уставот и Законот за сопственост и други права на недвижности се исто така релевантни за откупот на земјиштето и преселувањето. Уставот на Република Македонија ја гарантира правната заштита на сопственоста и нагласува дека никој не може да биде лишен од сопственост или од правата што произлегуваат од него, освен во случаите кои се однесуваат на јавниот интерес утврден со закон. Ако имотот е експроприран или ограничен, гарантиран е вистинскиот надомест кој не е понизок од пазарната вредност.

Според Законот за сопственост и други стварни права, никој не може да биде лишен од сопственост или од правата што произлегуваат од него, освен во случаите што се однесуваат на јавниот интерес утврден со закон и актите за уредување на просторот. Во случај на лишување (целосна експропријација) или ограничување (нецелосна експропријација), се гарантира правичен надомест за имотот кој не е понизок од пазарната вредност во времето на експропријацијата.

7 НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНА СРЕДИНА ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОЕКТИ

7.1 НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНА СРЕДИНА (ОВЖС) И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

Постапката за оценка на влијанието врз животната средина и социјалните аспекти е пропишана со Законот за животна средина, Службен весник бр. 53/05, 81/05 24/07, 159/08 и 83/09; 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 163/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16 (Поглавје XI/членови 76-94), каде што се вклучени условите согласно Директивите на ЕУ за ОВЖС (Директива 85/337 / ЕЕЗ и промените со Директивите 97/11/ЕС, 2003/35/ЕС и 2009/31/ЕС) кои се транспонирани во нашето законодавство.

ОВЖС е алатка за постигнување на целите на Законот за животна средина, кои се: 1) зачувување, заштита, реставрација и подобрување на квалитетот на животната средина; 2) заштита на животот и здравјето на луѓето; 3) заштита на биолошката разновидност; 4) рационално и одржливо користење на природните ресурси; 5) имплементација и подобрување на мерките насочени кон решавање на регионалните и глобалните еколошки проблеми.

Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) е одговорно за имплементација на Законот за животна средина, вклучително и постапката за ОВЖС. МЖСПП, исто така, има специфични одговорности при проверка, обем и преглед на извештајот на ОВЖС. Одговорностите за спроведување на процедурите за ОВЖС се решаваат во рамките на Канцеларијата за животна средина (Управа за животна средина) која е составен дел на МЖСПП. Таа има посебно одделение за ОВЖС. Процесот на ОВЖС во Македонија бара Проверка, Обем, Проценка, Преглед и Одлука за издавање на согласност која му овозможува на предлагачот да добие други релевантни дозволи.

Издавањето на следните документи е важно при спроведување на ОВЖС постапката: Писмо за намера (за проверка), Одлука за определување на потребата за спроведување на ОВЖС и обемот на ОВЖС; ОВЖС Студија, Одлуката за издавање на одобрение на ОВЖС Студијата. Оваа постапка започнува со тоа што Апликантот кој има намера да го спроведе проектот доставува Писмо со намера за известување за отпочнување на проект, во писмена и електронска форма до Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) (Управа за животна средина), коешто е надлежен орган за целата постапка. Управата за животна средина е должна да го објави Известувањето во најмалку еден дневен весник достапен на целата територија на Република Македонија, како и на веб - страницата на МЖСПП.

7.2 ПРОВЕРКА (СКРИНИНГ) ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОТРЕБАТА ОД ОВЖС

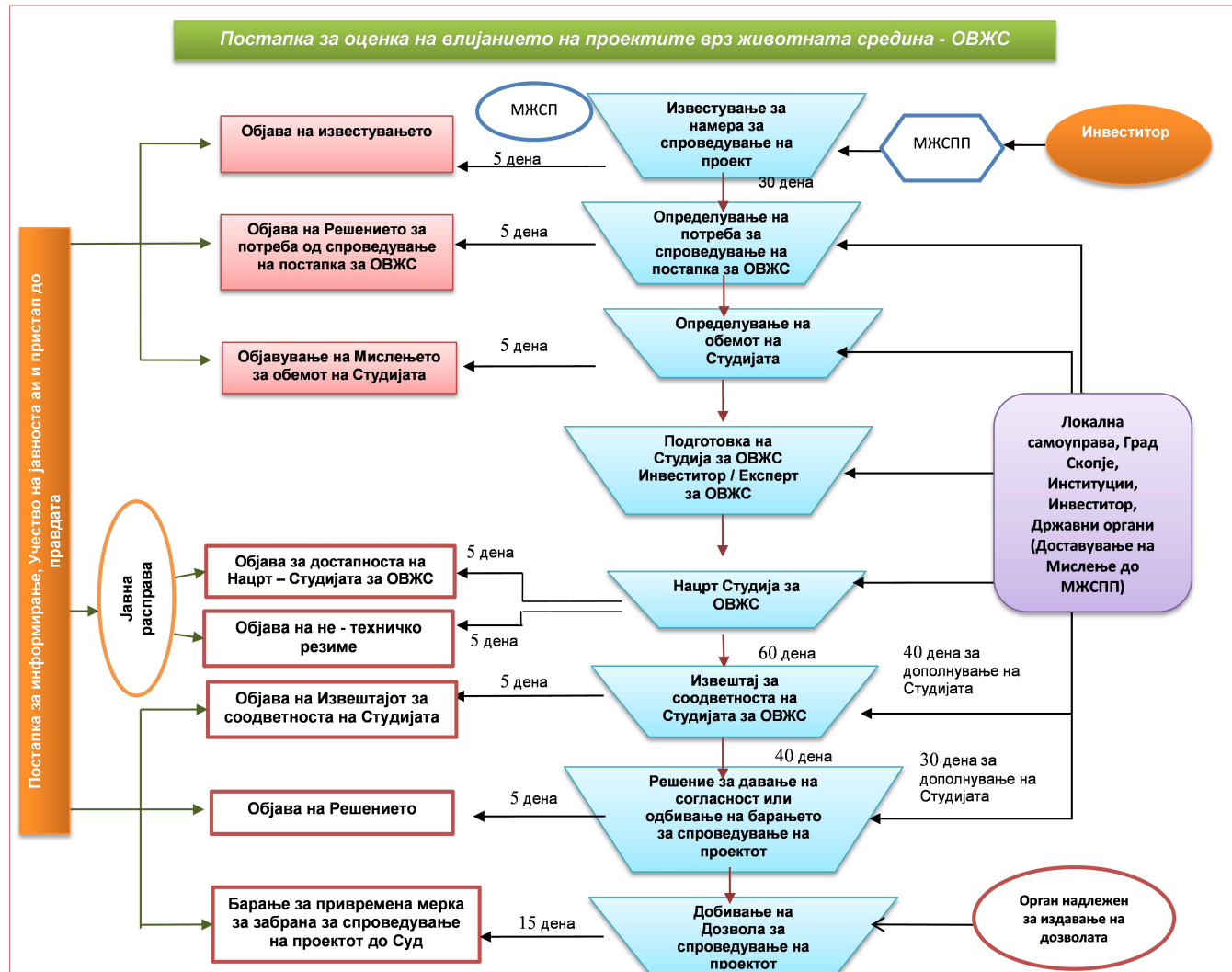
Во фазата на проверка, МЖСПП најпрво определува дали има потреба да се врши ОВЖС за одреден проект. Доколку предложениот проект не спаѓа во листата на проекти за кои мора да се спроведува постапка за ОВЖС (проекти од помал обем), потребно е да се изготви Елаборат за животна средина (релевантно за проекти од категорија „Б“ согласно Процедурите на Светска Банка за оценка на влијанието врз животната средина ОП 4.0.1). Шематски постапката за подготовка на Елаборат за животната средина е дадена на Слика 17.

Доколку МЖСПП одлучи дека треба да се спроведе целосната постапка за ОВЖС (да се подготви ОВЖС Студија) одлуката од оваа фаза треба да се објави во најмалку еден дневен весник достапен на целата територија на Република Македонија, на интернет страната и на огласната табла на МЖСПП. Апликантот, засегнатите правни или физички лица, како и невладините организации за заштита на животната средина може да поднесат жалба против решението до “Второстепената комисија на Владата на Република Македонија“ која е надлежна за решавање на прашања од областа на животната средина. Кога постапката за проверка (скрининг) е завршена, МЖСПП го информира Апликантот за одлука дали треба да се спроведува ОВЖС. Врз основа на овие информации Апликантот поднесува барање за мислење за обемот на ОВЖС Студија.

7.3 ОБЕМ НА ОЦЕНКАТА

Утврдување на обемот на оценката е фаза во која МЖСПП ја утврдува содржината и обемот на работите кои треба да се опфатат со Студијата за оценка на влијанието врз животната средина. МЖСПП ги зема во предвид мислењата на Апликантот и предлозите и мислењата добиени по објавувањето на одлуката од проверката/скринингот за определување на потребата за спроведување на ОВЖС. Откако ќе се утврди обемот на студијата за ОВЖС, може да се започне со нејзина подготовка. Апликантот треба да ја подготви Студијата за ОВЖС во согласност со условите пропишани со подзаконските акти и да ја достави до МЖСПП.

Слика 17 Постапка за оценка на влијание на проектите врз животна средина во Република Македонија - ОВЖС постапка

7.4 ПОДГОТОВКА НА СТУДИЈА ЗА ОВЖС

Апликантот кој ја подготвува Студијата за ОВЖС е обврзан да ангажира најмалку едно лице од Листата на експерти за ОВЖС, кое ќе ја потпише Студијата за ОВЖС како лице одговорно за нејзиниот квалитет.

7.4.1 ЈАВНО ОБЈАВУВАЊЕ

По објавувањето од МЖСПП дека е подготвена нацрт верзија на Студијата за ОВЖС за одреден проект и достапноста на истата за јавноста во најмалку еден дневен весник достапен на целата територија на Република Македонија и локалната радио / ТВ станица, нетехничкото резиме се објавува на веб-страницата на МЖСПП и започнува јавно објавување. Нацрт Студијата за ОВЖС се доставува до општините на локациите каде што проектот ќе се спроведува, со цел да се соберат нивните забелешки и мислења. Според националното законодавство, МЖСПП во оваа фаза од постапката за ОВЖС е потребно спроведување јавна расправа за нацрт-студијата за ОВЖС и да се обезбеди достапност на информациите потребни за јавноста и учеството на јавноста во јавната расправа. МЖСПП ја доставува ОВЖС Студијата до органите на државната управа надлежни за извршување на активностите на развојниот проект.

7.4.2 ПРЕГЛЕД НА ОВЖС И ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ

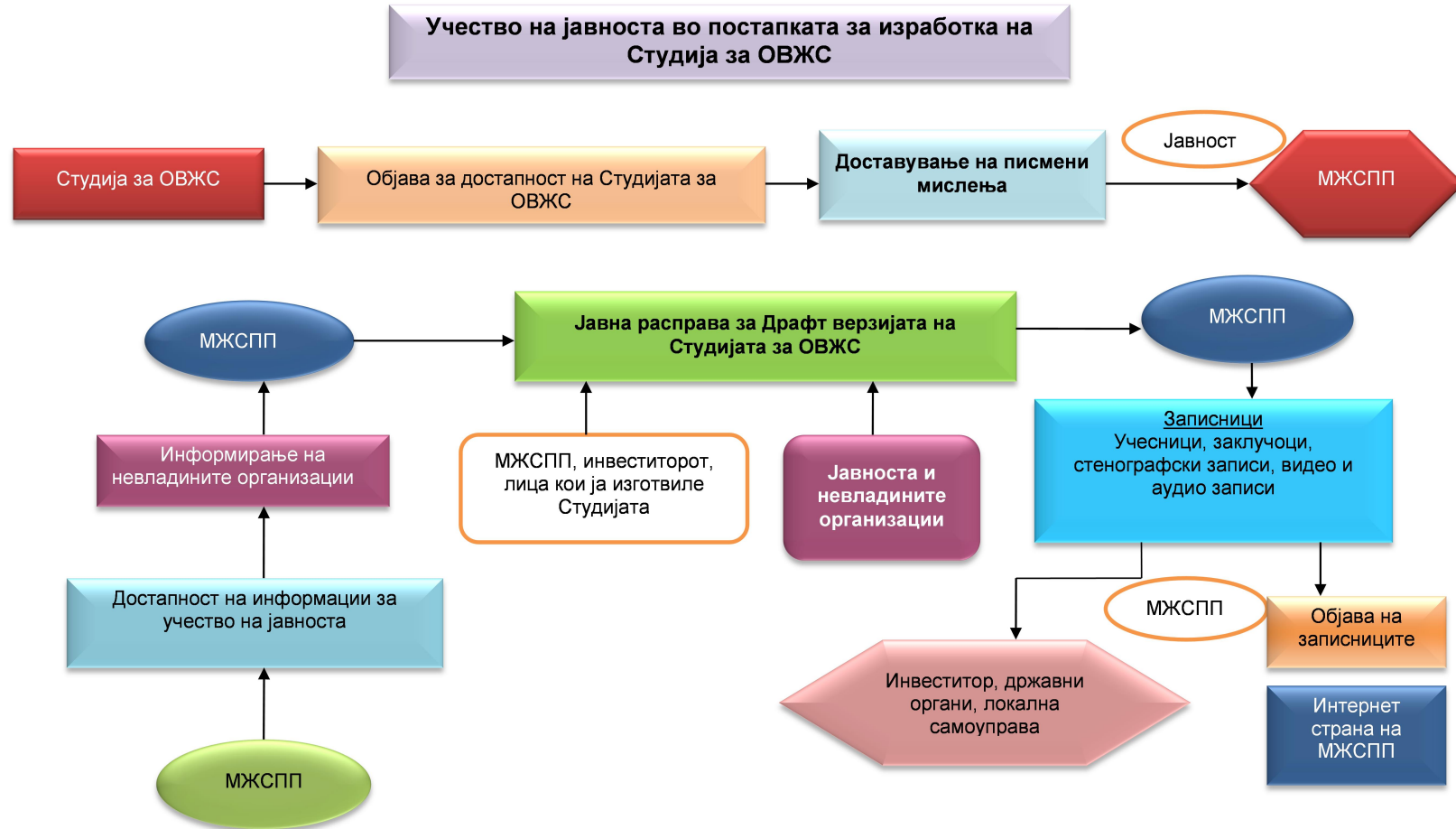
МЖСПП подготвува Извештај за соодветност на Студијата за ОВЖС. За подготовка на Извештајот за соодветност, МЖСПП може да назначи регистрирани експерти од Листата на експерти за ОВЖС различни од оние кои биле вклучени во подготовката на Студијата за ОВЖС. Доколку во текот на прегледувањето на документацијата се констатира дека некои информации недостасуваат, тогаш Апликантот се бара да ги достави овие дополнителни информации во рок од 30 дена. Во Извештајот за соодветност се наведува дали Студијата за ОВЖС е направена во согласност со барањата на Законот за животна средина и предлага услови кои треба да бидат дефинирани во решението за спроведување на проектот и мерки за спречување и ублажување на штетните влијанија. Извештајот треба да се базира на Студијата за ОВЖС и на добиените коментари. Извештајот за соодветност се доставува до релевантните државни органи и се објавува во најмалку еден дневен весник достапен на целата територија на Република Македонија, на веб-страницата, како и на огласната табла на МЖСПП. Врз основа на Решението за согласност за имплементација на проектот, органот одговорен за издавање на дозволата за спроведување на проектот на Апликантот му издава Согласност за имплементација на проектот.

7.4.3 ВКЛУЧУВАЊЕ НА ЈАВНОСТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА ОВЖС

Вклучувањето на јавноста во националната постапка за ОВЖС е регулирано со Законот за животна средина и подзаконските акти за информации од јавен карактер. Апликацијата и одлуката од проверката (скринингот) се објавуваат во најмалку еден дневен весник и на веб-страницата на Министерството за животна средина и просторно планирање. Одлуката за проверка се објавува и на огласната табла на МЖСПП. Извештајот за ОВЖС се објавува во најмалку еден дневен весник и преку локална радио / ТВ станица. Нетехничкото резиме на Студијата за ОВЖС се објавува на веб-страницата на МЖСПП. Извештајот од проверката се објавува во најмалку еден дневен национален весник и на веб-страницата на МЖСПП. Објавувањето на јавната расправа се врши во најмалку еден дневен весник и на локалната телевизија и радио станица.

Јавноста може активно да учествува во јавната расправа преку дискусиите или со поднесување на своето мислење во писмена форма.

Слика 18 Учество на јавноста во постапката за изработка на Студија за ОВЖС согласно националното законодавство

7.4.4 ПОСТАВЕНОСТ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ПРИ ПОСТАПКАТА ЗА ОВЖС

Специфичните улоги и одговорности на сите засегнати страни во рамките на постапката за подготовка на ОВЖС се одделно анализирани и претставена во следната табела. Бидејќи процедурата на ОВЖС се состои од неколку чекори, секој од чинителите има посебна улога во одделниот дел од постапката.

Слика 19 Улоги и одговорности на засегнатите страни во постапката за ОВЖС

Овластено тело/Институција	Улоги и одговорности
Апликант	<ul style="list-style-type: none"> - поднесување на Известување за намера за имплементација на проект до МЖСПП - поднесување на барање за обемот на оценката до МЖСПП - подготовка на Студија за ОВЖС - поднесување на Студијата за ОВЖС до МЖСПП - добивање на Решение за имплементација на проектот
Министерство за животна средина и просторно планирање (администрација за животна средина, канцеларија за односи со јавноста)	<ul style="list-style-type: none"> - објава на Известувањето (во најмалку еден државен дневен весник и на интернет страната на МЖСПП) - преглед за определување на потребата од спроведување на ОВЖС - објава на одлуката од оваа фаза (во најмалку еден државен дневен весник, на интернет страната и огласната табла на МЖСПП) - дефинирање на обемот на Студијата на ОВЖС за проектот - издавање на мислење за обемот на студијата и објава на мислењето (во најмалку еден државен дневен весник и на интернет страната на МЖСПП) - објава дека студијата за ОВЖС е подготвена и може да се поднесуваат јавни коментари - објава на нетехничкиот краток преглед од Студијата за ОВЖС на интернет страната - организација на јавна расправа - подготовка на записник од јавната расправа и негова објава на интернет страницата - подготовка на извештај за адекватноста на Студијата за ОВЖС во најмалку еден државен дневен весник и на интернет страната - објава на Решението за давање на согласност или одбивање на апликацијата за имплементација на проектот - објава на решението во најмалку еден државен дневен весник и на интернет страната и огласната табла на МЖСПП - утврдување на Листата со експерти за ОВЖС
Останати министерства и државни институции и единиците на локалната самоуправа	<ul style="list-style-type: none"> - обезбедување на релевантни информации во текот на дефинирањето на обемот на Студијата за ОВЖС; - консултации во текот на утврдувањето на обемот и подготовката на Студијата за ОВЖС - обезбедување на свое мислење во текот на јавната расправа
Министерство за надворешни работи	<ul style="list-style-type: none"> - вклученост во прекугранични процеси за ОВЖС во други земји при официјалното Известување за намерата за имплементација на проектот
Експерти од Листата со	<ul style="list-style-type: none"> - дефинирање на обемот на Студијата за ОВЖС за проектот (не е задолжително)

Овластено тело/Институција	Улоги и одговорности
експерти	<ul style="list-style-type: none"> - подготовка на Студија за ОВЖС - подготовка на Извештај за адекватност на Студијата за ОВЖС (не е задолжително)
Невладини организации	<ul style="list-style-type: none"> - поднесување на мислење во однос на Известувањето - поднесување на жалба во однос на одлуката од определувањето на потребата за спроведување на ОВЖС до владината комисија и мислење за утврдувањето на обемот на Студијата - поднесување на мислења/коментари за Студијата за ОВЖС и учество во јавна расправа - поднесување на жалба во однос на Решението за давање на согласност или одбивање на апликацијата за имплементација на проектот до владината комисија - поднесување на барање за временна забрана за имплементација на проектот до суд
Државен инспекторат за животна средина	<ul style="list-style-type: none"> - инспекција дали Студијата за ОВЖС за проектот е подготвена и поднесена до МЖСПП - инспекција дали е издадено Решение за согласност за проектот кој се имплементира - набљудување дали се спроведуваат мерките за намалување на влијанието врз животната средина предложени во Студијата за ОВЖС - ограничување или забрана на спроведувањето на проектот без Решението за согласност за имплементацијата на проектот

7.4.5 НАЦИОНАЛНА ПОСТАПКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ЗА ПРОЕКТИ ОД ПОМАЛ ОБЕМ

Извештај за оценка на влијанието врз животната средина - Елаборат треба да подготви Апликантот кога МЖСПП ќе одлучи дека нема потреба од спроведување на постапката за ОВЖС Студија. Оваа постапка е дефинирана за мали проекти (на пример, згради за примарна и секундарна здравствена заштита, згради за социјална заштита, реконструкција или изградба на локални улици, патишта, изградба на локални системи за водоснабдување итн.), предизвикувајќи краткорочни, мали негативни влијанија врз животната средина.

Извештај - Елаборат за ОВЖС треба да се изработи врз основа на два Правилника во зависност од видот на проектите:

- А) Правилник со листа на проекти за кои Апликантот треба да подготви Елаборат за заштита на животна средина, којшто треба да биде усвоен од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање (Службен Весник на РМ бр. 36/12);
- В) Правилник со листа на проекти за кои Апликантот треба да подготви Елаборат за заштита на животна средина, којшто треба да биде усвоен од страна на Градоначалникот на општината (Службен Весник на РМ бр. 32/12) или Градоначалникот на град Скопје;

Содржината на Елаборатот за заштита на животна средина треба да биде подготвен во согласност со Правилникот за формата и содржината на Елаборатот за заштита на

животна средина и постапката за усвојување на Елаборатот за заштита на животна средина (Службен Весник на РМ бр. 123/12).

Табела 11 ги содржи улогите и одговорностите на учесниците во процедурата за ОВЖС (Извештај - Елаборат за ОВЖС)

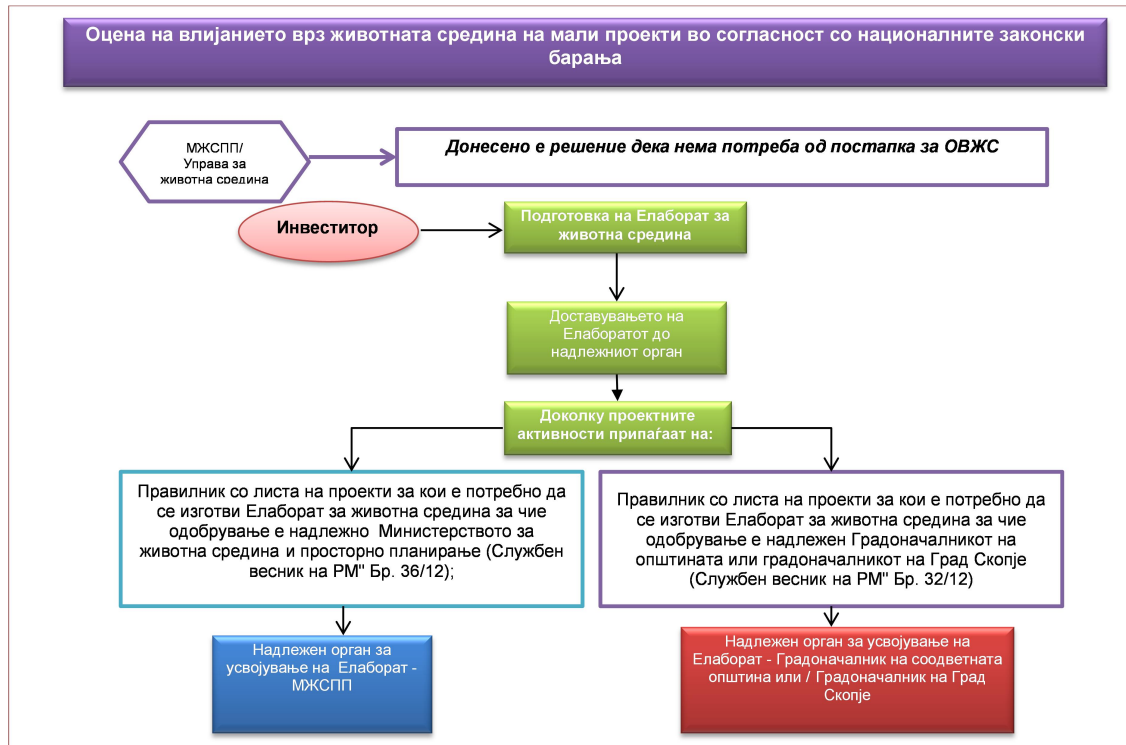
Табела 11 Улоги и одговорности на заинтересираните страни во постапката за ОВЖС (Елаборат за заштита на животна средина)

Овластено тело/Институција	Улоги и одговорности
Апликант	<ul style="list-style-type: none"> - однесување на Известување за намера за имплементација на проект до МЖСПП - подготовка на Елаборатот за заштита на животна средина
Министерство за животна средина и просторно планирање (Администрација за животна средина)	<ul style="list-style-type: none"> - подготовка на Одлука дека нема потреба од спроведување на постапка за ОВЖС (МЖСПП) - издавање на Решение за усвојување на Елаборатот за заштита на животна средина
Локална самоуправа (Градоначалник)	<ul style="list-style-type: none"> - издавање на Решение за усвојување на Елаборатот за заштита на животна средина
Експерти од Листата со експерти	<ul style="list-style-type: none"> - Подготовка на Известување за намера за имплементација на проект до МЖСПП - подготовка на Елаборат за заштита на животна средина
Државен инспекторат за животна средина Општински инспектори за животна средина	<ul style="list-style-type: none"> - инспекција дали Елаборатот за заштита на животна средина за проектот е подготвен и поднесен до МЖСПП / општините - набљудување дали се спроведуваат мерките за намалување на влијанието врз животната средина предложени во Елаборатот за заштита на животна средина

Главните карактеристики на проектот, главните позитивни и негативни влијанија врз животната средина, земајќи ги во предвид податоците за животната средина за конкретните локации, се опишани во Елаборатот за заштита на животна средина. За време на подготовката и усвојувањето на Елаборатот, јавната расправа не е потребно да се спроведе.

На Слика 18 се прикажани чекорите за време на спроведувањето на процедурата на ОВЖС (Елаборат за заштита на животна средина) за проекти од мал обем.

Слика 20 Шема на националната постапка за ОВЖС за проекти од помал обем

8 ПРОЦЕДУРИ НА СВЕТСКА БАНКА

Светска банка има развиено заштитни процедури и политики и истите ги има имплементирано во целиот свет со цел да обезбеди спречување, намалување и компензација за негативните влијанија на проектите врз животната средина, природата, човековото здравје и културните локалитети. Тие претставуваат сет на задолжителни насоки и упатства со главна цел да се поттикне ефикасна и ефективна идентификација и ублажување на потенцијално негативните влијанија врз животната и социјалната сфера кои можат да се појават во процесот на развој. Политиките на СБ се применуваат паралелно со националните политики и други политики каде по правило преовладува построгата политика. Политиките на Светска Банка ОП/БП 4.01 Оценка на животната средина и ОП/БП 4.12 Принудно раселување беа активирани за предложениот Проект. Подолу е даден краток преглед на заштитните мерки и политики на Светска Банка.

8.1 ОП/БП 4.01 ОЦЕНКА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Оценка на животната средина е процес чија ширина, длабочина и тип на анализа зависат од природата, обемот и потенцијалното влијание врз животната средина на предложениот проект. ОВЖС го оценува потенцијалниот ризик и влијанието на проектот врз животната средина; ги проверува алтернативите на проектот; идентификува начини за подобрување на селекцијата, локацијата, планирањето, проектирање и имплементацијата на проекти преку превенција, минимизација, намалување на влијанието или компензација на неповолните и засилување на позитивните влијанија врз животната средина во текот на имплементацијата на проектот.

ОВЖС ја зема во предвид природната (воздух, вода и почва), здравјето и безбедноста на населението, социјалните аспекти (присилно раселување, домородни народи и физички културни ресурси) како и меѓу граничните и глобалните аспекти на животната средина. ОВЖС ги зема во предвид природните и социјалните аспекти преку интегративен пристап.

Исто така ги зема предвид разликите во условите на проектот и во земјата; наодите од студиите за животна средина во земјата; национални акциони планови за животна средина; целокупната политичка рамка на земјата, националното законодавство и институционалните способности поврзани со животната средина и социјалните аспекти; и обврските на земјата, кои се однесуваат на проектните активности, според релевантните меѓународни договори и договори за животната средина. Банката не ги финансира активностите на проектот што би ги спротивставиле таквите обврски на земјата, како што е утврдено при постапката за ОВЖС. Оценка на влијание на проектот врз животната средина се иницира што е можно порано во процесот на обработка и е тесно поврзана со економските, финансиските, институционалните, социјалните и техничките анализи на предложениот проект.

Банката ги класифицира предложените проекти во четири главни категории (А, Б, Ц, ФИ) во зависност од типот, локацијата, чувствителноста, големината на проектот и природата и големината на неговите потенцијални влијанија врз животната средина.

- **Категорија А:** предложениот проект е класифициран во оваа категорија, доколку е веројатно дека има многу значајни, разновидни и/или долгорочни негативни влијанија врз здравјето на луѓето и вредните природни или културни ресурси. Овие влијанија, исто така, можат да влијаат на област поширока од локацијата на под-проектите.

Некои од типот на проекти кои припаѓаат на **Категорија А:**

- Голема инфраструктура: развој на пристаништа и крајбрежја, транспорт (железници, патишта и водотеци), управување со големи ресурси (развој на речен слив, пренос на вода); брани и големи резервоари, хидроенергија и топлинска енергија, екстрактивни индустрии и транспорт на нафта и гас;
- Големо земјоделство, наводнување, одводнување и контрола на поплави, аквакултура; агро-индустрии и производство шумарство;
- Големи урбанистички проекти кои вклучуваат развој на домување, третман на вода, пречистителни станици за отпадни води, собирање и отстранување на цврстиот отпад;
- Намалување на индустриското загадување, управување со опасен отпад, индустриски инсталации, производство и употреба на пестициди во голема мера.

Под-проекти кои може негативно да влијаат на природните живеалишта, шуми и пошумените области, со долгорочни регионални / национални влијанија, автоматски ќе се категоризираат како проект од **Категорија А** и тие ќе бидат исклучени од поддршка од ПУСУ.

- **Категорија Б:** Потенцијалните негативни влијанија на предложениот проект врз животната средина кои се рефлектираат на популацијата или врз еколошки значајни подрачја, вклучувајќи мочуришта, шуми, пасишта, или други природни живеалишта- се помалку штетни од оние на проекти од А категорија. Овие влијанија ја опфаќаат само градежната локација; само мал дел од нив имаат неповратно влијание; и за повеќето случаи мерките за намалување на влијанието можат полесно да се предвидат во споредба со проектите од категоријата А.

- **Категорија Ц:** Предложениот проект се очекува да има минимални или да нема негативни влијанија врз животната средина. Покрај скринингот, не е потребна спроведување на дополнителна оценка на влијание врз животната средина за проект од категорија Ц.

- **Категорија ФИ:** Предложениот проект се класифицира како категорија ФИ, ако вклучува инвестирање на средства на Банката преку финансиски посредник, во под-проекти кои можат да резултираат со негативни влијанија врз животната средина.

Во зависност од проектот, голем број инструменти може да се искористат за задоволување на барањата за (Оценка на животната средина) на Банката: оценка на влијанието врз животната средина (ОВЖС), регионална или секторска ОВЖС, стратешка оценка на животната средина и социјалните прашања (СОВЖС), еколошка ревизија, проценка на опасност или ризик, план за управување со животната средина (ПУЖС) и рамка за управување со животната средина и социјалните прашања (РУЖССП). Оценка на животната средина се применува со еден или повеќе од овие инструменти, или елементи од нив, како што е соодветно. Кога проектот

веројатно ќе има секторски или регионални влијанија, потребен е секторски или регионална оценка на животната средина.

8.2 ОП/БП 4.04 ПРИРОДНИ ЖИВЕАЛИШТА

Зачувувањето на природните живеалишта, како и другите мерки кои се преземаат за заштита и подобрување на животната средина, е од суштинско значење за долгорочен одржлив развој. Затоа Банката ја поддржува заштитата, одржувањето и рехабилитацијата на природните живеалишта и при финансирањето на проекти и политички дијалог. Банката поддржува, и истото го очекува од заемопримачите, внимателен пристап за управување со природните ресурси за да се обезбедат можности за одржлив развој на животната средина. Економската и секторската работа на Банката вклучува: а) идентификување на прашања за природното живеалиште и посебни потреби за зачувување на природните живеалишта, вклучувајќи го и степенот на закана за идентификуваните природни живеалишта (особено критични природни живеалишта) и (б) мерки за заштита на овие области во контекст на стратегијата за развој на земјата. Како што е соодветно, Стратегиите за поддршка на земјата и проектите ги вклучуваат наодите од таквата економска и секторска работа.

Банката промовира и го поддржува зачувувањето на природните живеалишта и подобрувањето на користењето на земјиштето на тој начин што финансира проекти кои во националниот и регионалниот развој го интегрираат зачувувањето на природните живеалишта и одржувањето на еколошките функции. Покрај тоа, Банката ја промовира и рехабилитацијата на деградираните природни живеалишта.

Доколку е возможно, проектите се поставени на веќе адаптирани земјишта/ локалитети (со исклучок на земјишта кои според мислењето на Банката биле адаптирани во пресрет на проектот). Банката не поддржува проекти кои вклучуваат значајна конверзија на природни живеалишта, освен ако не постојат изводливи алтернативи за проектот и неговото поставување, а сеопфатната анализа покажува дека вкупните придобивки од проектот значително ги надминуваат трошоците за животната средина. Доколку проценката на животната средина укажува на тоа дека проектот значително ќе ги конвертира или деградира природните живеалишта, проектот вклучува мерки за ублажување прифатливи за Банката. Таквите мерки за ублажување вклучуваат, како што е соодветно, минимизирање на загубата на живеалиштата (на пример, стратешко задржување на живеалиштата и реконструкција по развојот) и воспоставување и одржување на еколошки сличен заштитен простор. Банката прифаќа други форми на мерки за ублажување само кога тие се технички оправдани.

При одлучувањето дали да поддржува проект со потенцијални негативни влијанија врз природното живеалиште, Светска Банка ја зема предвид способноста на апликантот да ги спроведе соодветните мерки за зачувување и ублажување. Ако има потенцијални проблеми во институционалниот капацитет, проектот вклучува компоненти кои го развиваат капацитетот на националните и локалните институции за ефективно планирање и управување со животната средина. Мерките за ублажување специфицирани за проектот може да се користат за подобрување на практичниот капацитет на институциите на национално и локално ниво.

Во проекти со компоненти на природно живеалиште, подготовките за проектот, проценка и надзор на проектот вклучуваат соодветна експертиза за животна средина со цел да се обезбеди соодветно дизајнирање и спроведување на мерки за ублажување. Оваа политика се применува на под - проектите кои се финансираат од секторски заеми или заеми на финансиски посредници. Регионалните еколошки секторски единици ја надгледуваат усогласеноста со ова барање.

8.3 ОП/БП 4.12 ПРИНУДНО РАСЕЛУВАЊЕ

Барањата на Светската Банка во однос на принудното раселување се опфатени со ОП/БП 4.12 Принудно раселување. Оваа политика вклучува заштитни мерки за решавање и ублажување на ризиците од осиромашување: луѓето се соочуваат со осиромашување кога нивните производствени средства или извори на приходи се изгубени; луѓето се преместуваат во средини каде што нивните продуктивни вештини можат да бидат помалку применливи и конкуренцијата за ресурсите поголема; институциите на заедницата и социјалните мрежи се ослабени; роднинските групи се дисперзирани; и културниот идентитет, традиционалната власт и потенцијалот за взаемна помош се намалени или изгубени.

Главните цели на ОП/БП 4.12 се:

- Принудното раселување треба да се избегне онаму каде што е можно, или да се минимизира, да се испитаат сите можни алтернативни дизајни за проектот;
- Онаму каде што не е изводливо да се избегне преселување, активностите за раселување треба да бидат замислени и извршени како програми за одржлив развој, обезбедување доволно ресурси за инвестирање за да им се овозможи на лицата раселени од проектот да ги споделат придобивките од проектот. Раселените лица треба да бидат задолжително консултирани и треба да имаат можност да учествуваат во планирањето и спроведувањето на програмите за раселување;
- На раселените лица треба да им се помогне во нивните напори да ги подобрат своите средства за живеење и животниот стандард или барем да ги вратат во реални услови пред нивоата на преселување или на нивоата што преовладуваат пред почетокот на спроведувањето на проектот, во зависност кое е повисоко.

За да се постигнат целите на оваа политика, посебно внимание се посветува на потребите на ранливите групи меѓу оние кои се раселени, особено оние под линијата на сиромаштија, бездомниците, старите лица, жените и децата, домородните народи, етничките малцинства или други раселени лица кои не може да бидат заштитени преку националното законодавство за компензација на земјиштето.

9 ОПИС НА ПРОЕКТОТ

Владата на Македонија има намера да добие заем од Меѓународната Банка за обнова и развој (IBRD) за спроведување на Проектот за унапредување на социјалните услуги. Проектот ќе го спроведе Министерството за труд и социјална политика на Република Македонија и ќе го поддржи подобрувањето на пристапот до услугите за образование и нега во раното детство и на социјалните придобивки и услуги. Проектот го сочинуваат следните компоненти:

Компонента 1: Промовирање на социјалната вклученост преку подобар пристап до социјални бенефиции и услуги Оваа компонента ќе промовира социјално вклучување преку подобрен пристап до социјални бенефиции и услуги за сè поголем дел од сиромашните и ранливите популации кои не се опфатени со сегашниот систем на бенефиции и услуги. Активностите кои се спроведуваат во рамките на оваа компонента ќе придонесат за развој на политиките и за целокупната имплементација на реформираните услуги преку проширена мрежа на даватели на социјални услуги и подобрени методи за испорака.

- **Под-компонента 1.1. Законодавната и политичката рамка** ќе финансира техничка помош за развој на политиките за социјални услуги и за целосна имплементација на системот, која опфаќа проценка на потребите, развој на стандарди, процеси за акредитација, лиценцирање и соодветна законодавна агенда. Овие активности ќе го поддржат воспоставувањето на сеопфатен систем на социјални услуги, во согласност со решенијата кои ќе бидат усвоени во новиот Закон за социјална заштита во 2018 година.
- **Под-компонента 1.2 Грантовите** ќе го поддржат пилот-процесот на механизмот за грант кој ќе го промовира развојот на (неинституционални) социјални услуги на локално ниво на скалест и одржлив начин.
- **Под-компонента 1.3 Информативниот систем за социјална грижа** ќе го поддржи развојот на интегриран информатички систем за социјална заштита кој ги опфаќа придобивките и услугите за социјална помош, кои исто така ќе вклучуваат поедноставени и поефикасни административни процедури.
- **Под-компонента 1.4. Градење на капацитети** - Активностите за градење на капацитетите би се фокусирале на зајакнување на централната единица за политики која се ангажирала во аналитички и активности за МиО и за МТСП.

Компонента 2: Проширување на пристапот и подобрување на квалитетот на предучилишните услуги. Предучилишното образование е една од најекономичните инвестиции кои ги подобруваат животите на поединците и условите во земјата. Висококвалитетните предучилишни програми доведуваат до намалување на напуштањето на училиштето, подобри образовни перформанси и низа социоекономски придобивки, како што се намалување на стапката на криминал и стапката на невработеност. Со оглед на придобивките што квалитетно предучилишно образование им дава на поединците и на општеството како целина, Владата сака да го прошири пристапот и квалитетот на услугите за образование и нега во раното детство.

- **Под-компонента 2.1 Подобрување на пристапот и побарувачката за образование и грижа во раното детство.** Оваа под-компонента има за цел да го зголеми пристапот до образование за раното детство и грижа за децата од 3-6 години низ целата земја, со посебен акцент на децата од ранливите групи и децата со попреченост преку зголемување на достапноста на услугите за образование и нега во раното детство и стимулирање на побарувачката за услугите за образование и нега во раното детство.
- **Под-компонента 2.2 - Обезбедување квалитет на услугите за образование и нега во раното детство.**

Компонента 3: Управување со проекти, мониторинг и евалуација Оваа компонента ќе го поддржи секојдневното управување со имплементацијата на проектот, следењето и евалуацијата на нејзините цели и резултати.

-Под-компонента 3.1. Управување со проекти. Оваа поткомпонента ќе го поддржи работењето на Единицата за управување со проектот која ќе поднесе извештај до директорот на проектот од МТСП и која ќе биде одговорна за сите активности за спроведување на проектот, како и за набавка, исплата, сметководство и функции за заштита.

-Под-компонента 3.2 Мониторинг и евалуација. Зајакнатите аналитички капацитети, активностите за мониторинг и евалуација ќе обезбедат важни механизми за повратни информации за политиката, ефективноста и кредибилитетот на активностите поддржани во рамките на проектот.

-Под-компонента 3.3 Активности за дисеминација, комуникација и свест. Оваа под-компонента ќе ја поддржи техничката помош, стоките, услугите и обуката за дизајнирање и спроведување на кампања за информирање и дисеминација за да се осигура дека сите потенцијални корисници се информирани за нивната подобност за придобивките и услугите за социјална помош, вклучувајќи ги и барањата на процесот за аплицирање.

Подобрувањето на пристапот до услугите за образование и нега во раното детство ќе се финансира или со прилагодување на постоечките објекти во општинските основни училишта, каде што има можност објектот за основно образование да биде пренаменет од основно училиште во детска градинка или преку инвестирање во нови детски градинки. Во општините каде што ќе се изврши адаптација на постоечкиот објект нема да има потреба од заземање на дополнително земјиште и нема да се активираат социјални заштитни мерки за адаптација на училишните објекти во детски градинки. Меѓутоа, во општините каде што треба да се изградат нови објекти може да има потреба да се заземе приватно земјиште ако јавно земјиште не е достапно. Влијанијата во овие случаи ќе бидат ограничени и затоа социјалните ризици поврзани со заштитните мерки се ограничени. За да се минимизираат социјалните ризици за активностите како што се поедноставување и консолидација на програмата за социјална помош, треба да се направи рано фокусирање на теренските активности и на воспоставувањето двонасочна комуникација со корисниците.

Специфичните активности за изградба и рехабилитација на инфраструктурата за социјални услуги (Компонента 1) и оние во рамките на шемите за грант / социјално договарање (Компонента 2), понатаму наведен како "под-проекти" во оваа Рамка, не можат да бидат претходно утврдени и ќе бидат идентификувани во текот на имплементацијата на проектот. Оваа Рамка има за цел правилно да ги процени и адресира потенцијалните еколошки и социјални проблеми поврзани со спроведувањето на проектните активности, во согласност со Оперативните политики на Светска Банка ОП/БП 4.01 "Оценка на животната средина" и ОП/БП 4.12 "Доброволно раселување".

9.1 ЧЕКОРИ НА ПРОЦЕСОТ НА ПРОВЕРКА (СКРИНИНГ) СОГЛАСНО БАРАЊАТА НА НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Во согласност со одредбите на националното законодавство, постапката за ОВЖС се спроведува според обемот на проектот.

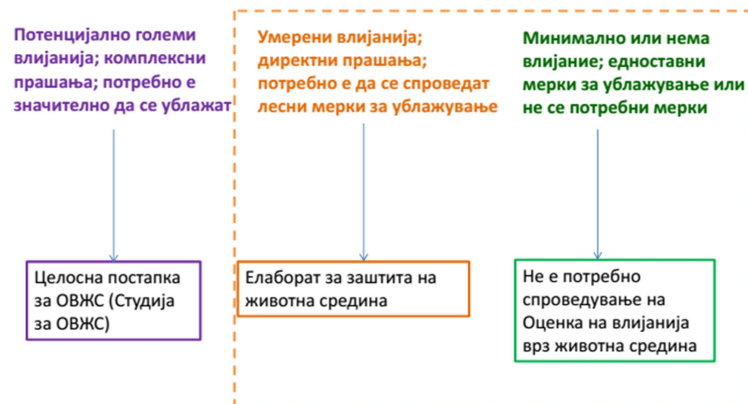
Постапката започнува кога (Апликантот) кој има намера да спроведе под - проект доставува Писмо за намера за започнување на проект до Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП). Писмото за намера треба да биде подготвено во согласност со националното законодавство, и содржи информации за Апликантот, обемот на проектот, проектните активности, идентификација на потенцијалните влијанија и оценка на влијанијата.

По приемот на Писмо за известување поднесено од страна на Апликантот, врз основа на локацијата на проектот, чувствителни / заштитени подрачја, планирани проектни активности и потенцијални влијанија, МЖСПП одлучува дали Апликантот е потребно да спроведе целосна постапка за ОВЖС или не.

Постојат три категории каде што проектите би можеле да припаѓаат и врз основа на тоа ќе се одреди кој инструмент за длабинска анализа на животната средина и социјални аспекти ќе се користи:

1. За проектите од голем обем кои би можеле да имаат значително влијание врз животната средина (спаѓаат во Категорија „А“ проекти согласно категоризацијата на Светска Банка), МЖСПП ќе го информира Апликантот за спроведување на целосната процедура за ОВЖС. Издадената Согласност треба да се поднесе заедно со Студијата за ОВЖС и останата проектна документација до ЕУП на МТСП.
2. За проектите од помал обем кои би можеле да имаат умерени влијанија врз животната средина, МЖСПП ќе го информира Апликантот за изготвување на ОВЖС Извештај (Елаборат). Извештајот за оценка на влијанието врз животната средина (Елаборат) подготвен од страна на Апликантот, треба да се достави до МЖСПП / Општина / Град Скопје (во зависност од видот на проектот) за одобрување и издавање на Одлука. Издадената Одлука треба да биде доставена заедно со Извештајот за ОВЖС (Елаборат) и преостанатата проектна документација до проектната канцеларија на МТСП.
3. За многу едноставни проекти со многу мали влијанија врз животната средина и социјалните аспекти, МЖСПП ќе го информира Апликантот дека не е потребна оценка на животната средина и нема потреба од подготовка на било каков документ. Издадениот документ со кој се потврдува дека нема потреба за подготовка на било каков документ со останатата проектна документација треба да се достави до проектната канцеларија на МТСП.

Евалуација на потенцијалните влијанија на проектот врз животната средина (и соодветни социјални)

Предложените мерки за ублажување и Планот за мониторинг (План за управување со животна средина и социјални аспекти), потребно е да бидат дел од Договорот за грант со Апликантот и да бидат вклучени во соодветните тендерски документи и договори за изградба.

Предложените под-проекти се очекува да бидат од мал обем, со мали или умерени влијанија врз животната и социјалните аспекти (изградба на нова градинка, реновирање/адаптација на постојните училишни установи во детски градинки итн.), за кои според националните барања е потребен ОВЖС Извештај - Елаборат или не е потребен документ.

9.2 ПОСТАПКА НА СВЕТСКА БАНКА ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ПРОЕКТИТЕ

Одговорност на Апликантот на потпроектот е да спроведе оценка на животната средина и социјалните аспекти на предложените активности на под-проектот.

Проценката на животната средина и социјалните аспекти ги идентификува и оценува потенцијалните ризици и придобивки врз основа на предложените активности, релевантните карактеристики на локацијата, разгледувањето на природната средина, социјалните прашања, ги идентификува потенцијалните можности за подобрување на животната средина и се препорачуваат мерки потребни за спречување, минимизирање и ублажување на негативните влијанија.

Процедурата за проверка на животната средина на Проектот ќе и помогне на проектната единица на МТСП да го утврди ризикот за животната средина поврзан со предложените активности на под-проектот, да ги класифицира прифатливите апликации според категориите на проекти и да го идентификува типот на документот за длабинска анализа на животната средина и социјалните аспекти кој треба да се развие од страна на Апликантот на под - проектот или да се одбијат апликациите кои се неприфатливи како резултат на природата на предложените активности.

Постапката за скенирање започнува со пополнување на Листата за Проверката на влијанијата врз животната средина и социјалните аспекти од страна на Апликантот (Прилог 1).

Листата за проверка на животната средина и социјалните аспекти ќе му помогне на Апликантот да ја утврди категоријата на под-проектот (А, В + или В, С) врз основа на критериумите за проверка и прелиминарната оценка на влијанието и да го идентификува потребниот тип на документ за оценка на животната средина кој треба да биде изготвен за секој под-проект.

Доколку, по завршувањето на Листата за проверка на животната средина и социјалните аспекти и нејзина проверка од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти, се утврди дека проектот спаѓа во категоријата "А", конечната Одлука ќе биде дека проектот не е прифатлив за финансирање во рамките на проектот.

Под-проекти кои може негативно да влијаат на природните живеалишта, шуми и пошумени области, со долгорочни регионални / национални влијанија, директно ќе се категоризираат како проект од категорија А и тие ќе бидат исклучени од поддршка на Проектот.

Под-проектот од категорија Б е класифициран како категорија Б ако неговите потенцијални негативни влијанија врз животната средина и врз човечкото население се помалку негативни од оние на под-проектите од категоријата А. Овие влијанија се специфични за локацијата; повеќе ограничени, помали, најверојатно реверзибилни и во повеќето случаи мерките за ублажување можат лесно да се дизајнираат / спроведуваат отколку за под-проекти од Категорија А.

Некои од видовите проекти кои припаѓаат на категоријата Б вклучуваат обезбедување на услуги за здравствена заштита, образование (со ограничено проширување на постоечките училишта / згради), обновување / рехабилитација на згради каде може да се сретнат опасни материјали (на пример, азбест, складирани пестициди).

Обемот на проценката на животната средина за под-проект од категорија Б може да варира од под-проект до под-проект.

Се очекува дека предложените под-проекти ќе бидат од мал обем, со мали или умерени влијанија врз животната средина и други социјални аспекти. Така, најверојатните категории според класификацијата на Светската банка за ОВЖС, да бидат доделени на потпроектите ќе бидат В +, В или С. За овие категории се дефинирани специфични и социјални инструменти за анализа на животната средина и социјални аспекти, како што е опишано подолу. Со цел да се категоризираат под-проектите, изготвена е Листа за проверка на животната и социјалната проверка (образец даден во Прилог 1). Листата за проверка на животната средина и социјалните аспекти, која содржи податоци за проектот (тип на предложени активности - нова градба или реконструкција, потреба за стекнување на земјиште, употреба на опасни или токсични материјали, влијанија врз заштитените подрачја итн. Според видот на активностите, очекуваните влијанија треба да се оценува според обем (мали, умерени или големи) и времетраење (долг, среден или краток рок).

Ако по пополнување на Листата за проверка на животната средина и социјалните аспекти и нејзиното прегледување од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти, се утврди дека проектот припаѓа на категоријата "Б +" или категоријата "Б", конечната одлука ќе биде дека Апликантот мора да подготви

соодветен инструмент на длабинска анализа на животната средина и социјални аспекти.

Предложениот под-проект е класифициран како категорија Ц, ако постои веројатност дека ќе има минимални или нема негативни влијанија врз животната средина и затоа не бара спроведување на постапка за ОВЖС ниту изработка на анализа за животна средина. Покрај скринингот, нема потреба од дополнителна оценка на влијанието врз животната средина и социјалните аспекти за под-проект кој припаѓа на Категорија Ц.

Доколку по пополнувањето на Листата за проверка на животната средина и социјалните аспекти и нејзиното проверување од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти, се утврди дека проектот му припаѓа на категоријата “Ц”, конечната одлука ќе биде дека Проектот е прифатлив, но Апликантот не треба да подготвува дополнителна документација за животна средина и социјални аспекти.

Под-проектите поврзани со подобрување на социјалните услуги вклучени во рамките на Проектот (на пр.зајакнување на капацитетите на вработените во МТСП, развој на интегриран информатички систем за социјална заштита) се очекува да имаат минимални или никакви негативни влијанија врз животната средина и социјални аспекти. Апликантот не треба да подготвува никаква документација за животна средина и социјални аспекти.

9.2 РАЗВИВАЊЕ НА СООДВЕТНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

Во зависност од категоријата на под-проектот, доделен врз основа на спроведениот скрининг, Апликантот ќе биде потребно да подготви инструмент за длабинска анализа на животната средина и социјалните аспекти, што може да биде како што е прикажано на табелата подолу:

"Категоријата Б+" бара првична ограничена оценка на влијание со специфичен ПУЖССА за обезбедување информации специфични за локацијата (на пр. поради еколошки чувствителни подрачја, или потреба подобро да се дефинираат и разберат потенцијалните прашања, краток опис на влијанијата што ги

специфицираат добро дефинираните мерки за ублажување и усвојување на прифатените оперативни практики и мониторинг).

Во Категорија Б⁺ најчесто спаѓаат под - проекти кои опфаќаат градежни активности за изградба на нови градинки, со откуп на земјиште, изградба на нова инфраструктура, очекувани значајни влијанија врз животната средина и социјалните аспекти, употреба на опасни материји, итн.

- Пример за скрининг на под - проекти со градежни работи:

- **Нова градба:**

Може да биде **Категорија А** доколку: има индустриска намена; на/во близина на природно живеалиште, на поранешна индустриска/токсична локација;

Може да биде **"Б"** ако: на лице место со одредена чувствителност на животната средина (на пр. во непосредна близина на река, плитка подземна вода, густо населено место со веројатни прашања за откуп на земјиште, развој со импликации за користење на природни ресурси)

- **Рехабилитација:**

Може да биде **"Б"** ако големината / видот на работите би барале значајно ископување, големи количини на материјал / генерираат голема количина остатоци и отпад

Веројатно **"Ц"**, ако има само реновирање, поправка, освежување со нови бои, и сл.

Образецот за содржината на првичната ограничена оцена на влијанието со ПУЖССА е даден во Прилог 2 и се состои од вовед за карактеристиките на проектот, општи податоци (геологија и почва, климатски карактеристики, сеизмологија, чувствителни рецептори, квалитет на воздух, отпад, почва, флора и фауна, бучава), потенцијалните влијанија и нивната оценка и план за ублажување и план за мониторинг на животната средина за сите фази на проектот со планирани трошоци во секоја од фазите на проектот, како и одговорно лице за спроведување на мерките за ублажување.

Влијанијата врз животната средина од **проекти од категорија "Б"** се помалку негативни од оние на под - проектите од категориите А и Б⁺, земајќи ја предвид нивната природа, големината и локацијата, како и карактеристиките на потенцијалните влијанија врз животната средина (умерени / мали).

Во Категоријата "Б" ќе спаѓаат под-проекти кои вклучуваат само реновирање / адаптација на постоечките училишни згради во градинки, и не се предвидени нови градби или откуп на земјиште.

Под - проектите од "Категорија Б" бараат пополнување на контролната листа за ПУЖССА за да се оценат потенцијалните влијанија врз животната средина поврзани со предложениот под - проект, да се идентификуваат потенцијалните можности за подобрување на животната средина и да се препорачаат мерки потребни за спречување, минимизирање и ублажување на негативните влијанија врз животната средина и социјални аспекти.

Образец на Скрининг листа за проверка (скенирање) на состојбата со животна средина и социјални прашања е даден во Прилог 3. Се состои од краток вовед во

под-проектот (опис на проектот, планирани активности и чувствителни рецептори), преглед на влијанијата врз животната средина и социјалните аспекти, целта на Скрининг листата и барањата за објавување, примена на Скрининг контролната листа, процедури за мониторинг и известување и распределба на одговорности.

9.2.1 ЈАВНО ОБЈАВУВАЊЕ И КОНСУЛТАЦИИ

Апликантот поднесува нацрт документ за длабинска анализа на животната средина и социјалните аспекти за ревидирање и одобрување од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти во ЕУП, кој потоа ги испраќа нацрт документите на проверка до Светска Банка. По одобрување на документите истите треба да бидат јавно објавени.

Подготвената Нацрт Иницијална ограничена оценка на влијанието врз животната средина (за проекти од Б+ категорија) ќе биде достапна за јавноста на веб страната на Апликантот и на веб страната на Единицата за управување со проектот при Министерство за Труд и Социјална политика. Во текот на 14 дена од објавување на подготвениот документ - Иницијална ограничена оценка на влијанието врз животната средина, Апликантот ќе спроведе јавна расправа со цел да ја информира јавноста за планираните проектни активности, очекуваните влијанија и начини за нивно ублажување. Доколку има коментари или сугестии по одржувањето на јавната расправа истите е потребно да бидат вклучени во финалниот документ.

Врз основа на коментарите добиени од заинтересираните страни, треба да се подготви Записник, вклучувајќи и Листа на присутни учесници и главни коментари/забелешки на подготвениот документ. ***Финална верзија на Иницијална ограничена оценка на влијанието врз животната средина ќе биде доставена до ЕУП на МТСП за одобрување од страна на Експертот/ите за животна средина и социјални аспекти.***

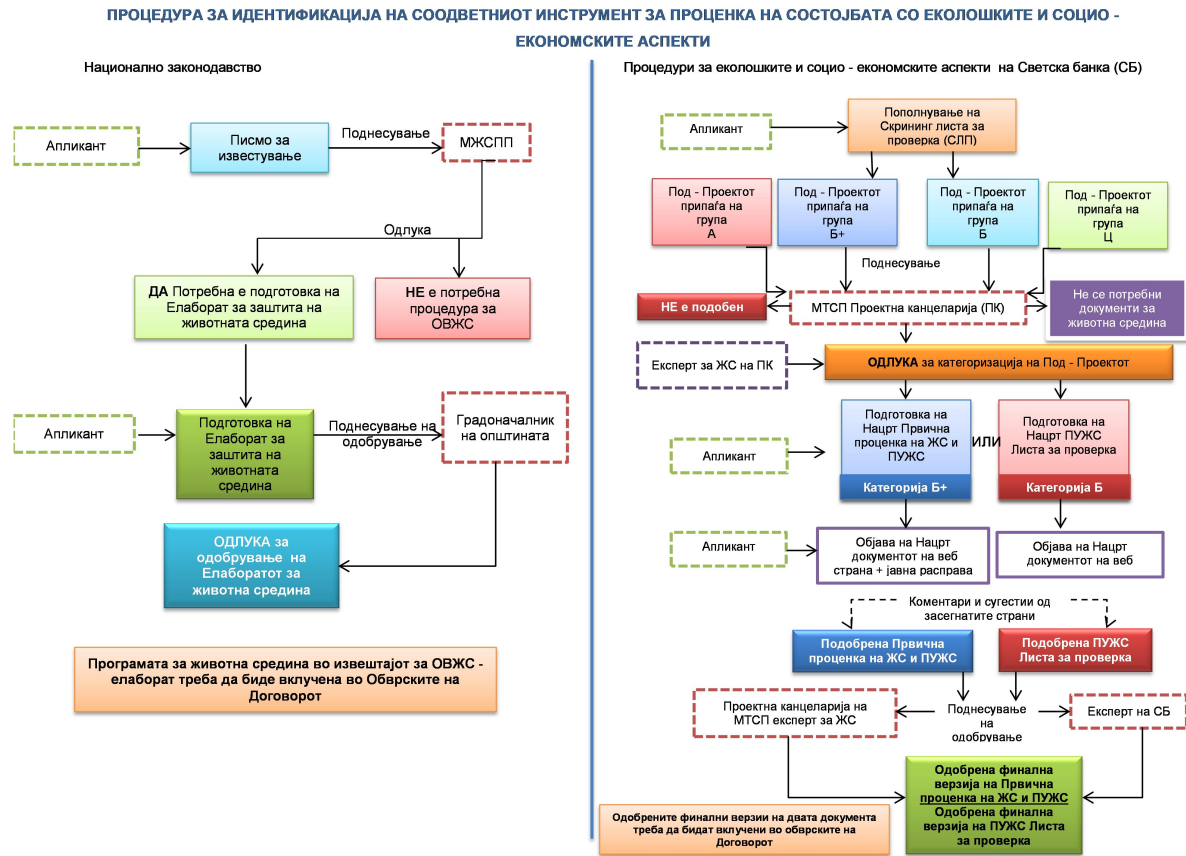
Одобрената Финална верзија на Иницијална ограничена оценка на влијанието врз животната средина ќе биде вклучена во Договорот на Апликантот, како и во тендерската документација и Договорите за изведување на градежни активности.

Подготвената нацрт Листа за проверка со План за управување со животната средина и социјални прашања (ПУЖССП) (за под - проекти од Б категорија) ќе биде достапна за јавноста на веб страната на Апликантот и на веб страната на Единицата за управување со проектот при Министерство за Труд и Социјална политика. Сите релевантни коментари и сугестии добиени од заинтересираните страни ќе бидат вклучени во финалната верзија на Листата за проверка со План за управување со животната средина и социјални прашања (ПУЖССП) и ќе биде доставена до ЕУП за одобрување од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти и Специјалистот на Светска Банка.

Одобрената финална верзија на Листата за проверка со План за управување со животната средина и социјални прашања (ПУЖССП) потребно е да биде вклучена во Договорот за грант со Апликантот и потребните документи за проектот, како и Договори со изведувачи на градежни работи. Образецот за доставување на коментари на изготвените документи е даден во Прилог 4.

Шематски приказ кој ја демонстрира постапката што треба да се следи од страна на Апликантот за решавање на еколошките и социјалните проблеми од имплементацијата на под-проектите е дадена на (Слика 21).

Слика 21 Постапка за длабинска анализа на животната средина и социјални аспекти

9.3 ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА НА СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ

Видот и обемот на оценката на влијание врз животната средина ќе зависи од состојбата на животната средина евидентирана во процесот на скенирање (проверка). Секој вид на Елаборат за заштита на животна средина треба да ги идентификува потенцијалните влијанија и да дефинира како да се подобрат еколошките перформанси на предложениот проект. Исто така, треба да ги содржи идентификуваните влијанија, неговите карактеристики (веројатност на појавување, времетраење на влијание, значење) и мерки за избегнување, намалување и ублажување на овие мерки.

Постојат неколку инструменти за длабинска проценка кои се дел од оперативните политики на Светска Банка. Овие инструменти се применливи за овој проект, бидејќи се опфатени следниве социјални прашања:

- Раселување (потенцијално откупување на земјиште, рехабилитација и раселување, влијанија врз локалното живеење)
- Вклучување на заинтересирани страни и објавување на информации (механизам за оплаки, соодветни активности за ангажирање на засегнати страни во однос на прашања поврзани со здравје, безбедност и труд релевантни со проектот)

Потенцијални проблеми со раселување што можат да се појават при реализација на одредени активности на овој проект се опфатени со следните три инструменти:

а) Рамка на политиката за раселување

Рамката на политика за раселување (РПФ) се однесува на документот кој е севкупна Политичка рамка за преселување на лица погодени од проектот. РПФ го опишува процесот и методите за спроведување на преселувањето во рамките на Програмата, вклучувајќи надомест, преместување и рехабилитација на лицата засегнати од Програмата. ВБ ОП 4.12 укажува на тоа дека Рамката за политика за раселување треба да биде подготвена при проценка доколку степенот и локацијата на преселувањето не може да се знае, бидејќи проектот има повеќе компоненти.

Акциониот план за раселување (АПР) е временски акционен план со буџет, со кој се утврдува стратегија за раселување, цели, опции, права, акции, одобренија, одговорности, мониторинг и евалуација. Планот за раселување вклучува мерки за да се обезбеди дека раселените лица се: информирани за нивните опции и права кои се однесуваат на преселувањето; се консултирани, им бил понуден избор меѓу нив и им биле дадени технички и економски изводливи алтернативи за преселување; и обезбеди брза и ефикасна компензација со целосна замена на трошоците за загуби на средства кои се припишуваат директно на проектот.

Акционен план за скратена акција за раселување (АПСАР) е плански документ кој опишува што ќе се стори за да се адресираат директните социјални и економски влијанија поврзани со присилното раселување. Ги утврдува целите на проектот и распоредот за спроведување на проектот, критериумите за подобност за лицата погодени од проектот (АПСАР), правната рамка и институционалното вклучување, ја одредува методологијата за вреднување, утврдува надоместоци за права и

надоместоци, постапки за учество и консултации и механизам за поплаки за поплаки кои ќе бидат вработени за надоместување и враќање на средствата за живеење и животниот стандард на населението афектирано од проектот. Овој термин е применлив кога лицата засегнати од под проектот се помалку од 200.

Иако тоа не е услов поставен во Политиките за работа на Светска Банка, а со тоа и обезбедување на План за вклучување на засегнати страни за активностите на проектот и под - проектот е добар инструмент и меѓународна пракса кој обезбедува поддршка за развој на проекти во текот на сите фази на нејзината реализација. **План за вклучување на засегнатите страни (ПВЗС)** е инструмент кој го опишува планираниот процес на консултации и ангажирање на засегнатите страни за (под) проектот / и, како и механизмот за поплаки за луѓето да покренуваат какви било загрижености во врска со проектните активности.

Терминот "ангажирање на засегнатите страни" е начин да се опише поширок, поинклузивен и континуиран процес помеѓу инвеститорот на проектот и оние кои потенцијално може да бидат погодени од (под) проект.

Ангажирањето на засегнатите страни може да опфати голем број активности и пристапи, вклучително консултации, ангажирање, надворешни односи, објавување информации и ширење и учество. Идентификацијата и анализата на засегнатите страни подразбира утврдување кои се засегнатите страни во проектот (овој процес се нарекува мапирање на заинтересираните страни). Од оваа анализа се разгледува анализата на засегнатите страни, подетално се разгледуваат интересите на засегнатите групи, како тие ќе бидат засегнати, и какво влијание тие можат да имаат врз еден проект. Механизмот и управувањето со жалби мора да бидат дел од неа. Содржина на предлог СЕП документот може да се најде во Анекс 5.

10 МОЖНИ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

РУЖССП се осврнува на влијанијата врз животната средина кои можат да произлезат од активностите на под - проектите.

Процесот на идентификација и оценување на можните влијанија врз животната средина и социјалните прашања треба да се спроведе врз основа на основните услови утврдени при избор на проектот и развојот на студијата за изводливост со цел да се идентификува чувствителноста на ресурсите и рецепторите и под - проектните активностите кои можат значително влијаат на основните еколошки или социо-економски услови во текот на која било фаза од проектот.

Важноста на оценката на влијанието врз животната средина во текот на целиот проектен циклус е прикажана на Слика 22.

Слика 22 Систем за управување со животната средина во текот на животниот циклус на проектот

Следните критериуми за оценување треба да се применат со цел да се процени влијанието врз животната средина:

- ✚ вид на влијание,
- ✚ реверзибилност,
- ✚ географска површина,
- ✚ јачина,
- ✚ времетраење на влијанието,
- ✚ веројатност за појава,
- ✚ степен/локација на влијанието и
- ✚ време на настанување.

При оценката на нивото на влијание што проектната активност може да го има, во предвид се земаат два клучни критериуми:

- **Последици/значење:** влијанието (позитивно или негативно) кое се јавува како резултат на интеракцијата со правни, физички и/или социјално-економски средини; поделбата на последиците по категории е прикажана во Табела 12.
- **Веројатност:** веројатноста дека одредена активност ќе се случи. Поделбата на веројатноста по категории е прикажана во Табела 13.

Табела 12 Оценка на влијанието - последици

Категорија на последица	Постапување
Значајна	Кај најтешките ќе се предложи алтернатива за управување со ризикот при опасност за животната средина
Голема	Тешки, ќе се предложат алтернативи / избегнување за управување со ризикот при опасност за животната средина
Умерена	Кај помалку сериозните ќе предложат мерки за да се минимизира влијанието
Мала	Кај помалку сериозните ќе се предложат мерки за да се намали влијанието врз животната средина
Незначителна	Помалку сериозни. Ќе се изготват мерки за намалување на влијанието врз животната средина и мерки за подобрување на ситуацијата
Нема	Нема никакво влијание, мерки за подобрување ќе бидат подготвени доколку е можно
Позитивна	Позитивно влијание

Табела 13 Оценка на влијанието - веројатност

Категорија на веројатност	Дефиниција
Сигурно	Активноста ќе се случи при нормални работни услови
Многу веројатно	Активноста е многу веројатно дека ќе се случи при нормални работни услови
Веројатно	Активноста е веројатно дека ќе се случи во одреден момент при нормални работни услови
Не е веројатно	Не е веројатно, но активноста може да се случи во одреден момент при нормални работни услови
Многу е неверојатно	Многу е неверојатно дека активноста ќе се случи при нормални работни услови, но може да се случи при исклучителни случаи

Овие критериуми треба да се користат за време на проценката на влијанието врз животната средина и социјалните прашања на под - проектите, чии специфични не можат претходно да бидат утврдени и ќе бидат идентификувани во текот на имплементацијата на Проектот.

Образецот на Скрининг Листата за скенирање на состојбите со животната средина и социјалните прашања (СЛССЖС) е прикажан во Поглавје 12.

Процесот на оценка на влијанието врз животната средина и социјалните прашања се спроведува за:

1. Изградба на нови објекти; и
  2. Рехабилитација / адаптација на расположливите капацитети во сопственост на локалните власти.
- а) Потенцијални влијанија врз животната средина и социјални аспекти од нови градби

Фаза на градба

Подготвителни работи за поставување на градилиштето, транспорт на градежни материјали и ископана почва до депонијата, внатрешни работи, боење и поплочување, поставување на систем за водоснабдување, греење и канализација се активности кои ќе предизвикаат можни негативни влијанија врз животната средина во близина од градилиштето:

- a. **Емисии во воздух** од прашина и издувни гасови се очекуваат при работа на градежната опрема и механизација за ископ на почва, транспорт на градежни материјали, ископана почва и отпад до депонија.
- b. **Зголемено ниво на бучава** - Согласно со националното законодавство за бучава (Правилник за локации на мерни станици и мерни места за мерење на бучава Сл. Весник на РМ бр. 120/08), дефинирани се 4 подрачја за заштита од бучава, а тоа се:
  - *Подрачје од I степен на заштита од бучава кое е наменето за туризам и рекреација, здравствени установи за болничко лекување и национални паркови или природни резервати;*
  - *Подрачје од II степен на заштита од бучава кое е наменето за престој, станбен реон, во околина објекти за воспитна и образовна дејност, објекти за социјална заштита на стари лица и деца, игралишта и јавни паркови;*
  - *Подрачје од III степен на заштита од бучава во кое е дозволено зафат во околината, трговско - деловно станбено подрачје кое е истовремено е наменето и за престој, занаетчиски дејности, земјоделски дејности, угостителски дејности (мешано подрачје);*
  - *Подрачје од IV степен на заштита од бучава, во кое е дозволено зафат во околината, кое може да предизвикаат пречење со бучава. Подрачјето не е наменето за домување но за индустриски активности, занаетчиски, производствени и транспортни дејности.*

Вредностите за гранични вредности на бучавата за секоја од горенаведените области се пропишани во националното законодавство.

Табела 14 Нивоа на бучава на подрачја одредени според степенот на заштита

Подрачје одредено според степенот на заштита од бучава	Ниво на бучава (dB)		
	L_d	L_e	L_n
Подрачје од прв степен (болници, национални паркови, училишта)	50	50	40
Подрачје од втор степен (станбено подрачје)	55	55	45
Подрачје од трет степен (мешано - станбено - комерцијално подрачје)	60	60	55
Подрачје од четврти степен (индустриско подрачје)	70	70	60

Граничните вредности за бучава се дефинирани согласно Правилник за гранични вредности на нивото на бучава во животна средина (Сл. Весник на РМ бр.147/08). Главно, подрачјата релевантни за детските градинки во врска со

заштитата од бучава спаѓаат во Подрачје од прв степен, втор степен и трет степен и предложените гранични нивоа не треба да се надминат за време на градежните активности.

Влијанието на бучавата варира и е во зависност од растојанието од градилиштето до рецепторите, како и зависи од времетраењето на извршените градежни работи.

- c. Во текот на градежните активности ќе се создадат различни видови на отпад: ископана почва, комунален отпад, отпад од пакување, биоразградлив отпад, инертен отпад, можни мали количини на опасен отпад од истекување на гориво од механизација, масла и сл.

За време на градежните активности, можно е да се појават отпадот од вишокот на градежни материјали (на пр. цевки за водоснабдување и канализација, вишок на кабли, пластични метални делови, дрвени делови, керамика, стакло, моторно масло итн.). За правилно управување со генерираните текови на отпад во градежната зона, Изведувачот треба да изготви План за управување со отпадот и по негово одобрување од страна на надлежните лица во општината да постапува по истиот.

Планот за управување со отпад треба да содржи упатства за водење евиденција за: типот на создаден отпад, видот на отпадот (опасен, неопасен, инертен отпад, биоразградлив, итн.), количината на генерирани фракции на отпад и локацијата за привремено чување, локација за негово финално отстранување од страна на овластена компанија. Изведувачот е должен да потпише договор со комуналното претпријатие за земање на инертен и неопасен отпад од градилиштето. Доколку се создаде опасен отпад на градилиштето, Изведувачот треба да склучува договори со овластени собирачи и транспортери. Листата на компании кои ја добиле лиценцата за собирање / транспортирање на опасен отпад може да се најде на веб - страната на Министерството за животна средина и просторно планирање (www.moepp.gov.mk).

- d. **Загадување на водата** - Кога локацијата на проектот за изградба на градинката е близу до извор / река / езеро, строго е забрането отстранување на отпадот што се создава во текот на фазата на изградба на градинката во близина или во подножјето на вода, поради можно загадување, зголемено седиментација во водата и нарушување на добриот еколошки статус на водата.

Сите видови на создаден отпад треба да бидат привремено распоредени на обележана локација во рамките на локацијата заштитена од евентуално истекување на отпадот и загадување на почвата и подземните води.

Ако локацијата на под - проектите е во рурална средина без канализационен систем, во фазата на проектирање на проектот треба да се вклучи инсталирање на мала пречистителна станица за отпадни води со соодветен капацитет во зависност од бројот на корисници.

Во урбаните средини, урбаните отпадни води треба да бидат приклучени во општинската канализациона мрежа.

- e. **Биолошка разновидност** - И покрај фактот што влијанието на биодиверзитетот ќе се разгледува поединечно за секој под-проект поединечно, особено за оние

кои се наоѓаат во руралните средини, не се очекува значајно долгорочно негативно влијание врз биолошката разновидност. Доколку има потреба од сечење на некои од дрвјата на локациите на под - проектите за време на фазата на расчистување на локациите, треба да се примени добра практика за садење други дрвца во дворот на градинката пред оперативната фаза како мерка за компензација.

- f. **Откуп на земјиште и Раселување** - Губење на обработливото земјиште и живот и создавање потенцијална ранливост. Мала е веројатноста дека ќе се појави земјиште. Оттука, било каков вид активности за преземање на земјиште (привремено или постојано) или преселување заради изградба на објекти мора да се третираат во согласност со ОП на Светска Банка 4.12 Принудно раселување, вклучувајќи примена на соодветни инструменти.
- g. **Објавување на информации и Вклучување на засегнатите страни** - Недостаток на објавување на информации. Пред да започне некоја од градежните активности неопходно е да се креира План за вклучување на заинтересираните страни за целокупната проектна активност и сите планирани под - проекти. План за вклучување на заинтересираните страни ќе ги постави правилата како да го информира населението за реализацијата на секој од под - проектите. За секој под - проект, Инвеститорот треба да подготви Информација / Објава за почеток на градежни активности и упатување до ПВЗ и да ја објави, заедно со ПВЗ, на веб - страницата на општината, како и на Огласната Табла на општината на која територијата се наоѓа градинката. Секоја поширока градежна активност, вклучувајќи го и стекнувањето на земјиштето, мора правилно да се следи со објава на информации во согласност со соодветната Оперативна процедура (4.01, 4.12) и нејзините инструменти.
- h. **Здравје и безбедност на заедницата** - Имајќи предвид дека главно училиштата / детските градинки се наоѓаат во урбаните / руралните области со чест проток на младинската популација, Изведувачот ќе биде обврзан да ги исполни барањата за безбедност на заедницата според добра меѓународна пракса во индустријата и националната регулатива пред започнување на активностите на под - проектот. Во текот на главните активности на под - проектот можат да се појават можни повреди и несигурно поминување низ училиштето за учениците, наставниците и локалното население. Планот за безбедност на Заедницата треба да се подготви и спроведе со главна цел да ги заштити учениците и локалното население од повреди или негативни влијанија врз здравјето за време на спроведувањето на под - проектот. Планот треба да го вклучи временскиот распоред за работното време да биде во согласност со работното време на училиштето (минимално прекинување и негативно влијание), организација на влез / излез во / од училиште за време на работата во коридорите, тоалетите итн.
- i. **Безбедност и здравје при работа** - Планот за БЗР треба да содржи упатства за употреба на лична заштитна опрема на персонал за време на демонтажата на материјали за азбест / кровни панели, соодветна превенција од можни повреди на работниците, учениците, вработените во училишните објекти и локалното население за време на расклопување на старата опрема, прозорци и врати, постоен котел, скршено стакло итн. Изведувачот мора да биде обврзан да ги

исполни условите за БЗР според добра меѓународна пракса во индустријата и националната регулатива пред почетокот на активностите на под - проектот. Во текот на главните активности на под - проектот може да се појават можни повреди и несигурно поминување низ училиштето за учениците, наставниците и околните граѓани. Планот треба да содржи упатства за користење на лична заштитна опрема за време на демонтажата на материјали за азбест / кровни листови, соодветна превенција од можни повреди на работниците, учениците, вработените во училишните објекти и локалното население за време на демонтажата на старата опрема, прозорци и врати, постоен котел, скршено стакло, итн.

- j. **Институционален капацитет за реализација на под - проекти** - Повеќето општини немаат човечки ресурси кои можат да ги разберат и да можат да се справат со барањата што произлегуваат од процедурите за заштита на Светска Банка. Општините се недоволно обучени со квалификуван персонал кој може да управува со деликатни проекти, како овој. Затоа, Проектот треба да поддржува обезбедување на соодветен капацитет за имплементација на Проектот (преку ангажирање на консултант за помош на општините и локалните власти) и преку обезбедување на соодветни обуки, со цел да се изгради одржлив капацитет во рамките на општините и локалните власти кои ќе бидат потребни за не- проектни активности.

b) Потенцијални влијанија врз животната средина и социјалните аспекти при адаптација на простор во постоечки основни училишта од општините во детски градинки

Потенцијални влијанија во животната средина кои можат да се појават во текот на изведба на основните под - проектни активности при **реконструкција/адаптација на основните училишта во детски градинки** се:

- a. **Зголемено ниво на бучава** (бучава од градежната механизација и опрема, возила, отстранување на старата училишна опрема, итн.). Согласно националното законодавство за бучава и вибрации (“Сл. Весник на РМ Бр. 79/07, 124/10, 47/11, 163/13) Изведувачот е потребно да ги исполни барањата за гранични вредности на бучава за предметната локација за сите подрачја каде ќе се врши адаптација/реконструкција (Табела 14). Националните гранични вредности за изложеност на бучава се во согласност со вредностите на Упатствата за СЗО за бучава во заедницата во специфични средини (прикажани во Табела 15), како и со упатствата за ниво на бучава на IFC предвидени во Општите упатства за БЗР: Управување со бучава. Значи, ако активностите за реконструкција се изведуваат за време на училишните часови, треба да се земат предвид следните максимални нивоа на бучава (мерењата треба да се извршат внатре во училишните простории/училниците).

Табела 15 Национални ограничувања за изложување на бучава во заедницата

Посебно опкружување	Критични здравствени ефект(и)	LAeq (dB)	Временска основа (час)
Отворена дневна површина	Сериозна иритација, преку ден и навечер	55	16
	Умерена иритација, преку ден и навечер	50	16

Посебно опкружување	Критични здравствени ефект(и)	LAeq (dB)	Временска основа (час)
Училници и предучилишни установи, во затворен простор	Говорна разбирливост, нарушување на екстракција на информации, комуникација со пораки	35	За време на школски час
Училиште, отворено игралиште	Иритација (надворешен извор)	55	При играње

Се препорачува вршење на активностите на реконструкција за време на летните одмори на учениците (доколку е можно) со цел да се избегнат потенцијалните влијанија врз здравјето и безбедноста на учениците.

б. **Создавање различни текови на отпад** (ископување на почва, комунален отпад, отпад од градежништво и уривање, биоразградлив отпад, отпад од пакување, можен опасен отпад - азбест од покриви / сидови итн.). Пред почетокот на активностите Изведувачот треба да изготви План за управување со отпад со цел да обезбеди правилно управување со отпадот од различни текови на отпад произведени на и во близина на локалитетите. Планот треба да содржи упатства и инструкции за селекција (опасен од неопасен отпад), рециклирање (ако е можно), транспорт и конечно отстранување (соодветна локација за отстранување на отпадот).

За правилно управување со отпадот е од суштинско значење комуникацијата помеѓу Изведувачот со вработените во општината на почетокот на проектот, со цел да се добијат насоки каде да се распоредат различните текови на отпад. Исто така, важно е да се води евиденција за привремено и финално отстранување на отпадот.

Особено Изведувачот треба да биде внимателен ако има отпад кој содржи азбест на покривите / сидовите на училиштето што треба да се прилагоди во градинката, заради можното негативно влијание врз животната средина и здравствените ефекти кај работниците и децата кои може да се појават поради несоодветно постапување со отпадот кој содржи азбест. Карактеризација на опасниот отпад е во согласност со националното законодавство Закон за отпад и Листа на видови отпади - Службен весник на РМ бр. 100/05). Шифрата за ваков вид опасен отпад е 17 06 05 (заедно со ѕвезда *, што означува дека е опасен отпад и се потребни мерки на претпазливост за да се минимизираат ризиците од здравјето на луѓето). Националното законодавство поврзано со отпадот треба да се земе предвид пред изготвувањето на Планот за управување со отпадот, а особено треба да се обрне внимание на овие правни акти: а) Правилник за детални услови за постапување со опасен отпад и за начинот на негово пакување и означување (Сл. Весник на РМ бр. 15/08); б) Правилник за постапување и управување со отпадот што содржи азбест и отпад од производи што содржат азбест (О.Г. РМ бр. 89/06).

Пред почетокот на работата, Општината на која територија се наоѓа социјалната установа и Изведувачот мора да ги извести своите национални органи (Министерство за транспорт и врски, Градежен Инспекторат и Трудова инспекција) за:

- а) Локацијата на работната површина,
- б) Тип и количина на азбест,
- с) Активности и процеси кои ќе бидат вклучени,

- d) Број на работници,
- e) Времетраење на работата и
- f) Преземени мерки за ограничување на изложеноста.

Изведувачот треба да потпише Договор со депонијата "Дрисла" за финално депонирање на азбестните панели.

- c. **Загадување на воздухот** (предизвикано од возилата, механизацијата, ископ на земја, расклопување на старата опрема, транспорт на градежни материјали, отстранување на вегетациониот слој во некои случаи, како и за време на завршните внатрешни и надворешни работи).

При изведување на внатрешните работи (боење) - подготовката на основата на бојата може да создаде прашина што содржи опасни материји како што се олово и јаглеродни влакна кои може да ги вдишат работниците. Истурањето на течности од еден контејнер во друг може исто така да ослободи испарувања што може да се вдишат. Вдишување на пареа и аеросоли, инјектирање со опрема под висок притисок и контакт со кожата, се најверојатно начините на кои супстанциите што се користат во спрејното сликарство може да влезат во човечкото тело. Овие влијанија треба да бидат адресирани во Планот за безбедност и здравјето на работното место и План за здравје и безбедност на заедницата, каде треба да се предложат превентивни мерки за намалување/избегнување на влијанието од пареата.

- d. **Безбедноста на заедницата и барањата за БЗР** - Имајќи предвид дека главно училиштата / градинките се лоцирани во урбаните / руралните области со чест проток на младинската популација, Изведувачот ќе биде обврзан да ги исполни барањата за безбедност на заедницата и БЗР согласно националната регулатива пред почетокот на активностите на под - проектот. Во текот на главните активности на под - проектот може да се појават можни повреди и несигурно поминување низ училиштето за учениците, наставниците и околните граѓани.

Планот за безбедност и заштита на заедницата треба да се подготви и спроведе со главна цел да ги заштити учениците, граѓаните и работниците од повреди или негативни влијанија врз здравјето за време на имплементацијата на под - проектот. Планот треба да содржи упатства за користење на личната заштитна опрема за време на демонтажата на материјали од азбест / кровни листови, соодветна превенција од можни повреди на работниците, учениците, вработените во училишните објекти и локалното население за време на демонтажата на старата опрема, прозорци и врати, постоен котел, скршено стакло итн. Планот треба да го вклучи временскиот распоред за работното време да биде во согласност со работното време на училиштето (минимално прекинување и негативно влијание), организација на влез / излез во / од училиште за време на работата во ходниците, тоалетите итн.

Сите потенцијални негативни влијанија се очекува да се појават во фазата на изградба на под - проектите.

Потенцијални влијанија при функционирањето на социјалните установи

- a. За време на рутинската оперативна фаза на социјалните објекти, влијание врз квалитетот на воздухот не се очекува ако системот за греење е правилно инсталиран и енергетски ефикасен. Со оглед на тоа дека адаптираниот

социјален објект ќе биде обезбеден со термичка изолација, нови прозорци и врати, загубата на енергија и следствено потребата за греење ќе биде минимизирана, што ќе доведе до намалување на потрошувачката на гориво и минимизирање на влијанието врз квалитетот на воздухот.

Ако системот за греење во објектот го користи маслото како гориво, се предлага редовно одржување на инсталираниот котел според претходно изготвениот План за одржување на опремата, за да се минимизираат емисиите на издувните гасови од согорувањето на маслото.

- b. Во текот на оперативната фаза, градинката нема да биде голем потрошувач на **вода за пиење** и ќе генерира релативно мали количини на комунална отпадна вода, која ќе биде спроведена преку канализационен систем или третирана посебно (при отсуство на канализационен систем).
- c. Во оваа фаза се очекува да се генерира комунален **отпад**, отпад што може да се рециклира како хартија, стакло, пластични шишиња, светилки за осветлување, отпад од пакување од производи за чистење, батерии, електрична и електронска опрема итн. Со сите очекувани фракции на отпад потребно е да се управува преку потпишување на Договор за собирање и транспортирање на создадениот неопасен отпад на депонија.

Со идентификуваните влијанија врз животната средина ќе се управува на под проектно ниво, додека мерките за ублажување се подготвуваат за секоја од фазите на проектот и се дадени во 11.1.

11 ПЛАН ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

11.1 ПЛАН ЗА УБЛАЖУВАЊЕ НА ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

I. а. Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки и изградба на нови градинки

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
<p>а) БЗР прашања</p> <p>Можни негативни влијанија врз здравјето на работниците, корисниците на образовните објекти и населението поради:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Локација на градинките во урбана област - Потенцијални повреди на луѓето и корисниците на градинките поради тековните работи - Неусогласеност со националните мерки за заштита и безбедност при работа - Неусогласеност со локалните одредби за 	<p>Локално/ Краткорочно/сигурно/со големо значење</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Соодветни ленти за предупредување и информативни табли околу старата градинка во текот на рушењето и околу новата зграда во текот на градежните работи; • За работниците - да се применат законските предвидени мерки за безбедност и здравје како што се: а) употреба на заштитна облека и опрема како маски против прашина и ситни делови и влакна како и заштитни појаси за работа на голема височина б) да се одржи добро ниво на лична хигиена; в) треба да се набави прибор за здравствена заштита - прва помош и да се обезбедат медицински услуги на градежната локација во текот на градежните работи; • Изведувачот треба да превзема мерки како покривање на градежните материјали, редовно одржување на возилата, задолжително користење на маски за заштита од прашина од страна на работниците итн. со цел да се намали прашината и издувни гасови и да се намали штетното влијание врз здравјето на работниците; • Обезбедување на заштита за пешаците, околното население и учениците/деца кои посетуваат градинка преку оградување на локацијата и забрана за влез во локацијата на невработени лица; • Обезбедување на градежната локација 24 часа; • Околните места (дворот на градинката) треба да се одржуваат во чиста состојба, без отпад. Отпадот треба да се собере и тргне од дворот бидејќи може да биде причина за повреда; • Старите прозори и врати треба привремено да се стават на безбедно место каде неслужбените лица нема да 	<ul style="list-style-type: none"> • Изведувач - Понудувач • Надзор 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
безбедност		<p>имаат пристап</p> <ul style="list-style-type: none"> • Предвидените активности за рушење треба да се спроведат надвор од редовното работно време на градинката; • Поделба на градежните делови на зградата од деловите каде не се вршат градежни активности со физички бариери; • Да се ограничи движењето помеѓу градежната локација и местата кои се во функција во зградата; • Проектната локација треба да биде осветлена ноќно време; • Да се следат мерките за безбедност при складирањето, транспортот и депонирањето на опасните материји со цел да се намали можноста за злоупотреба, истекувања и случајна изложеност на луѓето; • Евентуално скршено стакло (во училници, ходници или надвор) треба да се чисти веднаш; • Редовно одржување на возилата за да се минимизираат сериозни несреќи кои би биле предизвикани поради дефекти на опремата или нејзино предвремено расипување; • Користење на налепници (надворешно обележување на транспортните возила). 		
		<ul style="list-style-type: none"> • Распоредот за чистење на објектот треба да се зголеми поради дополнителната прашина од работните активности; • Информацијата дека е во тек рушење на објектот треба да се постави на влезните врати на објектот • Градежните работи во текот на одморите при наставата треба да се забранат; • Динамичниот план за пренамена на зафатените училници треба да се направи според напредувањето на активностите за рушење и изградба. 	<ul style="list-style-type: none"> • Општински кадар (Комунален инспектор/инспектор за животна средина) • Претставници на градинката 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
		<ul style="list-style-type: none"> Ако е можно да се започне и заврши со активностите за уривање во текот на летните месеци или додека персоналот и децата не се во градинките 		
<p>б) Управување со отпад Може да настанат негативни влијанија врз животната средина и здравјето како резултат на несоодветно ракување со различните видови на отпад</p>	<p>Локално/ Краткорочно/ сигурно дека ќе се случи со големо значење</p>	<ul style="list-style-type: none"> Подготовка на План за управување со отпад кој се очекува при рушењето и изградбата на објектот и негово одобрување во рок од 15 дена од денот на започнувањето на активностите на градежната локација. Планот мора да биде ревидиран и одобрен од страна на Надзорот Да се идентификува опасниот и безопасниот отпад и да се одвои на градежната локација; Отпадот треба да се класифицира според Поглавјето за отпад број 17 „Отпад при изградба и уривање со кодекс за отпад 17 01 - Отпад од бетон, тули, 17 09 04 - Мешан отпад од градежна локација вклучувајќи стакло од стари дрвени прозори и раководење согласно националното законодавство за инертен отпад (одвојување на самото место, собирање и привремено складирање, повторна употреба ако е можно, транспортирање до финална дестинација за одлагање); После завршувањето на проектот може да се најдат мали количини на лепило, боја, лепило или боја од пакувања, алуминиумски профили, шрафови и друг градежен материјал и со истиот треба да се постапува согласно националното законодавство за управување со отпад (собирање на опасни материјали, нивно обележување како опасен отпад и транспорт од страна на овластена компанија); Треба да се потпише Договор со компанија за собирање и транспорт на отпадот вклучувајќи и стари прозорци и врати; Материјалите треба да бидат покриени во текот на транспортот за да се избегне расфрлање на отпад; Палењето на градежен отпад е забрането; 	<ul style="list-style-type: none"> Изведувач - Понудувач Надзор 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
		<ul style="list-style-type: none"> Старите прозори и врати треба привремено да се складираат во одделни простории во училиштето или доколку не е можно, тогаш надвор во дворот, да се покријат и да се стави налепница “не отворај“ се до нивното депонирање 	<ul style="list-style-type: none"> Претставници на градинката 	
<p>с) Квалитет на водата Можни се влијанија на животната средина врз подземните води како резултат на загадување на почвата поради излевање на гориво за возилата, моторни масла, лубриканти и несоодветно демонирање на котлите и резервоарите</p>	Локално/Краткорочно/ Со средно значење/ Ниска веројатност	<ul style="list-style-type: none"> Потенцијалниот опасен отпад (моторни масла, гориво за возила, лубриканти) треба одделно да се собира и да се вклучи овластена компанија како подизведувач која ќе врши транспорт и конечно депонирање на опасниот отпад; Демонтажата на опремата (резервоари, котел) треба да се изврши од страна на обучени лица со цел да се избегне излевање на нафта во почвата со што ќе се загадат подземните води. 	<ul style="list-style-type: none"> Изведувач - Понудувач Надзор 	
<p>д) Бучава Градежните активности и сообраќајот ќе предизвикаат бучава и вибрации како резултат на машините и возилата кои ќе</p>	Локално/Краткорочно/ Со средно значење/ Сигурно	<ul style="list-style-type: none"> Опремата треба да има соодветни пригушувачи на бучавата со кои ќе се намали нивото на бучава; Нивото на бучава не треба да го надминува дозволения лимит согласно законската регулатива за ниво на бучава (во зависност од степенот на заштита на областа каде што се одвиваат градежните работи); Не треба да се дозволат градежни работи во текот на ноќта, на локацијата ќе се работи во периодот од 7,00 до 19,00 часот; 	<ul style="list-style-type: none"> Изведувач - Понудувач Надзор Комунален инспектор/инспектор за животна средина 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
се користат за транспорт на градежните материјали, работниците и градежниот отпад којшто се создал при рушењето и изградбата		<ul style="list-style-type: none"> • Оние возила кои што се многу бучни не треба да се користат се додека не се преземат соодветни мерки. 		
<p>е) Квалитет на воздухот</p> <p>Рушењето и градежните активности ќе предизвикаат емисија на гасови од мобилни извори (возила и градежни машини) на CO₂, NO_x, PAH, SO₂ и честички (PM₁₀, PM_{2.5}).</p> <p>Прашината во воздухот ќе биде предизвикана од демонтажата на опремата, ископувањето, движењето на возилата и ракувањето со материјалите,</p>	Локално/Краткорочно/Со ниско значење/ Сигурно	<ul style="list-style-type: none"> • Користење на заштитни маски за работниците; • Возилата и градежните машини треба добро да се одржуваат и да бидат во согласност со релевантните стандарди за емисија; • Редовно одржување на возилата и градежните машини со цел да се намали истекувањето на моторни масла, емисиите и проширувањето на загадувањето; • Товарот којшто се транспортира со возила, а кој емитува прашина треба да биде покриен; • Градежната локација, транспортните патишта и локациите каде што се ракува со материјалите треба да се попрскуваат со вода на суви и ветровити денови, особено поради учениците и затоа што локацијата се наоѓа во станбена област; • Градежните материјали треба да се чуваат покриени на соодветни места за да се намали нанесувањето на прашина; • Палење на отпадот на отворено место не е дозволено • Ограничување на брзината на возилата во рамките на градежната локација 	<ul style="list-style-type: none"> • Изведувач - Понудувач • Надзор • Комунален инспектор/инспектор за животна средина 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
особено околу градежната локација.				
f) Акционен план за откуп на земјиште и за раселување - Загуби на обработливо земјиште, средства за егзистенција и предизвикување на потенцијална ранливост на населението	Негативно, Реверзibilно, локално, мало, краткорочно, веројатно нема да се случи	<ul style="list-style-type: none"> Подготовка на АППР / АПР во согласност со ОП 4.12 Принудно раселување и негово спроведување пред почетокот на секоја градежна активност 	<ul style="list-style-type: none"> Општината во соработка со надворешен консултант 	не е применливо
г) Слободен пристап на информации и вклучување на засегнати страни - Недостаток на достапни информации	Негативни, повратни, локални, мали, краткорочни, најверојатно ќе се појават	<ul style="list-style-type: none"> Подготовка на ПВЗС за целата проектна активност, за сите под- проекти во согласност со добрите меѓународни практики за индустрија За секој под - проект, Апликантот треба да подготви информација / Објава за почеток на градежни активности како и достапноста на ПВЗС. Овој план треба да се објави веб - страницата на соодветната општина каде што се реализира проектот и општинската огласна табла. 	<ul style="list-style-type: none"> Министерство за труд и социјална политика во соработка со општина и надворешен консултант 	1500 EUR
h) Здравје и безбедност на заедницата	Негативно, повратно, локално, мало, краткорочно, веројатно нема да се случи	<ul style="list-style-type: none"> Подготовка на План за здравје и безбедност на заедницата кој ќе го опфати целиот под- проект 	<ul style="list-style-type: none"> Министерство за труд и социјална политика во соработка со општина и надворешен консултант 	не е применливо
i) Капацитет на институциите за реализација на	Негативни, повратни, локални, мали, краткорочни,	<ul style="list-style-type: none"> Организирање на еднодневна/ дводневна обука за членовите на тимот за имплементација на проектот, од сите заинтересирани општини, на следните теми: 	<ul style="list-style-type: none"> Министерство за труд и социјална политика во 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
под -проект - каснење во испораката на проектната активност	најверојатно ќе се појават	a) Заштитни мерки и барања на Светска Банка b) Управување со жалбен механизам c) Успешно ангажирање на засегнатите страни d) Здравјето и безбедноста на заедницата за време на изградбата e) Друго (Теми поврзани со проектот, кои подоцна може да се дефинираат)	соработка со надворешен консултант	

II. Отстранување на сидови од азбестен материјал (отстранување на постојните азбестни плочи, привремено складирање се до финалниот превоз и депонирање на азбестните плочи)

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Отстранување на сидови од азбестен материјал (отстранување на постојните азбестни плочи, привремено складирање се до финалниот превоз и депонирање на азбестните плочи)				
а. БЗР прашања Можни се негативни влијанија врз здравјето на работниците, корисниците на објектот, децата кои ја посетуваат градинката и населението како резултат на емисии на азбестни влакна и прашина при	Локално/Краткорочно/големо на локацијата на градинката	<ul style="list-style-type: none"> Да се постават знаци на коишто пишува „ОТСТРАНУВАЊЕ НА АЗБЕСТ - ЗАБРАНЕТ ПРИСТАП“ во дворот на градинката каде што се работи; Ограничување на пристапот на оние луѓе коишто се директно вклучени во отстранувањето на азбестот, надзорот и општинските инспектори; Покривот треба да биде срушен за време на неработни денови за да се намали ризикот по здравјето на децата во градинката; Да се постават бариерни ленти и знаци за предупредување во близина на градинката; За работниците - мора да се обезбеди заштитна опрема за сите работници (целосно покривање на телото вклучувајќи ја главата, водоотпорна заштита на нозете и рацете и заштита на очите, маска за прашина со посебен ХЕПА филтер; Одржување добро ниво на лична хигиена (опрема за миење на раце која треба да се користи од секој работник што го напушта градежното место, целокупната заштитна опрема треба да биде 	<ul style="list-style-type: none"> Изведувач - Понудувач Надзор 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
отстранувањето на азбесните плочи, нивен транспорт и финално депонирање		<p>во функција на градежната локација, да се носат заштитни чевли додека не се заврши работата).</p> <ul style="list-style-type: none"> Заштита на здравјето - на градежната локација треба да се обезбеди опрема за прва помош и за медицинска услуга; Забрането е јадење, пиење, пушење и џвакање во рамките на градежната локација; Околното подрачје (дворот на градинката, салите и ходниците) треба да се одржува во чиста состојба и да не се остава азбест - цементен отпад. Отпадот (кровните и сидни плочи) треба да се собираат, спакуваат и веднаш да се отстранат од дворот на градинката. 		
		<ul style="list-style-type: none"> Доколку е возможно рушењето треба да започне во текот на летните месеци или во периодот кога персоналот и децата во градинката се во помал број 		
<p>б) Управување со азбест - цементниот отпад</p> <p>Можни се негативни влијанија врз здравјето и околината поради несоодветно управување со азбестен отпад</p>	<p>Локално/ Краткорочно/големо</p>	<ul style="list-style-type: none"> Одговорниот персонал за отстранување на азбест - цементните кровни плочи треба да се обучува за соодветно демонтирање на кровните плочи со цел да се минимизираат опасностите по здравјето; Треба да се направи идентификација на материјалот што содржи азбест како опасен отпад; Азбест - цементниот отпад треба да се класифицира како опасен материјал во согласност со Поглавјето за отпад 17 “Изградба и рушење ” со кодот за отпад 17 06 05* - Градежен материјал што содржи азбест во согласност со Листа на отпади (Службен Весник на РМ. 100/05); Рушењето и отстранувањето на азбест - цементни кровни и сидни плочи треба да се направи брзо и од обучен персонал; Азбест - цементниот отпад треба да се постави во полиетиленски кеси или во други контејнери со дебелина од најмалку 0,15 mm; Печатени налепници треба да се постават на надворешната страна на кесите/контејнерите со предупредување дека станува збор за азбестен отпад; Кршење на азбесните кровни плочи за да одговараат на кесите/контејнерите е забрането; 	<ul style="list-style-type: none"> Изведувач - Понудувач Надзор 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
		<ul style="list-style-type: none"> Со кровните и/или ѕидните плочи треба да се ракува внимателно и да се отстрануваат една по една, да не се кршат бидејќи во текот на кршењето азбестните влакна и прашина претставуваат опасност по здравјето; Подобро е да се избегне привремено складирање на кровните и/или ѕидни плочи во училишниот двор, но ако е потребно тогаш да се направи за еден/два дена и да се преземат мерки на претпазливост - азбест - цементниот отпад треба да се складира со поставен знак/или лента за да се елиминира негово оштетување; Треба да се потпише Договор со компанијата за собирање и транспорт на азбест - цементни кровни плочи; После отстранување на отпадот од азбест, сите површина во училишниот двор треба да се чистат со непропустливо платно или со ХЕПА филтри Работниците кои ќе чистат треба да носат заштитна облека исто како и работниците кои ги демонтираат кровните и/или ѕидните плочи; Треба да се потпише Договор со Јавното Комунално Претпријатие „Депонија Дрисла“ за крајно депонирање на кровните и/или ѕидните плочи од азбест; На депонијата, отпадот од азбест треба да се складира на специјално локација одредена за таков вид на отпад (одговорност на депонијата „Дрисла“) 		

б. Оперативна фаза на новата градинка

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Оперативна фаза на новата градинка				
Не се очекува негативно влијание врз животната	Локално/Краткорочно/ големо на локацијата на училишната зграда	<ul style="list-style-type: none"> Треба да се изготви План за превенција од пожари со кој ќе се утврдат ризиците од пожар и потенцијалните извори за пожар како и мерките со кои ќе се спречи брзото ширење на огнот и чадот; 	<ul style="list-style-type: none"> Претставници на градинката 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
средина Позитивно влијание преку реализацијата на проектот за изградба на нова градинка или замена на стар објект со нов (поголем простор за децата, енергетска ефикасност и заштеда на енергија, намалување на емисии на стакленички гасови).		<ul style="list-style-type: none"> • Треба да се изготви План за превентивно одржување кој ќе се однесува на превентивно и редовно одржување со цел да се обезбеди правилно функционирање на севкупната инфраструктура во градинката (канализација, атмосферска канализација, систем за водоснабдување, уреди за греење итн.); • Треба да се воспостави процедура за водење евиденција со цел да се обезбеди соодветно чување на техничката документација за новата градинка; • Општината треба да организира кратка обука за домаќинот/секретарот во градинката во однос на водењето на евиденција. 		
Квалитет на вода за пиење	Локално/Краткорочно	<ul style="list-style-type: none"> • Пред започнување со работа на градинката потребно е са се изврши тестирање на поставениот водоводен систем (поедини делови и цел систем) • Измивање на цевките на водоводниот систем со средство за дезинфекција на база на хлор • Проверка на системот за водоснабдување од можи истекувања (пробно пуштање на работа на водоводниот систем во градинката) 	<ul style="list-style-type: none"> • Изведувач - Понудувач • Надзор 	
Канализациона мрежа	Локално/Долгорочно	<ul style="list-style-type: none"> • Во случај кога проектот се реализира во рурална населба каде нема јавен канализациски систем треба да се инсталираат мали станици за пречистување на отпадна вода согласно предвидениот број на корисници. Пречистителните станици треба редовно да се одржуваат со цел да се обезбеди соодветен квалитет на пречистената отпадна вода на излез од пречистителната станица, односно пред нејзино испуштање во 	<ul style="list-style-type: none"> • Изведувач - Понудувач • Надзор • Претставници на градинката 	

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
		реципиентот (квалитетот на пречистената вода да биде усогласена со националното законодавство)		

12 МОНИТОРИНГ ПЛАН ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА

Редовниот мониторинг треба да се врши во текот на спроведувањето на под -проектите со цел да се провери примената на предложените мерки за ублажување на влијанието врз животната средина и мерките за здравје и безбедност при работа. Образецот на Извештајот за мониторинг на животната средина и социјалните аспекти е даден во Табела 16.

I. Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки и изградба на нови градинки

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функција	Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки	Работа на новата градинка
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки и изградба на нови градинки								
Примена на мерките за заштита и безбедност на околината	Околу градежната локација (училиште и градинки)	Визуелни проверки	На почетокот на реконструкцијата/градежните работи (првиот ден)	За да се намалат ризиците по здравјето и безбедноста - механички повреди на локалното население- посебно од скршено стакло, дрвени прозори и шилести делови. Посебно внимание да се посвети на отстранувањето на кровниот покривач од азбест			Изведувач - Понудувач /Надзор/ Општински кадар (Комунален и Инспектор за животна средина)/ Вработени лица во градинките	
Мерките за заштита на	На градежнит	Визуелни проверки	Секој работен ден во текот на	За да се намалат ризиците по здравјето и			Изведувач - Понудувач /Надзор/	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функција	Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки	Работа на новата градинка
здравјето и безбедноста при работа (БЗР) кои се однесуваат на градежните работници на локацијата	е локација		проектните активности	безбедноста на работниците посебно заштитна опрема и облека за работниците кои ќе ги отстранат азбестните плочи			Општински кадар (Комунален и инспектор за животна средина) Вработени лица во градинките	
Да се одбегне и минимизира безбедносниот и здравствениот ризик за учениците/децата и вработените лица во школото/градинката	Во објектот и дворот на училиштето/градинката	Визуелни проверки	На почетокот на рушењето и континуирано секој работен ден	Да се одбегнат повредите на учениците/децата и вработените лица во училиштето/градинката од паднати предмети од прозори, врати, скршено стакло и вдишување на прашина и азбесни влакна			Изведувач - Понудувач /Надзор/ Општински кадар (Комунален и инспектор за животна средина)/ Вработени лица во градинките	
За време на почеток и крај на реконструкцијата /градежните работи и посебно за време на отстранување на постојните азбесни ѕидни плочи и канализациони цевки	На градежната локација	Визуелни проверки и преглед на документацијата (динамичк и план)	Секој ден	Да се одбегне и минимизира безбедносниот и здравствениот ризик			Изведувач - Понудувач /Надзор/ Општински кадар (Комунален и инспектор за животна средина)/ Вработени лица во градинките	
План за	На	Преглед на	Пред почетокот	Да се обезбеди			Изведувач -	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функција	Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки	Работа на новата градинка
управување со отпад за сите видови на отпад кои се генерираат на градежната локација	градежната локација	документацијата - Планот за управување со отпад	на активностите за рушење	соодветно управување со сите видови на отпад и да се намалат потенцијалните ризици за загадување на животната средина (загадување на воздухот, водите и почвата) и ризиците врз здравјето на луѓето			Понудувач / Надзор/	
Постоење на скршено стакло, прашина како резултат на рушењето Генерирање на различни типови на отпад	Во дворот на училиштето/градинката	Визуелни проверки	За скршено стакло/веднаш /За прашина секој ден после завршување на работите За инертен отпад на 2-3 дена	Да се одбегнат и минимизираат ризиците од повреди и вдишување на прашина			Изведувач - Понудувач / Надзор/ Општински кадар (Комунален и инспектор за животна средина)/ Вработени лица во градинките	
Ниво на прашина - ситни честички	На градежната локација	Визуелно набљудување и инструменти за мерење	При сончеви и суви денови (еднаш неделно при најинтензивните работни часови)	За да се избегне и намали концентрацијата на прашина во воздухот и да се намали ризикот по здравјето на учениците/децата, работниците и жителите кои живеат во близина			Изведувач - Понудувач и овластена компанија за мерење на нивото на прашина	
Собирање и транспорт како и складирање на	На безбедно привремен	Преглед на транспортната листа и	Пред транспортот на опасниот отпад	За да се подобри управувањето со отпад на општинско и			Овластена компанија за собирање и	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функција	Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки	Работа на новата градинка
опасниот отпад (доколку го има).	о место за складирање	условите на местото за складирање	(доколку го има)	национално ниво			транспорт на опасниот отпад (доколку го има) ангажирана од страна на Изведувачот - Понудувачот	
Ниво на бучава	На градежната локација	Набљудување на нивото на бучава dB (A) со соодветни апарати	Редовно, во текот на градежните активности, преку посети на локацијата, во согласност со националното законодавство	За да се утврди дали нивото на бучава е над/под дозволеното ниво на бучава за тој вид на област			Изведувач - Понудувач Овластена компанија за мерење на нивото на бучава ангажирана од страна на Изведувачот - Понудувачот / Инспектор за животна средина кој ги собира мерењата на нивото на бучава	
Изложеност на силна бучава од возилата, машините, механизацијата и опремата	На градежната локација	Преглед на техничките спецификации во однос на бучава на возилата, механизација	Пред почетокот на градежните активности (првиот ден) за сите возила и опрема	За да се заштитат работниците од изложеност на високо ниво на бучава, земајќи ги во предвид техничките спецификации на опремата и			Изведувач - Понудувач Надзор Инспектор за животна средина /Инспектор за комунални работи	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функција	Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки	Работа на новата градинка
		ијата и опремата која се користи за работа на отворено		времетраењето на работата на отворено				
Подготовка на План за здравје и безбедност на заедницата (ПЗБЗ)	Во канцеларија	Преглед на документите	Пред започнување на сите градежни работи	Јавна објава на документот			Министерството за труд и социјална политика во соработка со Апликантот	
Подготовка АППР / АПР	Во канцеларија	Преглед на документите	Пред започнување на сите градежни работи	Јавна објава на документот			Министерството за труд и социјална политика во соработка со Апликантот	
Спроведување на АППР / АПР	Во канцеларија	Преглед на документите	Пред започнување на сите градежни работи	Завршен процес на експропријација			Министерството за труд и социјална политика во соработка со Апликантот	
Подготовка на ПВЗС	Во канцеларија	Преглед на документите	Пред започнување на сите градежни работи	Јавна објава на документот			Министерството за труд и социјална политика во соработка со Апликантот	
Спроведување на ПВЗС	На градежната локација	Преглед на документите	Пред започнување на сите градежни работи	Јавно објавување на документот; Достапност на ПВЗС во просториите на			Министерството за труд и социјална политика во соработка со	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функција	Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки	Работа на новата градинка
				општините; Објавени информации за претстојните активности			Апликантот	
Преглед на жалбен механизам	Во канцеларија	Преглед на документите	Два пати годишно (на шест месеци) во текот на градежните активности	Завршен процес на експропријација			Министерството за труд и социјална политика	

II. Отстранување на сидови од азбестен материјал (отстранување на постојните азбесни плочи, привремено складирање се до финалниот превоз и депонирање на азбесните плочи)

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функционирање	Реконструкција / адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинка
Проектна активност: Отстранување на азбест - цементните кровни плочи								
Примарна селекција на отпадот на градежната локација	На градежната локација	Преглед на документацијата - утврдување на видот на отпад според Листата на	На почетокот со работа	За да се оддели опасниот (отпад со лепило, бои, материјал за изолација) од неопасниот отпад како и инертниот од биоразградливиот отпад			Изведувач - Понудувач Надзор/ Општински кадар (комунален и инспектор за животна	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функционирање	Реконструкција / адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинка
		отпад					средина)	
Идентификување на отпадот од азбест, соодветно пакување и означување како опасен отпад	На градежната локација	Преглед на документацијата - утврдување на азбесниот отпад според Листата на отпад	На почетокот со работа	Отпадот што содржи азбест е опасен отпад со негативни влијанија врз здравјето и животната средина			Изведувач - Понудувач Надзор/ Општински кадар (комунален и инспектор за животна средина)	
Привремено складирање на стари прозори и врати со соодветно покривање и налепница Привремено складирање на отстранетите азбесни кровни плочи, соодветно пакување и означување	Во одделни простории / подруми на објектот или во дворот	Визуелна проверка	На дневна основа	Да се минимизираат повредите			Изведувач - Понудувач Претставници на училиштето/ градинката	
Собирање, транспорт и финално депонирање на дрвените	На и околу градежната локација	Визуелно набљудување и проверка на	После собирање и транспорт на отпадот од дрвени врати	Да не се остави отпадот на место за да се избегнат негативни здравствени ефекти кај децата			Изведувач - Понудувач кој треба да потпише Договор со	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функционирање	Реконструкција / адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинка
прозорци и врати		транспортот	и прозори од страна на ЈКП				овластена компанија за собирање, транспорт и депонирање на отпад	
Треба да се потпише Договор со овластен транспортер на отпад од азбест Треба да се потпише и Договор со депонијата Дрисла за прифаќање и финално депонирање на отпадот	Пред почетокот на отстранувањето / рушењето	Преглед на договорите	Во текот на собирањето и транспортот на отстранети кровни плочи Пред крајното депонирање на отстранетите плочи	За да се осигура дека азбесниот отпад ќе се третира согласно националната легислатива, интернационалните конвенции и добрата практика			Изведувач - Понудувач кој треба да потпише Договор со овластена компанија за прифаќање и финално депонирање на азбест-цементен отпад. Депонијата треба да има лиценца за прифаќање и финално депонирање на азбест -цементниот отпад издадена од страна на Министерството	

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функционирање	Реконструкција / адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинка
							о за животна средина и просторно планирање	
Пополнет Годишен извештај за транспортирање и складирање на отпад	Администрација на локалната самоуправа	Преглед на документацијата - утврдување на Листата на отпади	После исполнување на задачата за собирање, транспорт, привремено складирање и крајно складирање на разни видови на отпад вклучувајќи и отпад од азбест	Да се подобри раководењето на отпадот и опасниот отпад на локално и национално ниво			Градоначалник на општината	

III. Оперативна фаза на под - проектот

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функционирање	Реконструкција / адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинка
Проектна активност: Оперативна фаза на градинката								
Квалитет на водата за пиење	Пред пуштањето во функција на новиот водоводен систем, примерок од водата треба да биде анализиран од страна на овластена лабораторија -Институт за јавно здравје / акредитирана	Лабораториска опрема за физичко-хемиски и микробиолошки анализи на водата	Пред почетокот со работа на новото училиште/градинка	За да се обезбеди дистрибуција на квалитетна вода за пиење за учениците/децата намалувајќи ги ризиците по здравјето од болести кои се пренесуваат преку вода				Општински кадар Претставници на училиштето/градинката Јавното претпријатие
План за заштита од пожар	Пред почетокот со работа на училиштето/градинката	Ревизија на планот	На почетокот со работата на училиштето/градинката	За да се осигура дека се применети сите мерки за заштита од пожар				Општински кадар (Комунален и инспектор за животна средина) Вработени лица во училиштето/гр

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Градба	Функционирање	Реконструкција / адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинка
								адинката
План за редовно и превентивно одржување на градинката	Пред почетокот со работа на градинката	Преглед на планот	На почетокот со работата на училиштето/градинката	За да се обезбеди правилно спроведување на мерките кои се однесуваат на превентивно и редовно одржување, набавка на резервни делови, замена на старите делови со што ќе се намалат дефектите, зголемување на животниот век на опремата и обезбедување на добра и безбедна работа на училиштето/градинката				Општински кадар (Комунален и инспектор за животна средина) Вработени лица во градинката
Квалитет на пречистена отпадна вода (БПК ₅ ХПК, вкупни суспендирани честички, азот, фосфор)	На излез од малата пречистителна станица за отпадни води пред влез во реципиент	Земање примероци од страна на Лабораторија за физичко - хемиска анализа во согласност со воведени методологии за мониторинг	Два пати во годината (пролет и зима)	За да се потврди ефикасноста на пречистителната станица		Опфатени со оперативните трошоци		Вработени лица во градинката / Министерство за животна средина и просторно планирање

13 СПРОВЕДУВАЊЕ И ПОСТАПКИ ЗА ИЗВЕСТУВАЊЕ

Следењето на животната средина за време на спроведувањето на проектот обезбедува информации за клучните еколошки аспекти на проектот, особено влијанијата врз животната средина од проектот и ефективноста на мерките за ублажување. Таквите информации му овозможуваат на Апликантот на под-проектот и Банката да го оцени успехот на ублажувањето на влијанијата како дел од надзорот над спроведувањето на проектот и овозможува преземање на корективни мерки кога е потребно.

Единицата за управување со проекти (ЕУП) во рамките на МТСП ќе биде одговорна за обезбедување на имплементација на одредбите на РУЖССП од страна на сите вклучени страни, како што се Апликантите на под-проектот и изведувачите, вклучувајќи мониторинг на животната средина и социјалните аспекти, евалуација и известување.

Експерт за животна средина и социјални прашања (ЕЖССП) ќе биде ангажиран од ЕУП на МТСП и ќе биде одговорен за обезбедување правилно управување со животната средина за сите активности на проектот, спроведување на супервизија на животната средина преку спроведување на преглед на документите, посети на терен и интервјуа со Изведувач, надзорни инженери и претставници на општината.

Експертот за животна средина и социјални аспекти исто така треба да ја надгледува усогласеноста на изведувачите со спецификациите на рамката за управување со животна средина и социјални аспекти и да ги посетува локациите на секој под-проект најмалку еднаш месечно. По завршувањето на секоја посета, Експертот за животна средина треба да изготви Извештај од мониторингот кој ги адресира главните прашања и активности, како и временски распоред за нивно решавање (образецот за Извештајот за мониторинг е даден во Табела 16) и ги доставува извештаите од мониторинг до проектната канцеларија на Министерството за труд и социјална политика.

Исто така, се препорачува одржување на редовни средби на месечно ниво со Раководителот на проектот, Изведувачот, претставници од Министерство за труд и социјална политика (МТС), одговорно лице од општината и Експертот за животна средина и социјални аспекти.

За статусот на проектните активности потребно е известување од:

- Надзорниот Инженер до Апликантот,
- Од Апликантот до Министерството за труд и социјална политика и проектната канцеларија најмалку еднаш неделно или двапати месечно.

Посебни одговорности за идентификација, проценка и решавање на еколошките и социјалните аспекти од проектните активности треба да се постават како што следува:

- Подготовка на нацрт верзии на ПУЖССА специфични за самата локација од страна на Апликантот во тесна соработка со Експертот за животна средина и социјални аспекти;
- Преглед и одобрување на ПУЖССА специфични за самата локација од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти на ЕУП;
- Вклучување на конкретниот (специфичен) ПУЖССА како дел од тендерската документација и како дел од склучениот Договор;

- Спроведување на дадените мерки во ПУЖССА од страна на Изведувачот (ите) на проектот и ЕУП;
- Мониторинг и известување за усогласеноста со РУЖССП и ПУЖССА за конкретната проектна локација од страна на Експертот за животна средина и социјални аспекти од ЕУП.

Табела 16 Образец/модел за ИЗВЕШТАЈ ЗА МОНИТОРИНГ НА ЖИВОТНА СРЕДИНА

Проект		Апликант	
Проектна локација			
Дата на посета		Бр. на посета	
Листа на присутни за време на теренска посета (пр. претставници на МТСП, Експерт за животна средина и социјални аспекти, итн.)	1. 2. 3.		
Клучни наоди од средбата со Изведувачот и Надзорниот Инженер			
Активности на проектната локација			
Применети мерки за ублажување на негативните влијанија врз животната средина и мониторинг активности согласно ПУЖССП		Регистрирани неусогласености со животната средина	
Инструкции за Изведувачот			
Следни чекори за решавање на регистрираните неусогласености			
Прилози (Фотографии од посети на посети / Копија од лиценци, дозволи, итн.)			

Експерт за животна средина

Дата

_____

_____

Табела 17 Образец/модел на ИЗВЕШТАЈ ЗА МОНИТОРИНГ НА СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

Дата на мониторинг:	Име на проект и Апликант	Коментари
План за здравје и безбедност (ПЗБ)		
Изработка на План за здравје и безбедност во заедницата (ПЗБ) и неговата достапност на/во	а) Веб страна на МТСП б) Веб страна на Апликант в) Простории на МТСП г) Простории на Апликант	
План за вклучување на заинтересираните страни (ПВЗС)		
Изработка на ПВЗС: _____	Датум на последно ажурирање на ПВЗС: _____	
Достапност на План за вклучување на заинтересираните страни (ПВЗС)	а) Веб страна на МТСП б) Веб страна на Апликант в) Простории на МТСП г) Простории на Апликант	
Информации околу градежните активности на проектот и други релевантни информации	а) Веб страна на МТСП б) Веб страна на Апликант в) Простории на МТСП г) Простории на Апликант д) Огласна Табла во погоденото подрачје	12.1.1
Преглед на поплаки од засегнатите страни	а) Број на поднесени жалби _____ б) Број на решени жалби _____ в) Број на поплаки во врска со работниците _____ г) Број на поплаки во врска со прашањата поврзани со раселување _____ д) Број на поплаки во врска со прашања поврзани со информациите _____ ѓ) Број на поплаки во врска со прашањата поврзани со безбедноста _____ е) Други поплаки	12.1.2
Акционен план за раселување (АПР)		
Изработка на АПР: _____	Датум на последно ажурирање на АПР: _____	
Напредок на преселувањето	а) Број погодени парцели _____ б) Број на засегнати лица _____ в) Број на случаи на експропријација _____ г) Број на завршени случаи _____ д) Број на судски предмети _____ ѓ) Број на непознати сопственици _____ е) број на други случаи _____	12.1.3
Преглед на поплаки за преселување	а) Број на поднесени жалби _____ б) Број на решени жалби _____ в) Број на повратни поплаки _____	12.1.4

Експерт за социјални прашања _____

Дата: _____

14 ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1 ОБРАЗЕЦ/МОДЕЛ НА СКРИНИНГ ЛИСТА ЗА ПРОВЕРКА НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ (ДА СЕ ПОПОЛНИ ОД СТРАНА НА АПЛИКАНТОТ)

РАМКА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И
СОЦИЈАЛНИ ПРАШАЊА ЗА ПРОЕКТ
“УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ”
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

СКРИНИНГ ЛИСТА ЗА ПРОВЕРКА НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА
СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

ИНСТРУКЦИИ ЗА ПОПОЛНУВАЊЕ:

ЦЕЛИ НА СКРИНИНГ ЛИСТА ЗА ССЖССА

СКРИНИНГ ЛИСТАТА ЗА ПРОВЕРКА НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ (ССЖССС) ЌЕ ВИ ПОМОГНЕ ЗА ОДРЕДУВАЊЕ НА КАТЕГОРИЈАТА НА ПОД-ПРОЕКТОТ (А / Б (Б+ ИЛИ Б) / Ц) ВРЗ ОСНОВА НА КРИТЕРИУМИТЕ ЗА ОЦЕНКА (ВИД НА АКТИВНОСТ И ПРВИЧНА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО). ПРОЦЕСОТ НА СКЕНИРАЊЕ ЌЕ ГО ИДЕНТИФИКУВА ПОТРЕБНИОТ ТИП НА ИНСТРУМЕНТ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА КОЈ ЌЕ БИДЕ УПОТРЕБЕН ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО ОД ВАШИОТ ПРОЕКТ.

1. СТРУКТУРА НА СКРИНИНГ ЛИСТАТА

ДЕЛ 1: ГЕНЕРАЛНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ПРОЕКТОТ И ПОДАТОЦИ ЗА АПЛИКАНТОТ, ПРОЕКТНИ АКТИВНОСТИ И ПОДГОТВЕНИ РЕЛЕВАНТНИ ДОКУМЕНТИ (ОСНОВЕН ПРОЕКТ, ФИЗИБИЛИТИ СТУДИЈА, ЕЛАБОРАТ ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА).

ДЕЛ 2: СКРИНИНГ ЗА КАТЕГОРИЈА “А” ЛИСТА НА ПРОЕКТИ ОД ПОГОЛЕМ ОБЕМ СО ЗНАЧАЈНО НЕГАТИВНО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ СО ДОЛГОРОЧНО РЕГИОНАЛНО/НАЦИОНАЛНО ВЛИЈАНИЕ (ТИЕ СЕ ИСКЛУЧЕНИ ОД ФИНАНСИРАЊЕ ПОД ПРОЕКТОТ ЗА УСУ).

ДЕЛ 3: СКРИНИНГ ЗА КАТЕГОРИЈА “Б” И “Ц“ ПРОЕКТИ ВКЛУЧУВА ВИД НА ПРОЕКТИ ОД ПОМАЛ ОБЕМ И КРИТЕРИУМИ ЗА ПРВИЧНА ОЦЕНКА НА ПОТЕНЦИЈАЛНИТЕ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ ОД ВАШИТЕ ПРОЕКТИ.

2. КАКО ДА ЈА ПОТПОЛНИТЕ СКРИНИНГ ЛИСТАТА?

СКРИНИНГ ЛИСТА ЗА ССЖССС ТРЕБА ДА БИДЕ ПОТПОЛНЕТА ОД СТРАНА НА ОДГОВОРНОТО ЛИЦЕ ОД АПЛИКАНТОТ И ТРЕБА ДА СЕ ЗЕМЕ ВО ПРЕДВИД ЛОКАЦИЈАТА НА ПРОЕКТОТ, ТИПОТ НА ПРОЕКТНАТА АКТИВНОСТ, БЛИЗИНА НА ЧУВСТВТЕЛНА ОБЛАСТ ВО БЛИЗИНА НА ПРОЕКТНАТА ЛОКАЦИЈА, КАКО И МОЖНИТЕ НЕГАТИВНИ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ КОИ МОЖЕ ДА СЕ СЛУЧАТ. ПОТРЕБНО Е ДА СЕ ИЗВРШИ ПРЕЛИМИНАРНА ОЦЕНКА НА МОЖНИТЕ НЕГАТИВНИ ВЛИЈАНИЈА ВО ОДНОС НА ИНТЕНЗИТЕТОТ, ВРЕМЕ НА ПОЈАВУВАЊЕ И ГЕОГРАФСКА ОБЛАСТ. ЦЕЛОКУПНАТА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО ЌЕ ПРИДОНЕСЕ ЗА СООДВЕТНА КАТЕГОРИЗАЦИЈА НА ПРОЕКТОТ.

ПРОЕКТИ - КАТЕГОРИЈА “А” СЕ ПРОЕКТИ ОД ПОГОЛЕМ ОБЕМ СО ГОЛЕМО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ РИЗИЦИ И ИСТИТЕ НЕ СЕ ПОГОДНИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ СО ОВОЈ ПРОЕКТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ.

ПРОЕКТИ - КАТЕГОРИЈА “Б” СЕ ПОДЕЛЕНИ ВО ДВЕ ГРУПИ Б И Б+ ВРЗ ОСНОВА НА ПРОЕКТНИТЕ АКТИВНОСТИ И ПОТЕНЦИЈАЛНИТЕ ВЛИЈАНИЈА. ЗА ОВИЕ ПРОЕКТИ ПОТРЕБНО Е ДА СЕ ПРИМЕНАТ РАЗЛИЧНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ ЗА ДА СЕ ИЗВРШИ ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ПРОЕКТОТ.

ПРОЕКТИ - КАТЕГОРИЈА “Ц” СЕ ПРОЕКТИ ЗА КОИ НЕ Е ПОТРЕБНА ДОПОЛНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ПРОЕКТОТ.

2. КАКО ДА ЈА ПОТПОЛНИТЕ СКРИНИНГ ЛИСТАТА?

ВЕ МОЛИМЕ ПОТПОЛНЕТЕ ЈА СКРИНИНГ ЛИСТАТА ЗА ССЖССС И НА КРАЈОТ ДАДЕТЕ ВАШ ЦЕЛОКУПЕН ОСВРТ НА ОЦЕНКАТА НА ПОТЕНЦИЈАЛНИТЕ ВЛИЈАНИЈА И КАТЕГОРИЗИРАЈТЕ ГО ВАШИОТ ПРОЕКТ.

ВЕ МОЛИМЕ ПОТПИШЕТЕ ЈА ПОПОЛНЕТАТА СКРИНИНГ ЛИСТАТА ЗА ССЖССА И ПОДНЕСЕТЕ ДО МТСП - ПРОЕКТНА КАНЦЕЛАРИЈА /СБ ЗА НЕЈЗИНО ОДОБРУВАЊЕ.

ПО ОДОБРУВАЊЕТО НА СКРИНИНГ ЛИСТАТА ЗА ССЖССА СТРУЧНОТО ЛИЦЕ ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ ОД ПРОЕКТНАТА КАНЦЕЛАРИЈА НА МТСП ЌЕ ВЕ ИНФОРМИРА ЗА СЛЕДНИТЕ ЧЕКОРИ И ИНСТРУМЕНТОТ ЗА ДЛАБИНСКА АНАЛИЗА КОЈ ЌЕ ТРЕБА ДА БИДЕ УПОТРЕБЕН ЗА ОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЈА ОД ВАШИОТ ПРОЕКТ.

ЗА СИТЕ ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО ПОПОЛНУВАЊЕТО НА СКРИНИНГ ЛИСТАТА ЗА ССЖССА, ВЕ МОЛИМЕ КОНТАКТИРАЈТЕ ГО ЕКСПЕРТОТ ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ ОД ПРОЕКТНАТА КАНЦЕЛАРИЈА НА МТСП НА ТЕЛЕФОН

ВИ БЛАГОДАРИМЕ!

ДЕЛ 1	ОПШТИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ПРОЕКТОТ И АПЛИКАНТОТ
Име на Апликантот (Општина):	
Адреса (улица и број, поштенски број и град):	
Проект	
Главни проектни активности	
Одговорно лице што ја пополнува скрининг листата:	
Дата на пополнување на скрининг листата:	
Прегледани релевантни документи (одобрен Елаборат за животна средина, добиени дозволи итн.)	

ДЕЛ 2	СКЕНИРАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ НА ПРОЕКТИ ОД “А” КАТЕГОРИЈА	
Проектни активности		
Трговијата со диви животни и производи од диви животни е забранета според CITES Конвенцијата	☐ ДА	☐ НЕ
Ослободување на генетски модификувани организми во природната средина	☐ ДА	☐ НЕ
Производство, дистрибуција и продажба на забранети пестициди и хербициди	☐ ДА	☐ НЕ
Пловен објект во морска средина	☐ ДА	☐ НЕ
Производство, ракување и отстранување на радиоактивни производи	☐ ДА	☐ НЕ
Складирање, третман и отстранување на опасен отпад	☐ ДА	☐ НЕ
Производство на опрема и апарати што содржат CFCs и други супстанции регулирани со Монреалскиот протокол	☐ ДА	☐ НЕ
Производство на електрична опрема што содржи полихлорирани бифенили (ПХБ) со концентрација од 0,005% од тежината	☐ ДА	☐ НЕ
Производство на производи што содржат азбест	☐ ДА	☐ НЕ
Нуклеарни реактори и нивни делови	☐ ДА	☐ НЕ
Тутун, необработен или произведен	☐ ДА	☐ НЕ
Машини за обработка на тутун, и производство на огнено оружје	☐ ДА	☐ НЕ
Дестилиран алкохол за консумирање	☐ ДА	☐ НЕ
Прелиминарна оценка на потенцијалното влијание		
<ul style="list-style-type: none"> Дали проектот има негативно долгорочно регионално/национално влијание врз природните живеалишта? 	☐ ДА	☐ НЕ
<ul style="list-style-type: none"> Дали проектот има негативно долгорочно регионално / национално влијание врз шумите и пошумените области? 	☐ ДА	☐ НЕ
<ul style="list-style-type: none"> Дали проектот има негативно долгорочно регионално / национално влијание врз културно наследство? 	☐ ДА	☐ НЕ
<p>ЗАБЕЛЕШКА: ДОКОЛКУ ОДГОВОРОТ НА НЕКОИ ОД ГОРЕНАВЕДЕНИТЕ ПРОЕКТНИ АКТИВНОСТИ Е ПОТВРДЕН, ТОГАШ ПРОЕКТОТ ПРИПАЃА ВО ПРОЕКТИ ОД “А” КАТЕГОРИЈА И ИСТИОТ НЕ Е ПОДОБЕН ЗА ФИНАНСИРАЊЕ СО ПРОЕКТОТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ. ПРОЕКТИТЕ КОИ МОЖАТ ДА ИМААТ НЕГАТИВНО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПРИРОДНИ ХАБИТАТИ, ШУМИ И ЗАШТИТЕНИ ОБЛАСТИ, СО ДОЛГОРОЧНИ РЕГИОНАЛНИ / НАЦИОНАЛНИ ВЛИЈАНИЈА, ЌЕ БИДАТ АВТОМАТСКИ КАТЕГОРИЗИРАНИ КАКО ПРОЕКТИ ОД “А” КАТЕГОРИЈА И ИСТИТЕ НЕМА ДА БИДАТ ПОДРЖАНИ СО ПРОЕКТОТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ. ДОКОЛКУ СИТЕ ОДГОВОРИ НА ГОРЕНАВЕДЕНИТЕ ПРОЕКТНИ АКТИВНОСТИ СЕ НЕГАТИВНИ, СЕ ПРЕМИНУВА КОН ПОПОЛНУВАЊЕ НА ДЕЛ 3.</p>		

Дел 3		СКЕНИРАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ НА ПРОЕКТИ ОД “Б” И „Ц“ КАТЕГОРИЈА			
Проект:		Доколку одговорот е потврден			
Активност/Влијание	ДА	НЕ	Прелиминарна оценка на влијанијата		
			Мало/локално/ краткотрајно	Умерено/локално/ среднорочно	Големо/регионално/долготрајно
Воспоставен специфичен режим на сообраќај на возилата					
Зголемено ниво на бучава и емисии во воздух од рушење и градење					
Генерирање на отпад од градење					
Нова градба на објект					
Нова земја потребна за изградба					
Влијанија од ископување на земја и можна ерозија на почва					
Зголемување на седиментен нанос во речните корита					
Потребни се нови пристапни патишта и воспоставување на специфичен сообраќај на возилата					
Зголемено ниво на бучава и емисии во воздух од рушење и градење					

Генерирање на отпад од градење					
Generation of construction waste					
Дали по завршувањето на проектот ќе се генерираат емисии во воздух и зголемено ниво на бучава?					
Индивидуален систем за третман на отпадните води					
Отпадна вода (ефлуент) и/или испуштање во водни реципиенти					
Дали имплементацијата на проектот ќе придонесе за загадување на меѓународните водни тела?					
Дали по спроведувањето на проектот ќе се предизвика загадување на водата?					
Енергетска ефикасност на новата градинка?					
Зафаќање на земјиште					
Загрозување на приватна сопственост					
Раселување на лицата засегнати од проектот					
Принудно раселување					

Губење на имот, куќи, земјоделски производи итн.					
Влијанија врз приходите за живот					
Опасни или токсични материјали					
Отстранување и депонирање на токсичен и опасен отпад од рушење и градење					
Складирање на моторни масла и мазива					
Азбест, ПХБ, загадување од непотрошени PV батерии					
Дали проектот ќе генерира емисии на стакленички гасови (CO ₂ , NO _x , O ₃) или супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка (CFC, метилбромид итн.)					
Влијанија врз шумите и/или заштитените подрачја на природата⁷					
Чувствителни хабитати – Национални паркови, резервати, блата/мочуришта, подрачја со ретки или загрозени					

⁷ Предложените под -проекти кои можат да имаат негативно влијание врз природните живеалишта, шуми и пошумени области, физичко културно наследство, автоматски ќе се категоризираат како проект од категорија А и тие не се подржани со Проектот за унапредување на социјалните услуги

растителни и животински видови					
Подрачја од особено значење					
Туристичка локација					
Нарушување на локално заштитено живеалиште					
Оштетување на диви животни и живеалишта					
Загрозување на назначени шуми, тампон зони и/или заштитени подрачја					
Интродукција на алохтони видови					
Дали проектот ќе вклучи употреба на шумски дрвја или други природни материјали како градежни материјали?					
Сообраќај и безбедност на пешаци					
Воспоставен специфичен режим на сообраќај на возилата					
Проектната локација се наоѓа во населено место					
Други прашања поврзани со животната средина					

Севкупна оценка на влијанието на Проектот	Мало/ Локално/ Краткотрајно	Умерено/ Локално / Среднорочно	Големо/ Регионално/ Долгорочно	Коментари
Категоризација на проектот од страна на Апликантот	☐ Категорија на проект: Б+ Проектот има големо/ умерено влијание врз животната средина и социјалните аспекти.		☐ Категорија на проект: Б Проектот има умерено/мало влијание врз животната средина и социјалните аспекти	☐ Категорија на проект: Ц Проектот има мало или нема влијание врз животната средина и социјалните аспекти
Дополнителни коментари				

СКРИНИНГ Листа за ССЖССА ја изготвил: _____

Потпис на одговорно лице: _____

Дата на пополнување на листата: _____

Одобрување на категоријата на Проектот во Скрининг Листа за ССЖССА

Пополнета Скрининг Листа за ССЖССА обезбедена од Апликантот _____ за Проектот _____ беше прегледана од МТСП - Експерт за животна средина и социјални аспекти, како и од Специјалист на Светска Банка и дадени се следните коментари:

Дополнителни коментари од страна на МТСП - Експерт за животна средина и социјални аспекти и Специјалист на Светска Банка за категоризација на Проектот

Категоризација на Проектот од страна на Експертот за животна средина од МТСП и Експертот за животна средина и социјални аспекти од СБ	☐ Категорија на проект: Б+ Проектот има големо/ умерено влијание врз животната средина и социјалните аспекти.	☐ Категорија на проект: Б Проектот има умерено/мало влијание врз животната средина и социјалните аспекти	☐ Категорија на проект: Ц Проектот има мало или нема влијание врз животната средина и социјалните аспекти
Инструмент за длабинска анализа за животна средина и социјални аспекти	Апликантот треба да подготви првична <u>ОВЖССС и ПУЖСА (образец на документот ќе биде даден од проектната канцеларија на МТСП)</u>	Апликантот треба да подготви <u>ПУЖСА Скрининг листа (образец на документот ќе биде даден од проектната канцеларија на МТСП)</u>	Апликантот нема обврска да подготви документи поврзани со животна средина и социјални аспекти.

Категоризација на проектот од страна на Експерт за животна средина и социјални аспекти од МТСП: _____

Потпис на одговорно лице: _____

Дата _____

Категоризација на проектот од страна на Експерт за животна средина и социјални аспекти од Светска Банка: _____

Потпис на одговорно лице: _____

Дата _____

ПРИЛОГ 2 Образец на содржина на првична ограничена оцена на влијание врз животна средина и социјални аспекти (“Категоријата Б+” ПРОЕКТИ)

Содржина

ВОВЕД

ОПИС НА ПРОЕКТОТ

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ

- Геологија и почва
- Климатски карактеристики
- Сеизмологија
- Чувствителни рецептори
- Квалитет на воздухот
- Отпад
- Почва
- Флора и фауна
- Бучава

ПОТЕНЦИЈАЛНА ВЛИЈАНИЕ И ПРОЦЕНКА НА ВЛИЈАНИЕТО

- Потенцијални влијанија врз квалитетот на воздухот
- Потенцијални влијанија врз водата и почвата
- Влијание од несоодветно управување со создадените фракции на отпад
- Потенцијални влијанија врз здравјето и безбедноста на работниците и заедницата (особено кај учениците)
- Влијание врз шуми
- Потенцијални влијанија врз флората и фауната
- Потенцијални влијанија врз културното наследство

ПЛАН СО МЕРКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И УБЛАЖУВАЊЕ НА НЕГАТИВНИТЕ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ
ЖИВОТНА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ ОД ПРОЕКТНИТЕ АКТИВНОСТИ

ПЛАН ЗА СЛЕДЕЊЕ НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА МЕРКИТЕ ЗА УБЛАЖУВАЊЕ НА
НЕГАТИВНИТЕ ВЛИЈАНИЈА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА И СОЦИЈАЛНИТЕ АСПЕКТИ ОД
ПРОЕКТНИТЕ АКТИВНОСТИ

Образец на План за намалување на влијанието врз животната средина и социјални аспекти

I. Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки и изградба на нови градинки

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошоци
Проектна активност: Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинка и изградба на нова градинка				
a) Здравје и безбедност при работа				
b) Управување со отпад				
c) Квалитет на воздух				
d) Бучава				
e) Квалитет на вода				

II. Оперативна фаза

Потенцијално влијание	Степен на влијание	Мерки за ублажување кои се предлагаат	Одговорно лице	Трошок
Оперативна фаза на новата градинка				
Не се очекува негативно влијание врз животната средина				
Квалитет на вода				
Канализациона мрежа				

Образец на Мониторинг План за животна средина

I. Реконструкција / адаптација на зграда на основно училиште во градинки и изградба на нови градинки

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци		Одговорност	
					Изградба	Функционирање	Реконструкција/ адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинката
Проектна активност:								

II. Оперативна фаза на под- проектот

Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошок		Одговорност	
					Изградба	Работа	Реконструкција/ адаптација на училишна зграда во градинка	Работа на новата градинката
Проектна активност:								

ПРИЛОГ 3 Образец на Листа за проверка со ПУЖССП (“КАТЕГОРИЈАТА Б” ПРОЕКТИ)

Содржина

1. Краток вовед на проектот
  - 1.1. Опис на проектот и планирани активности
  - 1.2 Чувствителни рецептори
2. Преглед на влијанијата врз животната средина
3. Цел на ЛП со ПУЖССП и барања за објава на истата
4. Примена на ЛП со ПУЖССП
5. Постапки за мониторинг и известување и распределба на одговорноста
6. Табеларен дел на ЛП со ПУЖССП
7. Прилози

Прилог 1 Информации за проектната локација

6.1 ИНСТИТУЦИОНАЛЕН И АДМИНИСТРАТИВЕН ДЕЛ

ДЕЛ 1: Институционален и административен дел		
Земја		
Име на под - проект		
Обем на под - проект и проектни активности		
Институционални аранжмани (Име и податоци за контакт)	Управување со проекти	
Институционални аранжмани (Име и податоци за контакт)	Надзор	
ОПИС НА ПРОЕКТНА ЛОКАЦИЈА		
Име на локација		
Опис на локација (географска положба)		Прилог 1: Информации за локацијата (слики од теренска посета) [ ] Да [ ] Не
ЗАКОНОДАВСТВО		

Идентификација на национално законодавство и дозволи кои се однесуваат на проектните активности (ите)	
КОНСУЛТАЦИИ СО ЈАВНОСТ (јавна расправа)	
Идентификување на локацијата и временскиот период кога е одржана јавна консултација и забелешки од консултираните заинтересирани страни	
ГРАДЕЊЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИ КАПАЦИТЕТИ	
Дали ќе има градење на капацитети?	[ ] Не или [ ] Да

6.2 СКЕНИРАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА/СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ

ДЕЛ 2: СКЕНИРАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА/СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ		
Дали проектните активности вклучуваат нешто од следново:	Активности	Статус
	А. Реконструкција/Адаптација на објект	☐ Да ☐ Не
	Б. Нова градба	☐ Да ☐ Не
	В. Индивидуална пречистителна станица за отпадни води	☐ Да ☐ Не
	Г. Историски згради и подрачја	☐ Да ☐ Не
	Д. Откуп на земјиште ⁸	☐ Да ☐ Не
	Ѓ. Опасни и токсични материјали ⁹	☐ Да ☐ Не

⁸Откупот на земјиштето вклучува раселување на луѓе, промена на средствата за егзистенција (премамена/купување на земјата во приватна сопственост) и го засега населението кое живее и/или води бизнис (пр. трафики) на земјиштето што се откупува.

⁹Токсични/опасни материјали вклучуваат, но не се лимитирани само на азбест, опасни бои, отстранување на оловни бои итн.

ДЕЛ 2: СКЕНИРАЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНА СРЕДИНА/СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ		
	Е. Влијание на шуми и/или заштитени подрачја	☐ Да ☐ Не
	Ж. Ракување/управување со медицински отпад	☐ Да ☐ Не
	З. Безбедност во сообраќај и безбедност на пешаци	☐ Да ☐ Не

6.3 ЛИСТА ЗА ПРОВЕРКА НА МЕРКИТЕ ЗА УБЛАЖУВАЊЕ НА ВЛИЈАНИЕТА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

АКТИВНОСТИ	ПАРАМЕТРИ	СКРИНИНГ ЛИСТА НА МЕРКИТЕ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА ВЛИЈАНИЕТА ВРЗ ЖИВОТНАТА СРЕДИНА
А. Основни услови	Известување и безбедност на работниците	
Б. Реконструкција и/или градежни активности	Квалитет на воздухот	
	Бучава	
	Квалитет на вода	
	Управување со отпад	
В. Индивидуален систем за пречистување на отпадни води	Квалитет на вода	
Г. Пренамена на земјиште	План за пренамена на земјиште/Рамка	
Д. Токсични материјали	Управување со азбест	
	Управување со токсичен/опасен отпад	
Ѓ. Безбедност во сообраќај и безбедност на пешаци	Директни или индиректни опасности по безбедноста на пешаците и јавниот сообраќај од градежните активности	

6.4 ПЛАН ЗА МОНИТОРИНГ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

Фаза	Кој параметар ќе се следи?	Каде ќе се следи параметарот?	Како ќе се следи параметарот?	Кога ќе се следи параметарот (фреквенција на мерења)?	Зошто ќе се следи параметарот?	Трошоци (доколку не е вклучен во буџетот на проектот)	Кој (е одговорен за мониторинг)
За време на подготвителните активности							
За време на спроведувањето на проектната активност							
За време на надзор							

ПРИЛОГ 4 Образец на Формулар за јавна достапност на подготвената првична
ограничена оцена на влијание со ПУЖССП

Формулар за поднесување на коментари и предлози за (Име на документот)	
Опис на проектот	
Електронската верзија и печатената копија на (Име на документот) се достапни на:	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Апликантот на под-проектот(веб - страница)..... ➤ Огласна табла на Апликантот<ul style="list-style-type: none"> Лице за контакт: Адреса: Телефонски број: e-mail: ➤ Проектна канцеларија на Светска Банка (веб - страница)<ul style="list-style-type: none"> Лице за контакт: Адреса: Телефонски број: e-mail:	
Доколку имате какви било коментари / сугестии или дополнувања на предложените мерки од (Име на документот), Ве молиме да ги доставите до одговорните лица од Листата во рок од 14 дена по објавувањето на (Име на документот) (датум на објавување:...)	
Ве молиме, поднесете ги вашите коментари (сиви полиња) за подобрување на (Име на документот) и истите доставите ги на наведената e-mail адреса на одговорните лица за спроведување на проектот	
Референтен број: _____ (пополнето од одговорните лица за спроведување на проектот)	
Контакт информации**	
Contact information*	E-mail: _____ Телефон: _____
Коментари:	
Потпис _____	Дата _____

* Пополнување на полињата со лични податоци не е задолжително

ПРИЛОГ 5 Образец на содржината на План за вклучување на засегнати страни

1. Вовед
2. Опис на проектот
3. Институционална и правна рамка
4. Резиме на претходните активности за вклучување на заинтересираните страни
5. Чинители на проектот
6. Програма за вклучување на заинтересираните страни
7. Временски рамки
8. Ресурси и одговорности
9. Механизам за поплаки
10. Следење и известување
11. Организациски функции